

VALİDEYN BƏLƏDÇİSİ

KAMRAN SALAYEV
LEYLA ŞAMİLOVA
ÜLKƏR NURULLAYEVA
MƏLƏK REŞTİYEVA

VALİDEYN BƏLƏDÇİSİ

Azərbaycan Respublikasının
Təhsil İnstitutu

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
artitrm2017@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

M Ü N D Θ R İ C A T

MƏKTƏBƏ 5 AY QALMIS	3
İdraki bacarıqlar	3
Özünəqulluq bacarıqları	7
Psixoloji hazırlıq	8
Sosial bacarıqlar	9
Sağlamlıq	10
Ruhi sağlamlıq	12
Gigiyena	13
 MƏKTƏBƏ 1 AY QALMIS	15
Yad adamlar	15
Polis çağırmaq	15
Böyük şagirdlər	16
Əlaqə telefonu və ev ünvani	16
Yol hərəkəti qaydaları	16
Məktəblə və məktəb qaydaları ilə tanışlıq	16
Bulling	17
 MƏKTƏBƏ 1 HƏFTƏ QALMIS	18
Yuxu	18
Psixoloji tövsiyələr	18
Yemək və su	19
Məktəbyaşlı uşağın normal fiziki göstəriciləri	19
Kalori və qida qrupları	19
Çantanı yiğmaq	21
 İLK DERS GÜNÜ	23
İLK HƏFTƏ	24
 AZƏRBAYCAN DİLİ. I YARIMİL	29
RİYAZİYYAT. I YARIMİL	59
 AZƏRBAYCAN DİLİ. II YARIMİL	84
RİYAZİYYAT. II YARIMİL	103

MƏKTƏBƏ 5 AY QALMIŞ

Birinci sınıfə gedəcək uşaqları məktəbə hazırlamaq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dərslərin başlanmasına 5 ay qalmış onlarla xüsusi işlər aparılması məqsədə uyğundur. Uşaqın məktəbdə özünü rahat hiss etməsi üçün onun ilkin bilik və bacarıqları müəyyən səviyyəyə çatdırılmalıdır. Bu bacarıqlar əlifba ilə tanışlıq, 20-yə qədər sayma kimi bacarıqlarla yanaşı, daha ümumi və bir qədər çətin təsvir olunan özünəinam, ünsiyyətqurma və s. bacarıqları əhatə edir.

Aşağıda sadalanan bacarıqlar məktəbəqədər təhsil ərzində uşaqların qazanması nəzərdə tutulan əsas bacarıqlardır. Birinci sınıfə gedəcək şagirdlərə həmin bacarıqların mənimsədilməsi onların tədris prosesində yeni bilik və bacarıqların formalasdırılması üçün zəmin yaradır. Bu bacarıqların yoxluğu şagirdlərdə birinci sinfin ilk dövrlərində müəyyən çətinliklərin yaranmasına səbəb ola bilər. Ancaq bu bacarıqların daha çox verilməsi də məqsədə uyğun deyil. Əks təqdirdə məktəbdə təhsilin ilk günləri maraqsız və darixdıcı ola bilər.

İDRAKI BACARIQLAR

Şifahi nitq bacarıqları

Dinləmə. Məktəbə yenicə qədəm qoyan şagirdlər informasiyanı, əsasən, dinləmə ilə əldə edir. Şagirdlərdə sürətli oxu vərdışı formalasana qədər istənilən verbal məlumat onlara, əsasən, şifahi nitq vasitəsilə çatdırılır. Odur ki məktəbə hazırlaşan uşaqların dinləmə bacarığının inkişafı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məktəbə bir neçə ay qalmış övladınızın dinləmə bacarığını daim nəzarətdə saxlayın və inkişafı üçün şərait yaradın:

- müraciət olunarkən diqqətlə dinləməyin vacib olduğunu izah edin;
- mütəmadi olaraq maraqlı hadisələr, nağıllar, hekayələr danışın;
- mətnində zaman, məkan, şəxs, hadisə ilə bağlı suallar verməklə mətni necə dinlədiyini yoxlayın. Dinləmə bacarığının ilkin göstəricisi eşidilən suala uyğun cavab və ya göstərişə müvafiq reaksiyadır. Vacibdir ki, uşaq dinlədiyi sual və göstərişin mahiyyətini başa düşsün;
- mətnin bir hissəsini oxuduqdan sonra həmin hissə ilə bağlı şəkilləri ona göstərin, çalışın ki, uşaq şəkli şərh etsin.

Bacarıq səviyyəsi:

- Dinlədiyi suala uyğun cavab verir.
- Eşitdikləri və gördükleri haqqında danışır.

Danişma. Danişma bacarığı təfəkkürün inkişafına və uşaqın sosial mühitdə (sinifdə) özünü təsdiq etməsinə, nüfuz qazanmasına kömək edən vacib nitq bacarığıdır. Övladınızın danışma bacarığının inkişafı üçün aşağıdakı tövsiyələrə əməl edin:

- onu daim danışmağa həvəsləndirin;
- fikir və duygularını səmimi və sərbəst şəkildə, çəkinmədən ifadə etməsinə imkan yaradın;
- “Sən bu haqda nə düşünürsən?” və ya “Sən olsaydın, nə edərdin?” kimi suallar verməklə onu dinlədiyi mətnində təsvir olunan və ya ətrafdə baş vermiş hadisələrin müzakirəsinə cəlb edin. Belə sualların “hə” və ya “yox” kimi qısa ifadələrlə cavablandırılması mümkün olmadığından uşaqları fikirlərini daha ətraflı izah etməyə sövq edir;
- hər bir münasibətini əsaslandırmışına səy göstərin. Bu, uşaqın mühakimə yürütmək bacarığını inkişaf etdirir;
- hər bir halda onun fikrinə hörmətlə yanaşın və bu fikrin sizin üçün çox önemli olduğunu nümayiş etdirin;
- onunla razılışmasanız belə, bunu bərabərhüquqlu tərəf kimi edib fikrinizi əsaslandırın.

Oxu bacarıqları. Uşaqlarda şifahi nitq bacarıqları, yəni dirləmə və danışma bacarıqları erkən yaşlarda təbii yolla formalaşır. Oxu və yazı bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün isə xüsusi tədris şəraiti və resursları lazımdır. Tədris resursları arasında kitab önməli yer tutur. Çox vacibdir ki, uşaqla kitabla düzgün davranış qaydaları haqqında anlayışlar formalaşın. Bunun üçün aşağıdakı məsləhətlərə diqqət edin:

- uşaqla dost olsun deyə onunla birlikdə hər gün kitab oxuyun;
- onu kitab mağazasına aparın və kitab seçmək imkanı verin;
- kitabın üz qabığı haqqında müzakirələr aparın;
- oxuduğunuz kitabı uşağa verin ki, o, kitabı əlinə alıb özü vərəqləsin;
- kitabı düzgün tutmağı göstərin;
- səhifələrin sağdan sola çevrildiyini nümayiş etdirin;
- sətirlərdəki yazıların soldan sağa oxundığını izah edin;
- uşağın kitablarını yerləşdirmək üçün rəf düzəldin.

Oxu bacarığının inkişafında ilkin mərhələ hərfərin tanidlamasıdır. Azərbaycan dili üzrə məktəbəqədər təhsil programına görə uşaqlar ən azı çap hərfərini tanımlayırlar. Əgər övladınız məktəbəhəziriqliq kurslarına gedibsə, deməli, ilkin oxu bacarıqlarına yiylənib. Əgər bu kurslara getməyibsə, siz bir neçə ay ərzində uşaqla bu bacarıqları özünüz formalaşdırı bilərsiniz. Bu çox vacibdir, çünki birinci sinfin ilk həftələrində uşaqlar hərfəri, sadəcə, təkrarlayır və bundan dərhal sonra oxu prosesinə keçirlər.

İlkin oxu bacarıqları nə deməkdir? Biz nə zaman deyə bilərik ki, uşaqlar hərfəri artıq tanıyır?

Uşaqla aşağıdakı bacarıqları mənimşəyibsə, biz qəbul edirik ki, o, əlifbanı öyrənib:

- çap hərfini göstərəndə onu düzgün tələffüz edir;
- hərfi səsləndirəndə onu düzgün göstərir və ya yazır;
- yazılışı oxşar olan hərfəri fərqləndirir (*b-d, q-p, c-ç, g-ğ, i-i, s-ş* və s.) ;
- səslənməsinə görə oxşar hərfəri fərqləndirir (*z-s, ğ-x-h, d-t, b-p* və s.).

Bacarıq səviyyəsi:

- Kitabla davranış qaydalarını bilir.
- Əlifbadakı hərfəri tanıyır:
- böyük hərfərin ifadə etdiyi səsi tələffüz edir;
- danışq səslərini ifadə edən böyük hərfəri göstərir.
- Sözdəki səsləri müəyyənləşdirir.
- Öz adının yazılışını tanıyır.

Övladınızda yuxarıda sadalanan bacarıqları formalaşdırmaq üçün verilmiş tövsiyələrə diqqət edin:

- övladınıza sözü səslərə ayırmağı öyrədin. 2-5 hərfdən ibarət sözlər deyin ki, uşaqla onu səslərə ayırsın. Əvvəl sözdəki ilk səsi soruşun və onu ayrılıqda tələffüz etməyi tapşırın (sözsüz ki, “ğ” və “ı” hərfəri istisna olmaqla);
- sözdəki son səsi soruşun və onu ayrılıqda tələffüz etməyi tapşırın. Bu, xüsusilə “ğ” və “ı” hərfərinə aiddir (*dağ, bağ, arı, ayı*);
- daha sonra uşaqla səsi işaretə edən hərfi göstərmək bacarığını mənimşəməlidir. Bunun üçün “hərf-şəkil” pazllarından istifadə etmək məqsədə uyğundur; məsələn: uşaqla “A” hərfi ilə ayı şəklini, “B” hərfi ilə balıq şəklini birləşdirir. Uşaqların bu yaşda hələ oyuncاقlardan ayrılmadığını nəzərə alaraq müxtəlif oyun xarakterli tədris resurslarından (məsələn, kəsmə hərfərdən) istifadə etmək tövsiyə olunur;
- böyük hərfəri onlara uyğun kiçik hərfərlə uyğunlaşdıraraq həm böyük, həm də kiçik hərfəri fərqləndirmə bacarığını inkişaf etdirmək olar. Bunun üçün üzərində böyük və kiçik hərfər yazılış kartlardan istifadə etmək məqsədə uyğundur. Həmin kartları özünüz də hazırlaya bilərsiniz. Bunun üçün karton kağızları müəyyən ölçüdə kəsin. Hərfəri kartonların üzərinə çap şriftləri ilə yazın;

— bu dövrdə hərfləri və səsləri tanımaqla bağlı uşaqlarda müşahidə olunan iki problemi qeyd etmək lazımdır: 1) yaxın səsləri ifadə edən hərflərin (*b-p; d-t; ş-j; s-z* və s.) və 2) oxşar konfiqurasiyalı hərflərin mənimsədilməsi (*b-d, ş-s, ç-c; a-e, v-y* və s.). Ona görə də bu məsələni nəzarətdə saxlamaq, vaxtaşırı həmin hərfləri göstərib ifadə etdiyi səsi soruşmaq lazımdır.

Yazı bacarıqları. Məktəbəqədər hazırlıq dövründə uşaqların əl motorikasının inkişafına xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Məktəbə gedəcək uşaq vacib hərəki bacarıqlara (məsələn: karandaş və qələmi düzgün tutmaq, şəkil çəkmək, plastilinlə işləmək, kəsib-yapışdırmaq bacarıqlarına) yiyələnməlidir.

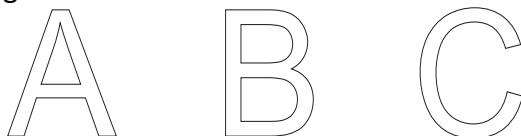
Bacarıq səviyyəsi:

- Bütün böyük çap hərflərini yaza bilir.
- Öz adını çap hərfləri ilə yaza bilir.

Birinci sınıfə gedən şagirdlər bəs it yazı bacarıqlarına malik olmalıdır. Belə ki, şagird hər hansı danışq səsini eşidəndə həmin səsi işaretə edən hərfi yazmayı bacarmalıdır. İki və ya üç hərfli sözləri, öz adını yaza bilməsi bu yaş dövrü üçün tələb olunan ən yüksək göstəricidir.

Hərflərin yazılışını öyrətmək üçün bir neçə üsuldan istifadə edə bilərsiniz:

— ilkin mərhələdə hərfləri rəngləmə üsulundan istifadə edərək onların forması öyrədilir; məsələn:

— növbəti mərhələdə nöqtələri birləşdirmək yolu ilə hərflərin forması mənimsədir. Naxışların çəkilməsi birinci sinifdə hüsnəti öyrənmək üçün zəmin yaradır. Siz hərflərin elementlərini xatırladan naxışları və yaxud hərfləri karandaş vasitəsilə punktirlə çəkə bilərsiniz. Övladınız isə nöqtələri qələmlə birləşdirərək əl hərəkətlərini inkişaf etdirə bilər; məsələn:

— hərfləri öyrənib yadda saxlamaq üçün kağız və qələmdən əlavə, müxtəlif materiallardan (məsələn: plastilin və ya məftil) da istifadə etmək olar.

Riyazi bacarıqlar

Uşaq ilk vaxtlarda yeni məlumatları dinləmə vasitəsilə alır, müxtəlif suallar verir və daim yeni biliklər qazanmağa çalışır; məsələn, o, obyektlərin adını və xassələrini böyüklərdən eşitməklə öyrənir. Lakin riyaziyyat ətraf aləmi öyrənməyin başqa bir üsulunu da verir. Riyaziyyat əşyaların sayını, onların forma və ölçülərini, yerini, hərəkət istiqamətini anlamağa və müəyyən məntiqi nəticələr çıxarmağa imkan yaradır. Əşyanın həndəsi ölçüləri (eni, uzunluğu, hündürlüyü), kütləsi, hərəkət sürəti (məsələn: insanın, avtomobilin və s.) və s. kəmiyyətlərdir. Onlar ölçü vahidləri və ədədlərlə ifadə olunur. Biz çox vaxt bunu sezməsək də, uşaqlar riyazi bacarıqları çox erkən yaşlardan əldə etməyə başlayırlar.

Hesablama bacarıqları. Hesablama bacarıqlarından əvvəl uşaqlar ədədlərin mənasını başa düşməlidirlər. Bu isə sayma ilə əlaqədardır. Uşağa hər dəfə müxtəlif əşyaları saymayı təklif edin; məsələn, parkda və ya həyətdə gəzərkən ağacları, addımlarını, yerə döşənmiş daşları və s.-ni saymayı tapşırın. Pilləkənləri çıxarkən pillələri, daş, çöp, yarpaq və s. toplayarkən onların sayını daim təkrarlayın. Bununla uşaqın sayma bacarıqları sürətlə inkişaf edir.

Ədədlərin ardıcılığını söyləyərkən bəzən uşaqlar səhvə yol verirlər. Bunun qarşısını almaq üçün müxtəlif oyunlardan istifadə etmək olar: rəqəmləri yerdə ardıcıl düzüb üzərindən həppanmaq, rəngli kubların üzərinə rəqəmləri yazıb üst-üstə ardıcıl yiğmaq və s.

Uşaq “Sənin neçə yaşı var?” sualına cavab verib öz yaşıni deyərək barmaqları ilə göstərir, bu onun ilkin sayma bacarıqlarını bildirir.

İlkin mərhələdə uşaq 10-a qədər düzünə sayıv və ədədlərin ardıcılığını öyrənir (“Üçdən sonra hansı ədəd gəlir?”). Sonra isə əşyaları sayıv (“Neçə alma var?”) və iki əşya qrupunu sayına görə müqayisə edir (“Üç alma çoxdur, yoxsa beş alma?”).

Uşaq “bir dənədir, çoxdur” və “azdır, çoxdur” müqayisələrini bilməlidir. Əyani vəsaitlərdən istifadə edin: “Sən qutudan 1 karandaş götürdüñ, amma orada hələ çox karandaş qaldı”, yaxud “Stullar çoxdur, stol isə bir dənədir” kimi ifadələr işlədə bilərsiniz. Bu məqsədlə rəngli kağızlar-dan kəsilmiş müxtəlif fiqurlardan da istifadə edə bilərsiniz. Uşaqın qarşısına 4 kvadrat və 2 dairə qoyub “Hansi çoxdur?” soruşmaqla ona müqayisə etmək bacarığı aşılamaq olar. Bu halda uşaq həm də fiqurları təkrarlamış olur.

Uşaqlarda riyazi bacarıqların formalaşdırılmasında təlim prosesinə konkret-təsviri-mücərrəd (*Concrete, Pictorial, Abstract: CPA*) yanaşılması çox effektivdir. Bu yanşamanın mahiyyəti mücərrəd anlayışların (məsələn, ədədlərin) öyrədilməsinin ardıcıl 3 mərhələdən ibarət olmasıdır; məsələn, ədədləri öyrətməyi əvvəlcə konkret nümunələr göstərməklə başlamaq lazımdır (*Üç qasıq, beş alma*). Sonra bu miqdardan uyğun sayıda nöqtələr, yaxud həndəsi fiqurlar çəkməklə təsvir olunur. Sonuncu mərhələdə isə onların “3”, yaxud “5” simvolu kimi yazılmazı izah edilir.

Uşaq ədədləri səsləndirməkdən əlavə, onların yazılış qaydasını da bilməlidir. Ədədlərin yazılışını da hərflər kimi öyrətmək olar: konturu çəkilmiş rəqəmləri rəngləmək, punktlər verilmiş hərfləri tamamlamaq və plastilindən düzəltməklə öyrənmə daha effektivdir.

Çalışmaq lazımdır ki, uşaqlar məktəbə gedənə kimi 20-yə qədər sayımayı bacarsınlar. Ədəd təsəvvürlerinin erkən formalaşdırılması bu ədədlər üzərində hesablamlar aparmağı asanlaşdırır.

Həndəsə. Uşaqlarda fəza təsəvvürlerinin yaradılması dedikdə onlarda həndəsi fiqurları və əşyanın fəzada yerini intuitiv hiss edə bilmək bacarıqlarının formalaşdırılması başa düşülür.

Uşağı həndəsi fiqurlarla tanış edin. O, ən azı, 3 fiquru (dairə, üçbucaq, kvadrat) tanımlıdır. Bunun üçün karandaş, plastilin, kibrıt çöpləri və müxtəlif əşyalardan fiqurlar düzəldin, ətraf aləmdə rast gəldiyi və ya müşahidə zamanı bu fiqurlara uyğun əşyaları tapıb göstərməyi xahiş edin; məsələn, kvadrat fiquruna pəncərəni, dairəyə – maşın təkərini, üçbucağı – evin damını nümunə göstərmək olar.

Uşaq ətrafında üçölçülü fiqurlarla daha çox rastlaşır. Lakin müstəvi fiqurları öyrənmək daha asan olduğundan məhz bu fiqurlardan başlamaq məqsədə uyğundur.

Uşaqlar əşyanın fəzada yerini bildirən sözlərlə tanış olmalıdır: “yuxarı”, “aşağı”, “sağ”, “sol”, “qarşı”, “arxa”, “arası” və s. Ona müxtəlif suallar vermək olar: “Maşın nəyin qarışındadır?”, “İki evin arasında nə var?”, “Sənin sağında nə var?” və s.

Əslində, uşaqlar simmetriya ilə hələ məktəbəqədər dövrlərdən tanışdırırlar. Bunu yoxlamaq üçün sadə həndəsi fiqurun bir hissəsinin şəklini çəkib ona simmetrik olan digər hissəsinə tamamlaymağı tapşırmaq olar.

Ölçmə bacarıqları. İlkin ölçmə bacarıqlarını formalaşdırımdan əvvəl uşaq “Hansi əşya daha uzundur?”, “Hansi əşya daha böyük?”, “Hansi əşya daha ağırdır?”, “Hansi qab daha çox

Bacarıq səviyyəsi:

- 10-a qədər əşyaları sayıv.
- 10-a qədər ədədləri tanıyır.
- Əşya qrupunu sayca müqayisə edir.
- İki ədəddən hansının daha böyük olduğunu bilir.
- Kvadrat, üçbucaq, dairəni tanıyor.
- Əşyanın sadə əlamətlərini söyləyir.

tutar?” kimi suallara cavab verməlidir; bu məqsədlə o, iki obyekti müqayisə edir. Bununla yanaşı, uşaqlar hadisələri onların başvermə vaxtına görə araşdırırlar: “Hansı əvvəl, hansı sonra baş verib?”, “Dünən, yoxsa sabah?”, “Səhər, yoxsa axşam?”

Statistika. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda statistika üzrə bacarıqlar varmı? Onlar kiçik yaşlarından oyuncaklılarını qruplaşdırır – maşınları, konstrukturları, gəlincikləri və s.-ni ayrı yiğirlər. Hətta onların sayını da bilirlər. Bunu “Neçə maşının var?”, “Neçə oyuncaq silahın var?”, “Neçə gəlinciyiñ var?” və s. suallarla yoxlamaq olar. Onlara əlavə suallar da vermək olar: “Hansı rəngdə maşınların daha çoxdur?”, “Sarı saçlı gəlinciklərin qara saçlılardan neçə dənə çoxdur?”, “Hansı oyuncağın daha çoxdur?” və s.

ÖZÜNƏQULLUQ BACARIQLARI

Dərs ilinin ilk günlərindən etibarən uşağınız sinifdə öz yoldaşları və müəllimi ilə daha çox vaxt keçirir. Müəllim onun köməyinə ehtiyac duyan uşaqlara bir çox məsələlərdə dəstək verməli olur. Sinifdə uşaqların sayı çox olduğundan müəllimin bu istiqamətdə imkanları məhdud ola bilər. Digər tərəfdən dərs zamanı uşaqların yanında onların valideynləri olmur. Belə vəziyyət uşaqda həyəcanın yaranmasına səbəb ola bilər. Uşaq nə qədər sərbəst olarsa, böyükəldən nə qədər az asılı olarsa, bir o qədər də onda özünəəminlik hissi inkişaf edər. Özünə güvənən və həyəcan keçirməyən uşaq diqqətini təlim prosesinə cəmləyə bilir. Bu isə təlim nəticələrinin daha sürətlə yüksəlməsinə imkan verir.

Məktəbə gedən uşaq sərbəst şəkildə paltarını soyunub-geyinməli, ayaqqabılarının bağlarını bağlamalı, yemək yeməyi bacarmalıdır. Valideynlər bu bacarıqları uşağa səbirlə, addım-addım aşılama və onları vərdiş halına salmağa çalışmalıdır. Bu bacarıqları öyrədərkən uşağı tələsdirmək və ya bacarmadığı üçün tənqid etmək olmaz. Bu cür yanaşma uşağın öyrənməsinə nəinki kömək etmir, hətta valideyn və uşaq arasında münasibətin korlanmasına gətirib çıxarır. Həvəsləndirməklə isə daha yaxşı nəticələr əldə etmək olar. Övladınızı tez-tez rəğbətləndirin; məsələn: “Sən paltarlarını sərbəst dəyişdiyin və dolaba yiğdiyin üçün təşəkkür edirəm” kimi cümlələrlə övladınızın göstərdiyi davranışın nə qədər önemli və yaxşı olduğunu vurgulayaraq onu sevindirin.

Məktəbə yenicə gedən uşaq hansı özünəqulluq bacarıqlarına malik olmalıdır?

Paltarını geyinib-soyunmaq və səliqəyə salmaq. Uşağın paltarı səliqəsiz olarsa, o özünü kollektivdə narahat hiss edə bilər. Ona görə də uşaqa daim səliqəli görünməyi öyrətmək lazımdır:

- övladınıza məktəb və idman paltarını soyunub-geyinməsinə bir neçə dəfə kömək edin. Sonra isə sərbəst yerinə yetirməyi xahiş edin;
- geyimlərini səliqəli şəkildə dolaba yerləşdirməyi öyrədin;
- düymələrini düzgün bağlamaq, köynəyi şalvara və ya yubkaya salmaq, köynəyin yaxasını düzəltmək kimi bacarıqları öyrətmək məqsədəuyğundur.

Ayaqqabıları geyinmək və bağlarını bağlamaq. Uşaqlarda ayaqqabıları düzgün geyinmək və bağlarını bağlamaq bacarıqlarını formalasdırmaq xüsusi məşq tələb edir:

- ayaqqabının sağ və sol taylarını düzgün geyinməsi üçün müxtəlif üsullardan istifadə edin; məsələn, bir tam şəkli ikiyə bölün. Yarısını sağ, digər yarısını isə sol ayaqqabının içinə yapışdırın. Uşaq ayaqqabıları düzgün cütləşdirərsə, pazlı kimi tam şəkil alınar və o, asanlıqla ayaqqabılarını düzgün geyinə bilər;

Sizcə, hansı daha asandır: hər hansı işi uşağın əvəzinə etmək (məsələn: onu geyindirmək, çıxımdirmək və s.), yoxsa bu bacarıqları uşaqda daha tez formalasdırmaq? Bəzən valideynə elə gelir ki, bu işləri uşağın yerinə icra etmək daha tez və asandır. Lakin bu bacarıqları uşaqa öyrətmək daha düzgün yoldur.

- ayaqqabıların bağlarını səliqəli bağlamaq bacarığını öyrədin. Bunun ən asan yolu təmiz ayaqqabını masaya qoymaq və məşq etməkdir;
- bu bacarıqlara tam yiyləndikdən sonra hər gün ayaqqabısını düzgün geyinməsinə və bağlarını sərbəst bağlamasına nəzarət edin.

Saç daramaq. Oğlanların saçları, adətən, qısa olduğundan bu məsələ onlar üçün daha asandır. Lakin həm oğlanlara, həm qızlara öz saçını səliqəyə salmağı öyrətmək məqsədəyğundur. Əlbəttə, söhbət dəbdəbəli saç düzümdən getmir. Ən azından oğlanlar saçlarını səliqə ilə daramalı, qızlar isə saçlarını toplamağı və saç sancaqlarından istifadə etməyi bacarmalıdırılar.

Yemək yemə bacarıqları. Düzgün süfrə mədəniyyətinə yiylənmək məktəbli üçün vacib bacarıqlardan biridir. Hər bir valideyn məktəbli olacaq övladında aşağıdakı bacarıqları formalasdırmalıdır:

- yemək yeyəndə üstünə dağıtmamaq;
- qasıq və stekanı düzgün tutmaq;
- qidanı tələsmədən, çeynəyərək yemək;
- yeməkdən sonra masanı yiğisdirmaq.

Çətin vəziyyətlərdən çıxış yolu tapmaq. Uşaq yıxlarsa, paltarı və ya əlləri çirkənlərsə, burnu axarsa, təşvişə düşmədən rahatlıqla üstünü təmizləməyi, burnunu silməyi və ya əllərini yumağı öyrətmək vacibdir. Hər zaman çantasının bir gözündə ona lazım olacaq salfetin olmasına nəzarət edin. Gündəlik həyatda belə hallarla rastlaşarkən müdaxilə etmədən, uşağa sadəcə nə etmək gərək olduğunu söyləmək lazımdır. İlk dəfədən sizin istədiyiniz nəticə alınmasa da, bir neçə cəhddən sonra övladınız təmizliyinə və səliqəsinə rahatlıqla riayət edə biləcək.

Öz səliqəsinə və təmizliyinə diqqət yetirə bilməyən uşaqlar yaşıdlarının tənqidinə məruz qala bilərlər. Nəticədə onlar sosial problemlərlə qarşılaşar və bu da onların şəxsiyyət kimi formalasmasına mənfi təsir edər. Bu səbəbdən özünəqulluq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi çox önemlidir.

PSİKOLOJİ HAZIRLIQ

Elmi tədqiqatlar göstərir ki, məktəbəqədər mərhələdən məktəbə keçidin asan və problemsiz baş verəsi uşaqın gələcək sosial, emosional və təhsil nəticələrinə müsbət təsir göstərir. Belə şagirdlər dərslərə daha çox maraq göstərir və asanlıqla ünsiyyət qururlar. Bu məsələdə valideynlərin rolü çox böyükdür.

Uşaqlar fərqli yaşlarda danışdıqları və yeridikləri kimi, onların psixoloji və sosial inkişafları da fərdidir. Bu səbəbdən uşaqların məktəbə hazırlıq dərəcəsi eyni səviyyədə olmur. Aşağıdakı tövsiyələri nəzərə alaraq övladınızın psixoloji hazırlıq durumunu inkişaf etdirə bilərsiniz:

- övladınızı kənardan müşahidə edərək onun ünsiyyət qurmaq, başqa uşaqlarla yola getmək, oyun oynamamaq kimi bacarıqları haqqında məlumat toplayın. Övladınızın sosial inkişafını düzgün dəyərləndirmək üçün təkcə evdə deyil, həmçinin getdiyi məşğələlərdə və ya bağçada da müşahidə aparmaq lazımdır;
- lazımlı gələrsə, övladınızın psixoloji inkişafını dəyərləndirmək üçün psixoloqların tərtib etdikləri testlərin də nəticələrini nəzərdən keçirin;
- övladınız haqqında topladığınız geniş informasiyanın nəticəsinə əsasən inkişaf etdirilməsi lazımlı olan bacarıqların siyahısını tutun və çətinlik çəkdiyi bacarıqları inkişaf etdirin;
- övladınıza məktəbin ilk günləri haqqında maraqlı və əyləncəli məlumatlar verin. Siz öz xatirələrinizdən məktəblə bağlı pozitiv hekayələr danişa bilərsiniz;

- birlikdə məktəb illərindən bəhs edən uşaqlar üçün xoş filmlərə tamaşa edin;
- övladınızı məktəbə ekskursiyaya aparın. Sinif otaqlarını, kitabxananı, idman zalını gəzərək onu məktəblə tanış edin;
- məktəb ləvazimatlarının alınması hazırlığın vacib hissəsidir. Bu həm də uşaqların xoşuna gələn bir məşğulliyətdir. Uşaqlara dəftər-qələmi sevdirməyin, onlardan düzgün və səliqəli istifadə etməyi öyrətməyin ən asan yollarından biri bu ləvazimatları onunla birlikdə almaqdır. Bu zaman övladınıza seçim etmək imkanı yaradın. Bununla siz övladınızda məktəbə qarşı müsbət münasibətin yaranmasına kömək edəcəksiniz;
- məktəb geyimini seçərkən məktəbli formasını geyinmiş halda uşağın fotolarını çəkin. Bu günün uşağın həyatında nə qədər mühüm olduğunu hiss etdirin;
- gün rejimini nizamlayın. Övladınızı səhər yeməyini yeməyə və düzgün yuxu rejiminə alışdırın.

SOSİAL BACARIQLAR

Sosial bacarıqları inkişaf etdirmək üçün aşağıdakı tövsiyələrdən istifadə edə bilərsiniz:

- övladınızın yeni insanlarla ünsiyyət qurmasına şərait yaradın. Mütəmadi olaraq yeni insanlarla tanış ola biləcəkləri məkanlara aparın. Sizin insanlarla rəftarınızın uşağa nümunə olacağını unutmayın;
- övladınıza yeni insanlarla tanış olmaqdə kömək edin. Səhv edərkən onu danlamayın, çünki uşaq səhv hərəkət etməkdən qorxarsa, onda çəkingənlik, cəsarətsizlik yarana bilər;
- övladınız ünsiyyət qurmaqdə çətinlik çəkirsə, rollu oyunlar vasitəsilə onunla məşq etmək olar. Özünü təqdim etməsi, qarşısındaki insandan adını soruşması üçün dialoqlar hazırlayıñ;
- uşağa kömək edib kənara çəkilin ki, o bundan sonra sərbəst hərəkət edə bilsin;
- evdə, parkda dostları ilə fərqli oyunlar oynamasına şərait yaradın və müşahidə aparın. Əgər dostları ilə tez-tez münaqışə yaşansısa, səbəbini tapın, hətta uşaqlarla bərabər oynayıb problemləri həll etməkdə ona kömək göstərin;
- mütəmadi olaraq övladınızın müəllimi ilə söhbət edin. Övladınızın bağçadakı davranışları haqqında məlumat toplayın. “Yoldaşları ilə ünsiyyətdə çətinlik çəkirmi?”, “Rahat dost qazana bilirmi?”, “Təklikdə oynamağa meyillidirmi?” kimi suallara cavab tapın.

Müstəqillik

Təlim prosesində uşaq tapşırıqların bir qismini müstəqil olaraq yerinə yetirməlidir. Başqalarının yardımından daim asılı olan uşaqlar üçün bu, çətinlik yarada bilər. Həm dərs prosesində, həm də digər vəziyyətlərdə (oyun oynayarkən, ev tapşırıqlarını icra edərkən, gündəlik məşğulliyət zamanı və s.) uşağın müstəqil olması çox vacibdir.

Evdə övladınıza daha çox sərbəstlik verin. Bacardığı işləri onun özünə həvalə edin. Tapşırıqlar barədə təlimatlar verin və müstəqil yerinə yetirməsinə şərait yaradan. “Otağı yığışdır” demək əvəzinə daha aydın və dəqiq təlimatlar verin; məsələn:

1. Çirkli paltarlarını səbətə qoy.
2. Təmizləri dolaba yerləşdir.
3. Yatağını yiğ.
4. Oyuncaqlarını səbətinə topla.
5. Dəftər-kitabını dolaba yerləşdir.

Bəzi işlərdə övladınızdan yardım istəyin ki, o özünü önəmli hiss etsin. Onun hər kiçik

uğurunu qeyd edin və tərifləyin. Restoranda olanda öz sifarişini verməsinə, mağazada alınması lazım olan bəzi ərzaqları götürməsinə imkan yaradın. Paltar və yemək alarkən də övladınıza seçim imkanı verin. Beləliklə, uşaq daha sərbəst olacaq, eyni zamanda özünü daha məsuliyyətli hiss edəcək.

Əzmkarlıq

Uğursuzluqlar qaçılmazdır. Biz hamımız hər gün kiçik və ya böyük uğursuzluqlarla üzləşirik. Xoşbəxtlikdən uğursuzluqlar qısamüddətli olur və onlardan sonra mütləq uğur gəlir. Bu çox təbiidir. Heç kəs davamlı qalib gələ bilməz. Önəmlı olan isə insanın uğursuzluqdan sonra qısa müddətdə özünəgübən hissini bərpa etməsidir. *Əyilmək, amma qırılmamaq!* Buna **əzmkarlıq** deyilir.

Övladınızın məktəbdə yeni biliklər öyrənərkən çətinlik çəkməsi, sinifdəki uşaqlarla rəqabətdə məğlub olması kimi kiçik uğursuzluqlarla qarşılaşması qaçılmazdır. Hər hansı bir hərfi düzgün yazmaması, rəqəmi qarışdırması onu ruhdan salmamalıdır. Uşaq belə uğursuzluqlarla mübarizə aparmağı, həvəsdən düşməməyi, yenidən cəhd etməyi bacarmalıdır.

Ona əzmkar olmayı aşılamaq üçün bütün imkanlardan istifadə edin. Çətin olsa da, ona səhvə yol verərkən əsəbiləşməməyi, məyus olmaqdansa, emosiyalarına nəzarət edib yenidən başlamağı öyrədin. Övladınızı ürəkləndirmək üçün ailə üzvlərinin başına gələn kiçik uğursuzluqlardan söz açın və onların necə mübarizə apardıqları haqqında nümunələr göstərin. Əzmkar, iradəli olmaq kimi xüsusiyyətlərin formalasdırılması üçün uşağın idman məşğələlərinə getməsi, fərqli yarışlarda iştirak etməsi də faydalıdır.

SAĞLAMLIQ

Sağlamlığında yaranan hər bir problem uşağın həyatına, xüsusən də onun təhsilinə mənfi təsir göstərir. Uşağın sağlamlığına xüsusi önəm verilməlidir. Valideyn övladının sağlam olması üçün aşağıdakılara diqqət yetirməlidir:

- düzgün qidalanmaya;
- müntəzəm idmana;
- gün rejiminə.

Yoluxucu xəstəliklər. Yoluxucu xəstəliklər insandan insana asanlıqla yoluxur. Övladınızda infeksiya əlamətləri (məsələn: qızdırma, qusma, ishal, səpgi) aşkar etdikdə, ilk növbədə həkimlə məsləhətləşin. Əgər övladınızda yoluxucu xəstəlik aşkarlanarsa, müəllimi həmin xəstəliyin diaqnozu və əlamətləri haqqında məlumatlandırılın. O da öz növbəsində digər valideynləri xəbərdar edərək diqqətli olmağa çağırar. Uşağın neçə gündən sonra kollektivə (sinfə) qayıdacağı barədə həkimin rəyini övrənin.

Tibbi testlər. Məktəbə 5 ay qalmış övladınızın bəzi tibbi müayinələrdən keçməsi məqsədə uyğundur. Aşağıda göstərilən tibbi testlər tövsiyə olunur:

- 1. Diş həkiminin müayinəsi.** Diş müayinəsindən məktəbə bir neçə ay qalmış keçmək lazımdır ki, dişləri müalicə etmək üçün kifayət qədər vaxt qalsın.
- 2. Eşitmə qabiliyyətinin yoxlanılması.** Bəzən uşaqda olan eşitmə problemləri uzun

• Uşağın sağlamlıq vəziyyətini məktəb başlayana qədər **müəyyən etmək** olar.

• Vaxtında aşkarlanan bəzi sağlamlıq problemlərinin **qarşısını almaq** mümkündür.

• Qarşısı alınması mümkün olmayan xəstəliklərin təlimə göstərdiyi **mənfi təsiri azaltmaq** olar.

müddət hiss olunmur, çünki uşaq ağır eşitməyə adaptasiya edə bilər. Məktəbdə isə belə eşitmə problemləri tədris prosesində müəyyən çətinliklərə səbəb olur.

3. Boy və çəkinin yoxlanılması. Uşağın boy və çəkisinin mütəmadi olaraq ölçülməsi onun inkişaf göstəricilərini nəzarətdə saxlamağa imkan verir. Bu barədə 19-cu səhifədə qeyd edilmişdir.

4. Sidiyin ümumi analizi. Qanın ümumi analizi. Vərəm testi. Sidiyin və qanın ümumi analizləri 1 ildən çox yoxlanılmayıbsa, bu haqda həkiminizlə məsləhətləşsin.

Vərəmə yoluxma riskini qiymətləndirin. Əgər uşaqla aşağıdakı risk amilləri varsa, diaqnostik tədbirlər haqqında həkimlə mütləq məsləhətləşmək lazımdır:

- uşaq 3 həftədən çox öskürür, iştahası yoxdur, çəkisi azalmışdır;
- vərəmə yoluxdurma riskli insanlarla kontaktda olub;
- uşaqla vərəm xəstəliyinə yoluxma riskini artırın xroniki xəstəliklər var.

5. Görmə qabiliyyətinin yoxlanılması. Birinci sinfin ilk dövrlərində şagirdlərin görmə aparatı çox böyük yüksək məruz qalır. Uşaqlar on iki yaşa qədər öyrəndiklərinin 80 faizini görmə vasitəsilə əldə edirlər. Əvvəllər uşaqla hiss etmədiyimiz görmə problemləri bu dönəmdə üzə çıxa bilər. Uşaqlarda bu yaş dövründə görmə qabiliyyəti ilə bağlı problemlərə kifayət qədər tez-tez rast gəlinir. Hesablamalara görə, 4 uşaqdan birində hər hansı görmə problemi var. Uşaqlar bəzən zəif gördükərini dərk etmirler və nəticədə bu haqda valideynlərinə məlumat vermir; məsələn, uşaqları rəngləri seçmirsə, o, uzun müddət düşünə bilər ki, başqaları da onları seçmir. Bəzən xroniki baş ağrıları və davranış problemləri uşağın görmə probleminin ilk əlaməti olur. Buna görə övladınızı görmə problemi ilə əlaqədar azacıq şübhəniz olsa belə, gecikmədən həkimə müraciət edin.

Əslində, uşağın görmə qabiliyyətinin zəiflədiyini həm özü, həm də müəllim müəyyən edə bilər. Bəzi hallarda uşaqla görmə qabiliyyətindən şikayətlənmədiyi üçün müəllim də uzun müddət bunu hiss edə bilmir. Aşağıdakı əlamətlər görmə qabiliyyətinin zəifliyinə işarə ola bilər:

- mətnə göz gəzdirərkən oxuduğu yeri tez-tez itirir;
- oxuduğu mətni daha yaxşı görmək üçün kitabı gözünə yaxınlaşdırır;
- tez-tez gözlərini ovuşturur;
- baş ağrılarından şikayətlənir;
- diqqətlə baxmaq üçün başını əyir, gözlərini qırır;
- yazanda və ya oxuyanda oxşar hərfləri (məsələn: b və d, q və p, a və e) səhv salır;
- oxuyanda kiçik sözləri ötürür.

Nəzərə alın ki, bütün bu əlamətlər başqa problemlərdən də qaynaqlana bilər. Lakin bunlar varsa, görmə problemini aradan qaldırmaq üçün övladınızı göz müayinəsindən keçirin.

6. Peyvəndlər. Məktəb böyük kollektivdir. Övladınız nəinki öz sinif yoldaşları ilə, həmçinin digər siniflərin şagirdləri və məktəbin işçi heyəti ilə də ünsiyyətdə olacaq. Təbii ki, bu, infeksiyaya yoluxmaq riskini daha da artırır. Peyvəndlər insanları bir çox ağır yoluxucu xəstəlikdən qoruyur. Övladınıza bütün vacib peyvəndlərin edilməsinə diqqət yetirin. Edilməyən peyvəndlər varsa, həkimlə məsləhətləşsin.

Azərbaycan Respublikasının milli peyvənd təqviminə görə 7 yaşına qədər uşaq aşağıdakı peyvəndləri almmalıdır:

Peyvənd	Hansı xəstəliyə qarşıdır
Hep B	Hepatit B xəstəliyi
BCG	Vərəm
OPV	Poliomielit
Hib	B tipli hemofil infeksiya, difteriya, göyöskürək, tetanus və hepatit B
Pk	Pnevmodok infeksiyaları
QPM	Qızılca, parotit və məxmərək
GDT	Difteriya, göyöskürək və tetanus
QPM	Qızılca, parotit və məxmərək
DT	Difteriya və tetanus

Bu xəstəliklərdən bəziləri hava-damcı (öskürmə, aşqırma və s.) yolu ilə keçə bilən xəstəliklərdir. Onlardan qorunmağın ən optimal yolu peyvənddir. Unutmayın ki, bu xəstəliklər çox ciddi fəsadlara səbəb ola bilər.

RUHİ SAĞLAMLIQ

Psixoloji pozuntular uşağın məktəbdəki fəaliyyətinə mənfi təsir göstərə bilər. Bunlar həm tədris prosesinə, həm dərsdənkənar fəaliyyətlərə çətinliklər törədir.

Davranış pozuntusu. Hər bir uşağın davranışına və mühitə uyğun olmalıdır. Təəssüf ki, bəzi uşaqların davranışını bu normalara uyğunlaşdırır.

Davranış problemləri müxtəlif formalar ala bilər. Yüngül hallarda uşaq böyükərə qarşı hörmətsizlik edir, yaxud deyilənləri yerinə yetirmir. Belə uşaq başqa uşaqlarla mübahisə aparır, tez özündən çıxır və ya öz səhvlərini boynuna almaqdan imtina edə bilər.

Daha ağır hallarda isə belə uşaqlar öz davranışları ilə ətrafdakılara da ziyan verə bilərlər. Ünsiyyətdə olduğu yoldaşlarını və yaxud heyvanları vurması, başqalarının əşyalarını icazəsiz götürməsi buna nümunə ola bilər. Vaxtında müdaxilə etməklə davranış problemlərini aradan qaldırmak mümkündür.

Diqqət çatışmazlığı və hiperaktivlik. Məktəbə gedən uşaqların 6–7 faizində hiperaktivlik və diqqət çatışmazlığı problemlərinə rast gəlmək olur. Bu çətinliklər tədrisə birbaşa mənfi təsir göstərir. bilər.

Diqqət problemləri – fikri cəmləyə bilməməklə və ya diqqəti tez yayındırmaqla özünü bürüzə verə bilər.

Hiperaktivlik şagirdin dərsdə və ya tənəffüs də həddən artıq hərəkətli və nadinc davranışını ilə müşayiət edilir. Müəyyən mühit dəyişiklikləri aparmaqla və ya lazım gəldikdə müalicə ilə bu problemin göstərdiyi mənfi təsirləri azaltmaq olar.

Emosional pozuntular. Ruh düşkünlüyü, zəif özünəgüvən, həyəcan və təşviş kimi əlamətlər emosional pozuntulardan xəbər verir. Davranış və hiperaktivlik problemlərindən fərqli olaraq uşaqlar emosional problemlərini uzun müddət gizli saxlaya bilərlər. Davranış problemləri və hiperaktivlik müəllimin diqqətini tez cəlb etsə də, emosional problemlər diqqətdən yayına bilər. Belə problemləri aşkarlamaq üçün övladınızın əhvalını daim müşahidə edin.

Emosional problemlər öyrənmə prosesinə mənfi təsir edir; məsələn, uşaq çox həyəcan keçirirsə, yaxşı bildiyi dərsə belə cavab verməkdə çətinlik çəkə və aşağı qiymət ala bilər. Yaxud uşaq qorxursa, onun fikri dərsə deyil, qorxduğu obyektdə və ya vəziyyətə yönəlir.

Belə hallarda övladınızla vaxtaşırı səmimi ünsiyyət saxlayın və onun hissələrinə diqqət yetirin.

Sosial bacarıqların çatışmazlığı. İnsanların sosial həyatı yazılmayan çoxsaylı qanunlarla nizamlanır. Bu qaydalar insanlara o qədər təbii gəlir ki, onların mürəkkəbliyi hiss olunmur. Lakin kimsə bu qaydaları pozduqda o həmin an diqqət obyektiinə çevrilir.

Sosial qaydalar digər insanlarla ünsiyyəti və ətraf mühitə uyğun davranış nümayiş etdirməyi tənzimləyir. Əgər uşağın sosial bacarıqları zəifdirse, o, məktəb təcrübəsindən tam şəkildə faydalana bilmədiyi qədər çətinlik çəkəcək. Uşaq sosial bacarıqlar tələb edən vacib fəaliyyətlərdən kənarda qalacaq.

Övladınızın digər bacarıqları ilə yanaşı, sosial bacarıqlarını inkişaf etdirməyə çalışın. İlk növbədə övladınızın bu sahədəki çətinliklərini vaxtında aşkarlamaq vacibdir.

Bu məqsədlə sizə tövsiyə olunan linkdən istifadə edərək psixoloji test keçirə bilərsiniz: <http://www.sdqinfo.com/py/sdqinfo/b3.py?language=Azeri>

GİGİYENA

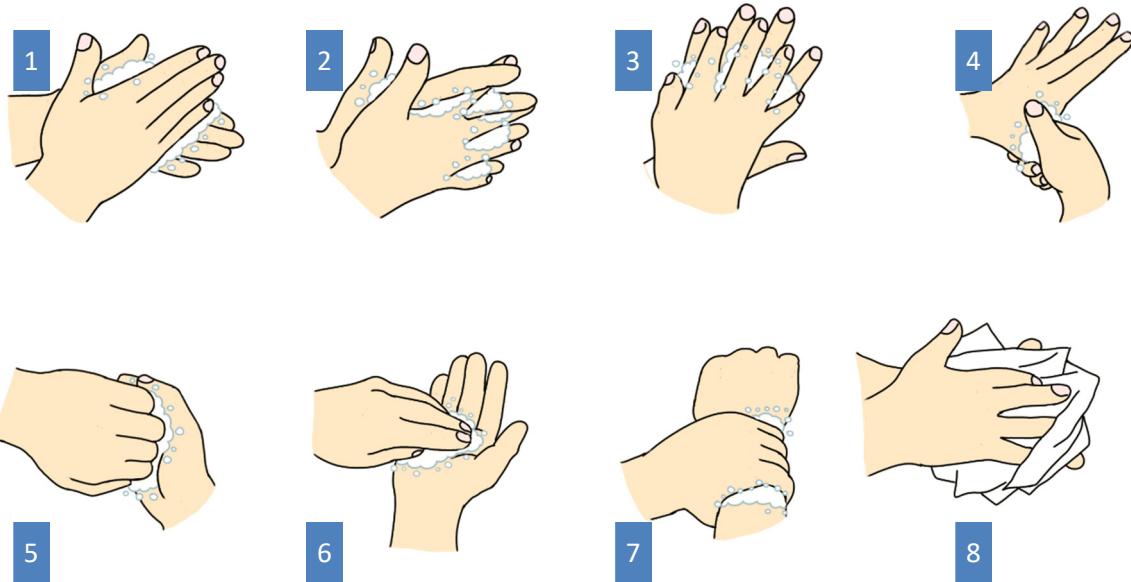
Bəzi xəstəliklərin qarşısını almaq üçün gigiyena qaydalarına riayət etmək vacibdir. Sadə gigiyena qaydaları insanları ciddi narahatlıqlardan qoruyur. Büyülürdən fərqli olaraq uşaqlar bəzi gigiyena qaydalarının mahiyyətinə varırlar. Belə qaydaları övladınıza təlqin edin:

- asqırıb-öskürərkən ağız-burnunu salfetlə tutmağın vacibliyini izah edin;
- burunu təmizləmək qaydasını öyrədin;
- başqa insanın dişlədiyi və ya çeynədiyi qidanı heç bir halda yeməməyi, bunun pis nəticələr verəcəyini başa salın;
- başqalarının papağını geyinməyin, həmçinin öz papağını başqalarına verməyin fəsadları haqqında övladınıza məlumat verin;
- dişlərini fırçalamaq qaydalarını göstərin.

- Dişlərin xarici, daxili və çeynəyən səthlərini fırçalamaq lazımdır.
- Dişlərin xarici səthini təmizləmək üçün diş fırçasını üfüqi şəkildə diş ətinə 45 dərəcəlik bucaqda tutmaq lazımdır. Dişlər qısa (1 diş enliyi məsafəyə qədər) sağ-sol hərəkətlərlə fırçalanmalıdır.
- Ön dişlərin daxili səthlərini təmizləmək üçün diş fırçasını şaquli şəkildə tutub qısa (1 diş enliyi məsafəyə qədər) aşağı-yuxarı hərəkətlərlə fırçalamaq lazımdır.
- Dişləri gündə 2 dəfə (səhər və axşam yeməyindən sonra) – hər dəfə 2 dəqiqədən az olmamaq şərti ilə fırçalamağı unutmayın!

Əllərin gigiyenası. Əlləri necə və nə vaxt yumaq lazımdır? Bu çox sadədir, sadəcə qaydaları bilmək və yerinə yetirmək lazımdır. İlk növbədə övladınızı həmin qaydalarla tanış edin, sonra isə bunu vərdiş halına gətirin. Unutmayın ki, sabunla yuyulmamış əllərdə milyonlarla mikrob var və onlar sağlamlığınıza real təhlükədir.

• Əlləri sabunla düzgün yumaq və salfetlə qurulamaq qaydaları

Aşağıdakı hallarda əllər mütləq sabunla yuyulmalıdır:

- yeməkdən əvvəl;
- tualetdən sonra;
- küçədən evə gələndə;
- heyvanlara əllə toxunduqdan sonra;
- öskürəndən, asqırandan və ya əsnəyəndən (ağız ovucla örtülübsə) sonra.

Tualet vərdişləri. Uşaqlar tualetdən istifadə etmək və əllərini sabunla yumaq bacarıqlarını artıq məktəbəqədər dövrlərdə mənimsəməlidirlər. Bu bacarıqlar övladınızı özünü daha müstəqil hiss etməsinə kömək göstərəcəkdir. Tualet vərdişləri olmayan uşaqlar məktəbdə olduqları saatlarda ayaqyoluna getmək ehtiyacları yarandıqda kifayət qədər əziyyət çəkirlər. Əvvəlcə övladınızı tualet vərdişlərinə ev şəraitində alışdırın. Daha sonra digər yerlərdə (qonaq gedəndə, restoranda və s.) tualetə sərbəst gedə biləcəyini yoxlayın.

MƏKTƏBƏ 1 AY QALMIŞ

Yad adamlar

Uşaq yad və doğma insanları ayırd etməlidir. Bu, uşağın təhlükəsizliyi üçün çox vacibdir. Kimin doğma, kimin yad olduğunu valideyn müəyyən etməli və bunu uşağa daim xatırlatmalıdır. Bu məsələ o qədər də asan deyil; məsələn, kimsə “Mən sənin atanın dostuyam” deyirsə, həmin şəxs yenə də yad sayılmalıdır. Yaxud sizin küçədə görüşüb salamlaşdığınıñ insan doğma olmaya da bilər. Bu problemin ən sadə yollarından biri doğma insanların siyahisini tutub onu uşağa öyrətməkdir. Həmin insanların adlarını konkret olaraq bir-bir sadalayın. “Qonşular”, “Dostlar” və bu kimi ümumi sözlərdən istifadə etməyin. “Filan xala”, “filan əmi” deyə konkret adlarını çəkin. Digər insanlar isə yad kimi qəbul olunmalıdır.

Yad insan yaxınlaşış nə isə təklif elədiyi halda uşağın nə etməli olduğunu ona başa salın. Övladınız heç vaxt, heç bir şərtlə tanımadığı (və ya az tanıdığı) kimsənin piyada və ya avtomobilə gəzintiyə çıxməq təklifinə razı olmamalıdır. Uşağa izah etmək lazımdır ki, tanımadığı (və ya az tanıdığı) kimsənin “maraqlı” görünən təklifinə, məsələn, itmiş it və ya pişiyi axtarmağa, əşyalarını harasa aparmağa köməklik göstərməyə, onunla təbiətin qoynunda şəkil çəkdirməyə, kinoya çəkilmək üçün getməyə və s. təkliflərinə razı olmasın, çünkü bu, təhlükəli ola bilər. Uşaqa belə bir vərdiş də aşılamaq lazımdır ki, küçədə tanımadığı adamlarla səhbət etməsin, hər hansı bir işi görməzdən əvvəl mütləq valideyni ilə razılaşdırınsın.

Nəzərə almaq lazımdır ki, böyüklərdən gələn təhlükə heç də həmişə aşkar görünmür. Çünkü pislik etməyə hazırlaşan şəxs aldatma yolu ilə uşağın etimadını qazana bilir. Belə riski tamamilə aradan qaldırmaq olmur, lakin uşaqları diqqətli və ehtiyatlı olmağa sövq etməklə onu minimuma endirmək mümkündür. Bu məqsədlə bəzi ümumi təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunmalıdır.

Yad adamların diqqətini cəlb etməmək üçün uşaqa bahalı geyimlər geyindirməyin, ona qiymətli əşyalar verməyin.

Uşağa yaşadığı ərazinin bütün təhlükəli səmtləri haqqında məlumat verin ki, sıx kolluq, ağacliq və ya uçuq-sökük yerlərdən keçməsin. Əgər evə valideynsiz qayıtmalı olursa, yolda dəstə ilə hərəkət etsin: dəstədən ayrı hərəkət edən uşaq ən çox təhlükəyə məruz qalan uşaqdır.

Polis çağırmaq. Təhlükəli hadisə zamanı cəld polisə (telefon nömrəsi – 102) müraciət etmək lazımdır. Uşaq bunu əzbər bilməlidir.

Uşaqlarda belə vərdişlərin formalasdırılması üçün onlara müntəzəm olaraq müxtəlif vəziyyətlərə uyğun əyləncəli tapşırıqlar, rollu oyunlar vermək lazımdır.

Siz övladınız üçün “təhlükəsizlik adacıqları” (təhlükə zamanı kimə və hara müraciət etmək olar) yaratmalısınız. Belə “təhlükəsizlik adacıqları” ola bilər: məktəb (orada hər zaman mühafizəçi olur), ərzaq dükəni və bank (burada da mühafizəçi olur, həm də adamların çox olduğu yerlərdir), polis şöbəsi, yanğınsöndürmə hissəsi və s.

Təhlükə zamanı kömək üçün kimə müraciət edə biləcəyini öyrədin: polis, qonşu, mühafizəçi, uniformada olan şəxs (mühafizəçi, əsgər, dənizçi, metro işçisi, həkim və d.).

ABŞ-da belə bir hadisə baş vermişdi. Məktəbdən çıxbı anasını gözləyən 8 yaşlı Saraya yad bir kişi yaxınlaşış deyir:

– Ananın işləri çıxdığına görə məni sənin arxanca göndərib, gedək mənimlə.

Sara deyir:

– Olar! Amma əvvəlcə parolu de.

Adam bunu eşitcək Saradan uzaqlaşır. Anası ilə Sara əvvəlcədən öz aralarında razılığa gelmişdilər. Ana Saraya tapşırılmışdı:

– Parolu sənə deməyən kimsə ilə heç yerə getmirsən.

Bu razılışma, bəlkə də, balaca Saranın həyatını böyük təhlükədən xilas etdi.

Polislə (102) yanaşı, digər təcili xidmətlərin telefon nömrələrini də öyrədin. Xüsusən uşaq qısa müddətə də olsa tək qalırsa!

- Yanğınsöndürən – **101**.
 - Təcili tibbi yardım – **103**.
- Bu nömrələrə həm ev telefonundan, həm də mobil telefondan zəng etməyi öyrədin.

Böyük şagirdlər. Uşaq daha böyük şagirdlər tərəfindən incidi-lirsə, onun bu barədə valideyninə danışması çox vacibdir. Adətən, uşaqlar bu problemdən danışmaqdan qaçırlar. Bəzi uşaqlar özlərinin zəif olduğunu və ya qorxduğunu qəbul etmək istəmirlər. Uşaqla qarşılıqlı etibarlı-dostyana əlaqə qurmaq vacibdir. Siz hər zaman bilməlisiniz ki, övladınızla nə baş verir. Uşaqa öyrətmək lazımdır ki, o harada, nə vaxt və kiminlə nə danışdığı haqqında sizə məlumat versin. Bu yaşda onun sizdən sırrı olmamalıdır.

Valideynə bunları demək “xəbərçilik etmək” deyil. Başqaları uşağı inandıra bilərlər ki, o gördüyü pis hadisələri və ya ona qarşı edilən xoşagəlməzlikləri valideyninə danışmamalıdır. Buna görə də daim uşaqla əlaqədə olun və hər şey barədə məlumat alın.

Əlaqə telefonu və ev ünvani. Uşaq ehtiyac duyduğu an valideynlə, yaxud digər yaxın adamlı dərhal necə əlaqə saxlayacağını bilməlidir. Uşaqa əlaqə üçün telefon nömrələrini əzbərlətdirin. Nömrədəki rəqəmləri riyaziyyatda keçdiyi tapşırqlarda da göstərin ki, bu rəqəmləri daha yaxşı yadda saxlasın.

Ev ünvانını və telefon nömrəsini yazıb uşağın çantasına qoyun. Bu məlumatları kiçik parçada silinməyən rənglə yazıb onun üst paltarına tikə də bilərsiniz. Uşaqa izah edin ki, ona kömək göstərmək istəyən insan (məsələn: polis nəfəri) məhz bu məlumatdan istifadə etməlidir.

Yol hərəkəti qaydaları. Maşın yolu məktəbə gedən uşaq üçün ciddi təhlükədir. Bu təhlükəni azaltmaq üçün uşaq yol hərəkəti qaydalarına riayət etməlidir. Beləliklə, hər bir valideyn aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidir:

1. Uşaqa yol hərəkəti qaydalarını izah edin.
2. Uşaqa bu qaydalara riayət olunmasının əhəmiyyətini başa salın.
3. Uşağın bu qaydalara riayət edib-etmədiyini daim nəzarətdə saxlayın.

Uşaq getdiyi yolda (və ehtiyac yaransa, alternativ yolda) rast gəldiyi və piyadaya aid bütün işarə və qaydaları bilməlidir. Bunun üçün valideyn evdən məktəbə marşrutu özü bir neçə dəfə gedib bütün işarə və qaydaları qeyd etməlidir. Sonra bu qaydaları evdə izah edib uşağı yoxlamalıdır. Evdə rollu oyunlar da oynamamaq olar: oyuncaq maşın və adamçıqlarla səhnələr yaratmaq, uşağı təhlükəli situasiyaları nümayiş etdirmək mümkündür.

Yadda saxlayın ki, uşaq sizdən və digər böyüklərdən nümunə götürür. Əgər siz piyadalar üçün yol qaydalarını pozursunuzsa, övladınız da sizin kimi hərəkət edəcək. Uşaqlara yolu təhlükəsiz yerdən keçmə qaydalarını dəfələrlə göstərmək lazımdır. Yolda mövcud olan gizli təhlükəni görüb onu hiss etməyi öyrədin: məsələn, sürətlə gedən maşın görəndə yolin ən təhlükəsiz hissəsinə çəkilmək lazımdır.

Uşaq məktəbə tək gedib-gələcəksə, uşaqla belə bir “müqavilə” bağlayın: o yalnız seçilmiş marşrut üzrə məktəbə gedib-gələcək, qısa yollardan istifadə etməyəcək, dərsdən sonra məktəbin həyatində ləngiməyəcək və dərsdən çıxan kimi dərhal evə gələcək. Onun bu “müqavilə”yə nə dərəcədə əməl etdiyini daim nəzarətdə saxlayın.

Məktəblə və məktəb qaydaları ilə tanışlıq. Məktəb qaydalarını məktəbə getdikdə də öyrətmək olar. Lakin qaydaları evdə dərslər başlamazdan önce öyrənmək daha məqsədəy-ğundur. Uşaq əvvəlcədən qaydalarla tanış olmalıdır. Uşağı oxuyacaq məktəblə tanış edin və aşağıdakıları öyrədin:

- əsas istiqamətlər: bufet, tualet, çıxışlar;
- müəllimdən nə istəmək olar? Bunu necə istəmək lazımdır (məsələn: tualetə icazə);
- dərs nədir, nə qədər davam edir, dərsin bitməsini nə bildirir;
- tənəffüs nədir, tənəffüs də nə etmək olar, nə etmək olmaz?

Yaxşı olar ki, siz uşaqla məktəb başlayana kimi məktəbə gedəsiniz və elə məktəbdə bu məsələləri izah edəsiniz.

Böyük şagirdlər qəsdən və ya təsadüfən kiçikləri incidə bilərlər. Valideyn bu məsələni daim nəzarətdə saxlama-lıdır.

Bulling

İngilis dilində “bullying” sözünün dilimizə dəqiq tərcüməsi olmasa da, bu sözün ifadə etdiyi problem bütün dünyada olduğu kimi, bizdə də mövcuddur. Bulling bir uşaqın özündən güclü olan başqları tərəfindən təqib olunması, ona qarşı zorakılıq edilməsidir. Bullinqə məruz qalan uşaq həm fiziki, həm də psixoloji cəhətdən zəif ola bilər. Bulling təsadüfi bir hadisə deyil, təkrar-təkrar baş verən və uzun müddət davam edən haldır. Bulling qəsdən edilir, bu kiminsə davamlı haqlı və ya haqsız olduğundan irəli gələn dava deyil, bullinqin özünəməxsus məqsədləri var.

Tədqiqatlar göstərir ki, uşaqların 10-15%-i başqlarını bullinqə məruz qoyur, təxminən elə o qədər uşaq isə özü bullinqə məruz qalır. Bulling yalnız orta və yuxarı siniflərdə baş vermir. Araşdırırmalardan məlumdur ki, bulling ibtidai siniflərdə də baş verir. Hətta məktəbəqədər uşaqlar arasında belə onun ilkin əlamətlərini müşahidə etmək olar. Belə halların ilk çağlardan aşkarlanması çox vacibdir. Çünkü ilkin mərhələdə bu hallara qarşı tədbir görülərsə, bunun sonrakı fəsadlarının qarşısını almaq olar. Əks halda bu prosesə başqa uşaqlar da qatıla və qurbanı daha ciddi şəkildə təkləməkdə davam edə bilərlər.

Bulling fərqli formalarda həyata keçirilə bilər:

- 1) fiziki bullinq (vurmaq, itələmək və s.);
- 2) şifahi bullinq (üstünə qışqırmaq, lağlı qoymaq, müxtəlif ləqəblərlə adlandırmaq və s.);
- 3) sosial bullinq (boykot etmək, haqqında şayiələr yaymaq, onun sırlarını açmaq və s.).

Uşağıınızın bullinqin iştirakçısı (buller, yaxud qurban) olmaması üçün onunla mütəmadi olaraq aşağıdakı məzmunda söhbətlər aparmaq vacibdir:

- *Uşağıınız digər uşaqları sosial ünsiyyətdən təcrid edirmi, yaxud əksinə, kimsə onun belə ünsiyyətinə mane olurmu?* Məsələn, bir uşaq başqa birini qaralayıb və daim onunla oynamadan imtina edir (“Sən mənimlə oynaya bilməzsən”). Bu vəziyyət davamlı olduğu halda digər uşaqlara da təsir edə və başqa uşaqlar da qurbana eyni münasibət göstərə bilərlər (“Kim onunla oynasa, biz onunla daha oynamayacaqıq”). Nəticədə uşaq təklənə bilər.

- *Uşağıınız başqa uşaqların oyunaqlarını güclə əllərindən alır mı? Yaxud əksinə, onun əşyalarını kimsə ondan zor gücünə alır mı?* Məsələn, bir uşağı zəif bilib onun əşyalarını davamlı olaraq başqları alırsa, digərləri də bu nümunəni görüb həmin uşaqdan onun əşyalarını ala bilərlər. Zəif uşaq daim bullinqin qurbanına çevrilə bilər.

- *Uşağıınız oyunda hakimlik edib başqa bir uşaqğa daim zəif və ya alçaldıcı rollar verir mi?* Yaxud əksinə, sizin uşaq daim “pis” rollar oynamamaq məcburiyyətdə qalır mı? Bullinqə məruz qalan uşaq məcbur edilə bilər ki, o həmişə daha pis, başqa uşaqların istəmədiyi rolları oynasın; məsələn, evcik-evcik oyununda başqları ailənin bir üzvü rolunu oynadığı halda, uşaqlardan biri daim ya evin iti, ya pişiyi, ya da “pis insanlar” rolunda olmağa məcbur edilir.

- *Uşağıınız başqa birini sözlə incitirmi? Yaxud əksinə, kimsə davamlı olaraq sizin uşağınıza sataşib onu sözlə incitirmi?* Məsələn, uşaqlara utandırıcı ləqəblər qoymaq, haqqında pis sözler danışmaq və uşağı hər hansı qüsürunu yaymaqla hədələmə hallarına tez-tez rast gəlinir. Bəzən bu hallar təhlükəli həddə çata bilər.

Uşaga qarşı aqressivlik məqsədlidirsə, bu prosesdə bir neçə uşaq iştirak edirsə, bu, davamlı və daim təkrarlanan bir hala çevrilmişsə, o zaman bu vəziyyəti bullinq kimi qiymətləndirib təcili tədbirlər görülməlidir!

Bu problemi ilk gündən nəzarətdə saxlayın!

Bullingin qarşısını almaq üçün görüləcək tədbirlər vaxtında həyata keçirilməlidir!

MƏKTƏBƏ 1 HƏFTƏ QALMIŞ

Yuxu

Tədris prosesi uşaq beyni üçün ciddi yükdür. Təlim prosesində effektiv iştirak etməsi üçün uşaq doyunca yuxu almalıdır. Yuxu beyninə istirahət verərək onu yeni fəaliyyətlərə hazırlıq edir. Yuxunun mümkün qədər dincəldici olması üçün 3 məsələyə diqqət yetirmək lazımdır:

1. Yuxu rejimi. Yuxu saatları yetərli olmalıdır. Birinci sinif şagirdləri 9-11 saat yatmalıdır. Yuxu saatlarının miqdarı ilə yanaşı, onların sabit olması da vacibdir. Yəni uşaq hər gün (şənbə və bazar daxil olmaqla) eyni saatlarda yatıb durmalıdır. İstirahət günlərində səhər bir az gec durmağa icazə vermək olar.

2. Yuxu gigiyenasi. Yataq otağı qaranlıq və sakit olmalıdır. Bu, yuxunu daha dərin və istirahətgətirici edir. Yuxudan qabaq otağın havasını dəyişin. Çalışın ki, otaq çox isti olmasın.

3. Yuxu rutinləri. Yuxudan əvvəl hər gün təkrar olunan hərəkətlər ardıcılılığı (əl-üz yumaq, dişləri fırçalamaq, pijama geyinmək və s.) yuxu rutinlərini təşkil edir. Onlar yuxunun keyfiyyətinə təsir edə bilər. Yuxu rutinləri sabit olmalıdır, yəni mümkün qədər hər gün təkrarlanmalıdır. Bu rutinlər bizim beynimizə yuxuya hazırlaşmaq üçün siqnal verir. Bəzi vərdişlər yuxunun keyfiyyətini poza bilər. Çalışın ki, yuxudan əvvəl uşaq çox aktiv oyunlar oynaması, daha sakit fəaliyyətlərə üstünlük verin. Yuxudan bir neçə saat əvvəl kompüter oyunları və TV-də həyəcan yarada biləcək verilişlərin seyr edilməsi də yuxuya mənfi təsir göstərə bilər.

Çalışın ki, uşaq ilboyu bunlara davamlı şəkildə riayət etsin. Uzun tətillər zamanı məktəb olmadığına görə cəmi bir neçə həftə ərzində bu vərdişlər yaddan çıxa bilər.

Psixoloji tövsiyələr

İlk dərs günü yaxınlaşdırıqca valideynlərin də həyəcanı artır. Mümkün qədər sakit və müsbət əhval-ruhiyyənizi qoruyun. Nəzərə alın ki, sizin həyəcanınız uşaqa da keçə bilər.

Uşağın adı və soyadı yazılmış yazını tanıması üçün çoxlu məşq edin. Başqalarının əşyaları ilə qarışq düşməməsi üçün şəxsi əşyalarının üzərinə uşağın adı yazılımalıdır.

Bir çox ailədə uşağı başqa adı ilə müraciət edirlər. Çalışın ki, uşağı öz adı ilə çağırasınız. Unutmayın ki, sinifdə onu jurnalda yazılan adı ilə çağıracaqlar.

Uşaga tənəffüs də nə edə biləcəyi haqqında danışın. Oynaya biləcəyi oyunları öyrədin.

Uşaga müəllimin adını öyrədin. Müəllim haqqında uşaqla danışanda öz adı ilə ("Nərminə müəllimə") çağırın ki, bu adı əzberləsin. Salamlaşmanın məşq edin: "Sabahınız xeyir, müəllimə".

"Məktəb səhəri" elan edin. Sanki səhər durub məktəbə gedəcəksiniz. Bütün prosesləri olduğu kimi imitasiya edin. Evdən çıxanda isə məktəbə yox, gəzməyə, yaxud başqa bir yerə getmək olar.

Özünəqulluqda (geyinmək, yemək və s.) uşaga maksimum sərbəstlik verin.

Məktəb haqqında maraqlı və müsbət (güləməli və əyləncəli) hadisələr danışın. Evdə böyük uşaqlar varsa, onlardan da öz hekayələri ilə bölüşməyi xahiş edin. Bu, uşağın həyəcanını azaldar.

Bir çox uşağa yeni insanlarla tanış olmaq çətin gəlir və onlar öz sinif yoldaşları ilə tanış olana kimi xeyli vaxt keçir. Evdə başqa uşaqlarla tanış olma səhnələri oynayın.

Tənəffüs də oynaya biləcəyi sakit oyunları öyrədin ki, dostları ilə oynaya bilsin.

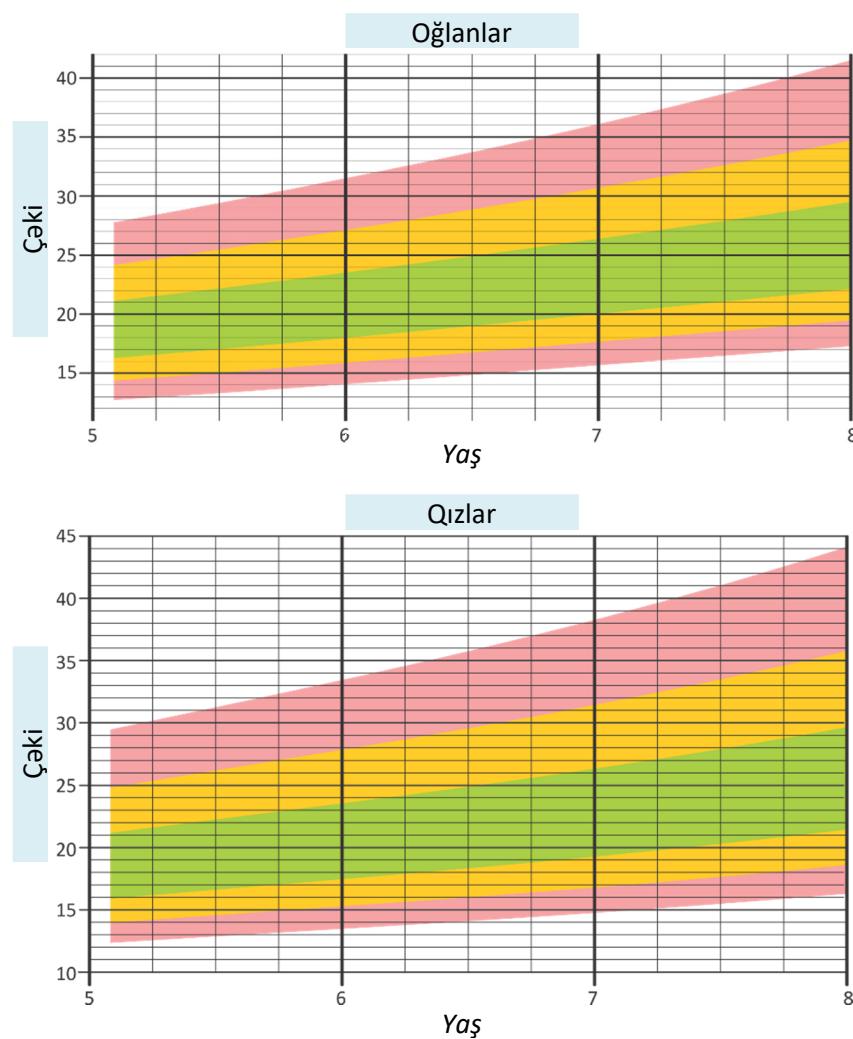
Növbə ilə rollar dəyişən oyunları oynayın.

Gələcək sinif yoldaşlarından tanıldığı uşaqlarla görüşün.

Yemək və su

Məktəblinin gündəlik rejimini və böyüməkdə davam edən orqanizmin ehtiyaclarını nəzərə alaraq onun düzgün qidalanmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Düzgün qidalanmanı tərtib etmək üçün əsas amilləri nəzərə almaq lazımdır.

• Məktəbyaşlı uşağın normal fiziki göstəriciləri

Kalori və qida qrupları

Kalori enerji vahididir və orqanizmimizin qəbul etdiyi qida və mayelərdən ala bildiyi enerjinin miqdarnı göstərir. Uşaq lazım olanın artıq kalori alındıqda çəki artıqlığı, az kalori alındıqda isə çəki azlığı ilə qarşılaşa bilər. Uşaqların gündəlik kalori ehtiyacları yaş və həyat tərzinə uyğun müəyyən olunur.

Yaş	Cins	Oturaq (az aktiv) həyat tərzi	Orta aktiv həyat tərzi	Aktiv həyat tərzi
5–8	Öğlan	1200–1400	1400–1600	1600–2000
	Qız	1200–1400	1400–1600	1400–1800

Yuxarıda qeyd olunan cədvəldən istifadə edərək uşağınızın yaşına uyğun olaraq kalori ehtiyaclarını müəyyən edə bilərsiniz. Məktəbə piyada getmək — orta aktivlik nümunəsidir, basketbol oynamamaq isə aktiv həyat tərzini göstərir.

Yaşa uyğun kalorilərə nəzarət etməklə yanaşı, bu kalorilərin hansı növ qida məhsulları ilə alınması da önemlidir.

Qida qrupları	1200	1400	1600	1800	2000
Meyvə (stəkan)	1	1,5	1,5	1,5	2
Tərəvəz (stəkan)	1,5	1,5	2	2,5	2,5
Dənlilər (qram)	120	150	150	180	180
Zülal (qram)	90	120	150	150	165
Süd və süd məhsulları (ml)	75	90	90	90	90

Qidanı düzgün seçmək

Qidanı düzgün seçmək üçün hazırda iki model mövcuddur: "Mənim boşqabım" (*MyPlate*) və "Qida piramidası" (*Food pyramid*).

Mənim boşqabım. ABŞ-in Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi (*USDA*) tərəfindən tövsiyə edilən sağlam qidalanma modelidir. Şəkildəki boşqab 4 hissəyə bölünür. Tam yarısı meyvə və tərəvəz üçün ayrılib, ikinci yarısı isə fərqli taxıl məmulatları və zülal ilə zəngin qida növləri üçün nəzərdə tutulub.

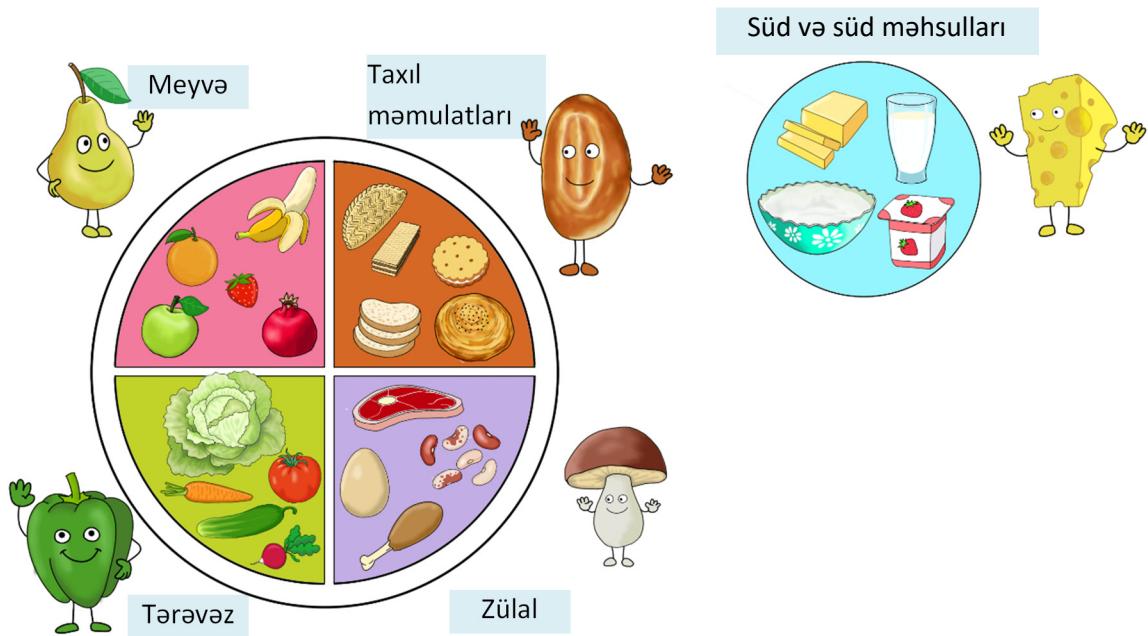
Tərəvəzlər. Boşqabın tərəvəz hissəsi **yaşıl** rəngdə göstərilir və qabın 30%-ni tutur. Tərəvəzlər orqanizmimizi lazımlı olan vitamin, minerallar və liflərlə təmin edir. Fərqli rənglərdə olan tərəvəzlərin fərqli tərkibi var, buna görə müxtəlif rəngli tərəvəzləri seçin.

Meyvələr. Meyvələr də tərəvəzlər kimi vitamin, mineral və liflərlə zəngindir. Boşqabın **qırmızı** hissəsi yaşıl hissədən bir qədər kiçik olub qabın təxminən 20%-ni təşkil edir. Meyvə seçərkən tərəvəzlərdə etdiyimiz kimi fərqli rəngdə olanlara üstünlük verin. Meyvə şirələrində şəkər və kalori miqdarı çox olsa da, liflər azdır. Bunu nəzərə alaraq şirələrə deyil, meyvələrin özünə üstünlük verin.

Taxıl məmulatları. Boşqabın **narındı** hissəsi qabın 30%-ni tutur. Un və un məmulatları, yarma, düyü və s. qida növləri bura aiddir. Bu növ qidalardan vitamin, mineral, liflərlə zəngindir və bizə toxluq hissini verir. Tam təmizlənmiş (rafinə olunmuş) taxıl məmulatları bəzi faydalı keyfiyyətlərini itirir. Seçim edərkən təmiz buğda çörəyinə, qəhvəyi düyü növlərinə üstünlük verin.

Zülal. Ət, balıq, yumurta, qoz-findiq, çiyid, paxlavalar **bənövşəyi** hissəni və boşqabın 20%-ni təşkil edir. Yüksək zülallı qidalardan bədənin toxumalarını qurmağa və saxlamağa kömək edir. Onlar dəmir, önəmli vitaminlər və minerallarla zəngindir.

Süd və süd məhsulları. Süd, yoğurt və pendir kimi kalsiumla zəngin olan süd məhsulları **mavi hissədə** yerləşir. Kalsiumla zənginləşdirilmiş soya südü də süd qrupuna daxil edilir. Bu, bir fincan süd, qatlıq, yoğurt, soya südü və ya 40–60 q pendir ola bilər. Süd və süd məhsullarını seçdiyiniz zaman az yağlı və yağısız növlərinə üstünlük vermək tövsiyə olunur.

Qidanın düzgün rejimlə qəbul edilməsi

Uşağın eyni saatlarda qidalanması onun səhhətinə müsbət təsir göstərir. Tövsiyə olunur ki, məktəbəqədər və ibtidai sinif yaşında olanlar hər 3 saatdan bir, yeniyetmə dövründə isə 4-5 saatdan bir qida qəbul etsinlər. Bura əsas qida və qəlyanaltılar daxildir.

Gündəlik qidalanma saatları təxminən belə olmalıdır:

- 7:00 Səhər yeməyi
- 10:00 Qəlyanaltı
- 13:00 Nahar
- 16:00 Qəlyanaltı
- 19:00 Axşam yeməyi

Məktəblinin günü sağlam səhər yeməyi ilə başlamalıdır. Səhər yeməyi uşağın bütün gecə boyu tükənən enerjisini bərpa edir, gün ərzində davranış və konsentrasiyasına müsbət təsir göstərir. Uşağın səhər saatlarında iştahasının olması üçün o, gecə yuxusunu lazımi qədələndirməlidir və səhər rahat, tələsmədən yeməyini qəbul etmək üçün vaxtı olmalıdır. Gec yatan və səhər yuxulu olan, dərsin başlanmasına az qalmış tələsik hazırlıq görən uşaq iştahasız olur və böyük ehtimalla gününü səhər yeməyi yemədən başlayır. Səhər yeməyi üçün tez hazırlanın, qəlyanaltı, nahar və axşam yeməyi üçün ailə bütçənizə uyğun, sağlam və maraqlı menyular planlaşdırın. Valideyn kimi övladınıza müsbət nümunə olun, səhərlər onunla birlikdə səhər yeməyi yeyin və sağlam qidalara üstünlük verin.

Çantanı yiğmaq

Çanta hər gün ən azı iki dəfə yiğilir — məktəbə gedəndə və məktəbdən qayıdanda. Uşağı çantanı aldığınız gündən onu yiğmağı öyrədə bilərsiniz.

1. İlk növbədə çantanın bütün cib və sahələrini uşaqla araşdırın. Uşaqlar gizli cibləri çox sevirlər.
2. Parka, yaxud həyətə gəzməyə çıxanda çantanı da özünüzlə götürün. Evdən çıxmazdan öncə lazımı əşyaları (su qabı, meyvə, dəsmal və s.) çantaya qoymağı uşağın özünə tapşırın ki, o, çantanın məhz özünə məxsus olduğunu hiss etsin.
3. Çantaya qoyulacaq əşyaların adını söyləyin və uşaqtan xahiş edin ki, bu əşyaları çantaya yiğsin.
4. Növbəti addım məktəb üçün lazım olan əşyaların siyahısını tərtib etməkdir. Bunun üçün siyahıda əşyaların adını yazmaq, qarşısında isə uyğun şəklini çəkmək lazımdır. Belə olduqda uşaq əşyaları asanlıqla tapıb çantaya yiğə bilər.
5. Dərslər başlayanda isə bu siyahını cədvələ çevirmək olar. Belə ki, cədvəldə beş sütun çəkilir, hər sütunun başlığında həftənin günü yazılır. Altdakı xanada isə həmin gün çantaya yiğilacaq əşyalar sadalanır.
İl ərzində uşaqlar məktəbə gedəndə, yaxud evə qayıdanda bəzi əşyaları çantaya qoymağı unudurlar. Belə hallarda səbirlə uşağa onun daha diqqətli olmasını tapşırın.

İLK DƏRS GÜNÜ

Psiyoloji yardım

İlk dərs günündən 1 gün əvvəl hər şeyi hazır edin ki, uşaq səhər məktəbə gedərkən həyəcanlanmasın. Bir gün əvvəldən sabahkı gün haqqında müsbət fikirlər danışın, uşağı həvəsləndirin və ona maksimum qayğı göstərin. Mümkün qədər tez yatin ki, uşaq və siz yuxudan doyasınız.

İlk dərs gününün səhər süfrəsinə uşağın çox sevdiyi yeməkləri seçin. Evdə uşaq məktəbli formasını geyinəndən sonra bütün ailə ilə birlikdə foto çəkin — bu, qiymətli xatırə olacaq. Səhər evdən vaxtında çıxın ki, məktəbə tələsik çatmağa çalışmayasınız.

İlk gündə uşaq məktəbdə çoxlu sayda insanları görəndə qorxuya düşə bilər. Onu yanınızda saxlayan. Çalışın uşaqla kütlə arasına daxil olmayısunuz. Öz müəlliminizi tapın və övladınızı onun sinfindəki uşaqlarla tanış edin. Artıq tanıldığı uşaqlar varsa, onlarla bir yerdə dayanması məqsədə uyğundur.

Digər valideynlərlə də tanış olun. Telefon nömrələrini götürün. Mümkünsə, sinfin çatqrupunu yaradın və müəllimi də ona daxil edin.

Uşaqla rahat və qısa şəkildə vidalaşın. Sanki o, bir-iki saatlıq həyətə oynamaga düşür. Əlbəttə, bu gün valideyn üçün də xüsusi gündür və emosiyalar həddini aşa bilər. Lakin öz həyəcanınızı bürüzə vermək olmaz. Uşaq sizin həyəcanınızı səhv başa düşər və ona elə gələ bilər ki, sanki siz ondan nigaransınız. Ona görə də siz soyuqqanlı olmağa çalışın. Uşağı müəllimə təhvil verəndən sonra isə məktəbi tərk edin.

İlk gün uşaq üçün yorucu ola bilər. Buna görə həmin gün digər tədbirləri (evinizə ziyarətə gələn qonaqları, ailə gəzintilərini və s.) ləğv edin. Həmin gün və ümumiyyətlə, ilk həftə ərzində daha çox sakit fəaliyyətlərə üstünlük vermək lazımdır.

Müəllimə hansı məlumat və nə şəkildə verilməlidir

Uşağıınız həftədə beş gün bir neçə saat ərzində müəllimin nəzarəti altında olacaq. Müəllimi uşaq haqqında vacib məlumatlarla təmin edin. Nəzərə alın ki, müəllim uşaginiizi sizin qədər tanımır. Sinifdə şagirdlər çox olduğundan müəllim zaman keçdikcə uşaginiız haqqında şifahi söylədiyiniz məlumatları unuda bilər. Ona görə də müəllimə uşaginiız haqqında məlumatı yazılı şəkildə təqdim etməyiniz daha məqsədə uyğundur.

- Uşaqda *allergiya* varsa, bunu mütləq bildirin. Allergiyanın hansı maddələrə qarşı olduğunu qeyd edin.
- Uşaqda *epilepsiya* varsa, bunu bildirin. Epileptik tutmanın necə başlandığını və keçdiyini, adətən nə qədər davam etdiyini və görüləsi lazımı tədbirləri vurgulayın.
- Uşaq hər hansı *dərman qəbul* edirsə (həm evdə, həm də məktəbdə), bunu bildirin. Dərmanın adını, tərkibini və dozasını qeyd edin.
- Uşağın xüsusi *psixoloji* problemləri varsa, bunu açıqlayın. Ciddi psixoloji problemi mütləq bildirin (məsələn, psixoloji travma və ya davranış problemləri). Bu problemləri kəskinləşdirə bilən amilləri qeyd edin (məsələn, uşağın həssas olduğu mövzuya toxunması). Bu problemləri azalda bilən amilləri vurğulayın (məsələn, uşaq uğursuzluqla üzləşən kimi özünəgəvəni tez itirir, ona verilən kiçik tərif özünə inamı bərpa etməyə kömək göstərir).

Müəllimə təcili lazım olduqda əlaqə saxlamaq üçün bir neçə telefon nömrəsi yazıb verin.

İLK HƏFTƏ

İstirahət

İlk həftədə uşağın məktəbə uyğunlaşması onun təlimindən daha çox əhəmiyyət daşıyır. Bu müddət ərzində uşaqda bir çox yeni təsəvvürlər formalaşır. Ancaq bütün bu yeniliklər maraqlı olsada, çox yorucu ola bilər. Çalışın ki, uşaq məktəbdən sonra yetərincə dincəlsin. Digər yorucu ola biləcək tədbirləri sonrakı vaxtlara keçirin (məsələn, böyük şənliklər və s.).

Uşaq bağçalarında olduğu kimi, ibtidai siniflərdə də tədris interaktiv və oyun şəklində keçirilməlidir. Müəllim və valideynlər **kreativ** olmalıdır!

Dostluq

Müəllimlə uşağınız arasında dostluq münasibətlərinin qurulmasına kömək edin. Uşaqların bir çoxu məktəb başlayana kimi müəllimini tanımır. Belə uşaqlar üçün müəllim tamamilə yad bir adamdır. Uşaqda müəllimdən qorxma, çəkinmə və ya utanma halları yarana bilər. Müəllim haqqında müsbət danışın ki, uşaq müəllimlə münasibətdə rahat olsun. Uşaqdan müəllim haqqında soruşun, müəllimlə bağlı uşaqda hər hansı narahatlığı hiss etsəniz, hər şeyi izah edib onu sakitləşdirin.

Eyni şəkildə sinif yoldaşları ilə dostluq münasibətlərinin qurulmasını sürətləndirin. Çalışın ki, uşaq sinifdəki bütün şagirdlərin adını bilsin. Uşağı məktəbə gətirəndə və məktəbdən aparanda eyni yol gedən sinif yoldaşlarını tapın və bir yerdə gedin ki, onlar dostlaşa bilsinlər.

Ümumiyyətlə, çalışın ki, hər gün uşaqdan sinifdə nə baş verdiyini soruşasınız. Həm uşaqlarla, həm müəllimlə baş vermiş bütün maraqlı hadisələri müzakirə edin.

Yaş fərqi

Eyni sinifdə oxuyan uşaqlar arasında 1 yaşa qədər fərq ola bilər. Birinci sinif üçün bu fərq ciddidir. Daha böyük uşaqlar həm fiziki, həm də psixoloji cəhətdən daha güclü olurlar. Əgər uşağınız boyca balacadırsa, diqqət edin ki, o, dərslərində başqa uşaqlardan geri qalmassisin.

Davranış

Bəzi uşaqlar məktəbə getməyə başlayanda özünü fərqli aparmağa başlayır. Bəziləri tez-tez siltaşlıq edir, mübahisəyə can atır, söz qaytarırlar. Bəzi uşaqlar isə tam əksinə – valideynlərə daha çox bağlılıq nümayiş etdirir, onlardan ayrılmak istəmir və aqlağan olurlar. Bu onların həyatında baş vermiş dəyişikliyin yaratdığı psixoloji streslə bağlıdır və adətən, qısa müddət ərzində keçib-gedir, uşaq əvvəlki vəziyyətinə qayıdır.

İnkişaf sürəti

Uşaqlar fərqli sürətlərə inkişaf edirlər. Bəzi uşaqlar yeni materialları daha tez, bəziləri isə nisbətən yavaş mənimşəyirlər. Digər tərəfdən eyni uşaq fərqli fənlərdə fərqli inkişaf sürəti nümayiş etdirir. Əgər uşağınızın sürəti nisbətən aşağıdırsa, məyus olmayın. Sadəcə, uşaq daha çox dəstək tələb edir və siz bu dəstəyi verə bilərsiniz. Nəzərə alın ki, bəzi uşaqlara eyni materialın (misalın, məsələnin) daha sadə yolla izahı kifayət edir. Bəzilərinə isə buna daha çox vaxt lazım gəlir.

Tualet

Məktəbə gedənə qədər uşaq tualet bacarıqlarını tam şəkildə mənimşəməlidir. Lakin bu bacarıqların olması hələ uşağın məktəbdə tualetlə bağlı problemlərin olmayacağı demək deyil. Müxtəlif maneələr yarana bilər. İlk növbədə uşaq evdəki tualetlə məktəbdəki tualet arasında

fərqdən çəkinə bilər (daha böyük, daha az təmiz, eyni vaxtda ora çox adamın daxil olması, kranların başqa cür olması və s.). Tualetdə müəllim və ya başqa böyüklər olmaya bilər və uşaq digər uşaqlarla təkbətək qalacaq. Bəzi uşaqlar başqlarından qorxduqları üçün tualetə getməkdən imtina edirlər. Məktəb tualeti barədə uşaqla danışın, oradakı çətinlikləri və ya qorxduğunu, iyrəndiyi məqamları müzakirə edin. Tualetə gedən yolu bildiyini, bu yolda çətinliklərin olduğunu soruşun. Digər maneə uşağın tualetə ehtiyac duyduğu zaman bunu bildirə bilməməsidir. Buna səbəb isə müəllim və sınıf yoldaşlarından utanma, yaxud qorxu ola bilər. Uşağa tualetə getməyə necə icazə alacağını öyrədin. Bunun üçün müəllimlə razılaşıb sınıfda xüsusi kartlardan da istifadə oluna bilər. Uşaq tualetə getmək istəyəndə həmin kartı qaldırmaqla icazə ala bilər (ilk aylarda çox utanın uşaqlar üçün bu, rahat yol ola bilər).

Tualet problemləri uşağın diqqətini yayındırır və ümumiyyətlə, onun məktəbdəki komfortunu pozur. Uşağın uzun müddət dözüb tualetə getməməsi öz növbəsində sağlamlıq problemlərinin yaranmasına səbəb ola bilər.

Bu məsələni ilk həftədən başlayaraq davamlı şəkildə nəzarət altında saxlamaq üçün vaxtaşırı uşaqla bu mövzularda müzakirələr edin:

- Lazım olanda (hətta dərs zamanı) tualetə gedə bilirsənmi? Yəni müəllim icazə verirmi? Sən utanmadan və çəkinmədən bu barədə icazə istəyə bilirsənmi?
- Bu həftə tualetə getdinmi?
- Lazım gəlsə, tualetdəki kabinetin qapısını içəridən bağlamaq olurmu?
- Tualet təmizdirmi?
- Tualetdə pis qoxu varmı?
- Tualetdə tualet kağızı varmı? Əgər yoxsa, salfet varmı?
- Tualetdə həmişə su və sabun olurmu?
- Tualetdə nədənsə qorxursanmı? Məsələn, başqa uşaqlardan qorxursanmı? Səni və ya başqa uşaqları orada kimsə incidirmi?

Qorxu

Məktəb başlayandan bir müddət sonra uşaq yeni mühitə adaptasiya olunmalıdır və özünü rahat hiss etməlidir. Lakin bəzən uşaqlar nədənsə qorxur və bu qorxular ciddi maneə yaradır. Qorxu uşağın fikrini və enerjisini alır, dərsdə uğur qazanmağına ciddi problemlər yaradır. Uşaqla qorxuları haqqında söhbət edilməsə, qorxular uzun müddət gizli qalıb uşağın həyatını zəhərləyə bilər. Aşağıda uşağın keçirə biləcəyi əsas qorxular sadalanır:

- *Dərs prosesi*

- Şifahi cavab vermək
- Pis qiymət almaq
- Gülməli görünmək
- Lağla qoyulmaq
- Səhv buraxmaq
- İmtahan vermək
- Hər hansı bir yenilik
- Yeni insanla tanış olmaq
- Müəllim tərəfindən danlanmaq

- *Sağlamlıq*

Zədə almaq

Səhhəti pisləşmək

- *Başqa insanlar*

Yad adamlar

Müəllimdən qorxmaq

Direktorun yanına göndərilmək

Valideyn tərəfindən cəza almaq

- *Yerlər və vəziyyətlər*

Maşınla və ya avtobusla getmək

Məktəbdə qalmaq (valideyn gəlməsə)

Azmaq və itmək

Sirena və həyəcan siqnali

Tualet

Böyük uşaqlar

Nəzərə alın ki, bu, tam siyahı deyil. Qorxular o qədər çoxdur ki, tam siyahı heç mümkün də deyil.

Bəzən uşaqlar qorxu hissi haqqında danışmaqdan da qorxurlar! Ola bilər ki, kimsə onlara "Valideynə bunu demək olmaz!" deyə tapşırıq verib. Əgər övladınızın nədənsə qorxduğu hiss etmisinizsə, birbaşa və ya dolayı yolla məlumat almağa çalışın. "Səncə, uşaqlar düzmü edir?", "Sinfinizdə belə uşaqlar olsa, onlara nə deyərsən?" kimi suallarla onun fikirlərini öyrənə bilərsiniz.

Şübhələndiyiniz hər hansı bir məqam haqqında müəllimlə söhbət edə bilərsiniz. Şagirdlərə məsləhətlər vermək naminə məktəb psixoloqunun iştirakı ilə sinifdə söhbət aparmaq olar.

Oxu və yazı çətinlikləri

Bəzi uşaqlarda ümumi zəka səviyyəsi aşağı olmasa da, müxtəlif öyrənmə sahələrində ciddi çətinliklər müşahidə olunur. Bu çətinliklərdən ən çox rast gəlinəni disleksiyadır. Disleksiya oxuma və yazma problemləri ilə bağlı özünü fərqli dərəcələrdə bürüzə verən xüsusi öyrənmə pozuntusudur. Bəzi tədqiqatlara görə, uşaqların 10%-ə qədəri fərqli dərəcələrdə disleksiyanın əziyyət çəkir. Təbiidir ki, oxu və ya yazı problemləri olan şagirdlər tədris prosesində müxtəlif çətinliklərlə üzləşirlər.

Disleksiya müdaxiləsiz qalarsa, ömürlük problemə çevrilə bilər. Lakin oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün vaxtında verilən xüsusi dəstək bu vəziyyəti düzəldə bilər.

Disleksiya şagirddə oxuma və yazma sürətinin aşağı olması, sözdəki hərflərin ardıcılığını qarışdırması, oxşar hərfləri səhv salması ("d" əvəzinə "b" yazmaq kimi), yazılı məlumatı anlamaqda çətinlik çəkməsi və s. əlamətlərlə müşahidə oluna bilər.

Uşaqların məktəbəqədər yaş dövründə bəzi xüsusiyyətləri disleksiyanın əlamətləri ola bilər; məsələn:

- ümumi nitq inkişafının gecikməsi;
- uzun sözlərin son hecalarını və şəkilçilərini tələffüz edə bilməməsi;
- cümləni düzgün qura bilməməsi;
- əlifbanı əzbərləməkdə çətinlik çəkməsi;
- şifahi nitq bacarıqlarının məhdud olması.

Birinci sinifdə disleksiya ilə bağlı problemləri daha aydın görmək olar; məsələn:

- hərflə onun ifadə etdiyi səs arasında əlaqəsini anlamaqda çətinliklərin olması;
- hərflərin (xüsusən oxşar olanların) səhv salınması, yazanda sözdəki bəzi hərflərin buraxılması və ya yerinin dəyişdirilməsi;
- oxu sürətinin aşağı olması;
- əl yazısının çox pis olması.

Uşaqda disleksiya əlamətlərindən şübhələnirsinizsə:

1. Bunu sinif müəllimi ilə müzakirə edin. Əgər o da uşağıınızda oxu və yazı problemlərini hiss edirsə, o zaman tibbi müayinələrdən keçin.
2. Uşağı ilk növbədə göz müayinəsindən keçirin, eşitməsini yoxlayın. Görmə və eşitmə çətinlikləri oxu və yazı bacarıqlarının mənimsənilməsinə mənfi təsir edə bilər. Psixiatr və ya nevroloq ilə görüşüb problemi müzakirə edin. Əgər tibbi problem aşkarlanarsa, onu həkimin yardımı ilə həll etməyə çalışın. Nəzərə alın ki, görmə və ya eşitmə problemləri, hiperaktivlik və diqqət çatışmazlığı kimi psixi pozuntular yalnız həkim tərəfindən müalicə oluna bilər. Disleksiya dərmanlar vasitəsilə müalicə olunmur, onu yalnız xüsusi təlimlə yüngülləşdirmək mümkündür.
3. Sinif müəllimi ilə birlikdə uşağın oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün fərdi program hazırlayıın.

Yadda saxlayın! Disleksiya nə qədər tez aşkarlanarsa, onu aradan qaldırmaq daha asan olar. Ona görə də bu məlumat valideynə uşaq məktəbə getməzdən əvvəl verilir. Valideynlər də öz növbəsində uşaqla ciddi işləməlidirlər. Uşaqda kitablara qarşı maraq yaradın. İlk növbədə uşaga daim kitab oxuyun. Bu onun söz ehtiyatını və dirləmə qabiliyyətini inkişaf etdirəcək. Uşaq sizdən eyni kitabı dəfələrlə oxumağınızı xahiş edirsə, bu heç də pis deyil, əksinə, uşaq həmin kitabı daha yaxşı öyrənəcək. Unutmayın ki, kitabı oxumaq əziyyət deyil, əksinə, ondan zövq almaq lazımdır. Uşaga kitabı şövqlə oxuyun ki, onun kitaba məhəbbəti artsın.

Riyazi çətinliklər

Tez-tez rast gəlinən ikinci xüsusi öyrənmə pozuntusunun adı diskalkuliyyadır. Diskalkuliyyada uşağın problemləri riyazi bacarıqlarla bağlıdır. Ədədləri tanımaq və hesablama aparmaq xüsusi bacarıqlardır.

Diskalkuliyanın əlamətlərindən bəziləri aşağıda göstərilir:

- bəzi riyazi anlayışları (fəza təsəvvürləri, miqdar və sıra nömrəsi) anlamaqda çətinlik çəkməsi;
- ədədləri səhv salması;
- riyazi əməlləri (toplama, çıxma və s.) yerinə yetirməkdə çətinlik çəkməsi;
- zaman (gün, həftə, ay) anlayışını anlamaqda və yadda saxlamaqda çətinlik çəkməsi.

Diskalkuliya da disleksiya kimi dərmanlarla müalicə olunmur və bu halda da uşaq üçün xüsusi təlim programı hazırlanmalıdır. Təbii ki, müəllimlə yanaşı, sizin də köməyiniz vacibdir:

- Sayarkən barmaqlardan istifadə etməyə icazə verin.
- Vizual vasitələrdən daha çox yararlanın. Şəkil çəkin, say çöplərindən istifadə edin, internetdə uyğun video, yaxud digər materialları axtarın.
- Rəngli qələmlərdən istifadə edin (məsələn: $5 + 5 = 10$).

DƏRSLİKLƏRLƏ TANIŞLIQ

Nəzərə alın ki, hər hansı mövzunun tədrisinə ayrılmış vaxtin müəyyən limiti var. Müəllimin bütün tədris materialları üzrə hər bir uşaqla fərdi şəkildə işləməsi mümkün deyil. Uşağınızın bu materialları dərindən mənimsədiyinə əmin olmaq istəyirsinizsə, evdə bunun üçün vaxt ayırmalısınız. Buna görə də onun dərslikləri ilə sizin də yaxından tanış olmağınız vacibdir.

Dərsliklərin mündəricatına baxın (səh. 4–5). Uşağınızın müvafiq tədris mərhələsində hansı mövzular üzrə məlumat alacağını təsəvvür edin.

“Siz bu mövzularla bağlı uşağınızı nə öyrətmisiniz? İndi nə öyrədərdiniz? Bu mövzuları bilmək nə dərəcədə vacibdir? Uşağa əlavə necə yardım etmək olar?”

Bu suallar ətrafında düşüncələr sizə uşağınızla müntəzəm məşğul olmağa stimul verə bilər.

6-cı səhifədəki informasiya ilə tanış olun. Burada dərsliyin struktur elementləri, onların dizaynı barədə vizual məlumat verilir. Rubrikaların (təkrar olunan başlıqların) mahiyəti və təyinatı haqqında düşünün, bu barədə müəllimdən məlumat almağa çalışın.

“Azərbaycan dili” və “Riyaziyyat” dərsliklərinin hər biri 2 hissədən ibarətdir. Hər hissə bir yarım il üçün nəzərdə tutulub.

Dərslikdəki materiallar bölmələrə (“Azərbaycan dili” – 8 bölmə, “Riyaziyyat” – 12 bölmə) ayrılır. “Azərbaycan dili” dərsliyində hər bölmə fəsillərdən, “Riyaziyyat”da isə mövzulardan ibarətdir.

“Azərbaycan dili” dərsliyində dərslər göy dairələrdə rəqəmlərlə, tapşırıqlar isə narinci dairələrdə hərflərlə nömrələnib. Hər dərs iki saat üçün nəzərdə tutulmuşdur.

“Riyaziyyat” dərsliyində isə hər mövzu beşmərhələli təlim tsikli əsasında tədris olunur. Təlim materialları xarakterinə görə (nəzəri material, yaxud məsələ və misallar) müxtəlif bloklarda təqdim edilir.

ƏLAVƏ VƏSAİTLƏR

Müasir təhsildə dövlət tərəfindən məktəblərə təqdim olunan dərslik minimum bilikləri ehtiva edən yönəldici tədris vəsaiti kimi nəzərdən keçirilir. Uşaqların hərtərəfli inkişafı və biliklərin bacarığa çevriləməsi üçün bir sıra digər vəsaitlərdən də istifadə etmək tövsiyə olunur. Bunlardan ən vacibi iş dəftəridir ki, bu vəsait dərsliklə konseptual bağlı olan tətbiqi çalışmalar toplusudur. Burada şagirdə hər bir mövzu ilə bağlı tapşırıqlar təqdim olunur.

Bu yaş dövründə uşaqların hərfləri kağız üzərində deyil, toxuna biləcəyi bir predmet vasitəsilə öyrənməsi onlar üçün cəlbədici və maraqlı olur, qavrama prosesini sürətləndirir. Bu baxımdan müəllim konkret mövzular və dərslərlə bağlı bir sıra resursların (kəsmə hərflər, üzərində hərflər yazılmış plastik qapaqlar, öyrədici kartlar, plakatlar və s.) hazırlanmasını tapşırı bilər ki, bu məsələdə daim uşağa yardımçı olmaq lazımdır. Köməkçi vasitələrin hazırlanmasında şagirdlərin özlərinin iştirakı tövsiyə olunur. Plastik və ya kartondan düzəldilmiş hərflər texnologiya dərsində müəllimin köməyi ilə, evdə isə valideynlə birgə hazırlanı bilər.

Bəzi riyazi bilik və bacarıqların daha dərindən mənimsənilməsi üçün praktik tapşırıq və layihələrin uşaqla birlikdə yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Nitq bacarıqlarına dərindən yiylənmək üçün çoxlu oxumaq lazım gəlir. Müvafiq yaş qrupu üçün bədii və sinifdən xaric oxu kitabları seçərkən diqqətli olmalı, müəllimlə məsləhətləşməlisiniz.

Azərbaycan dili fənnində dörd nitq bacarığı (dinləmə, danışma, oxu, yazı) və dil qaydalarının tədrisi nəzərdə tutulur. Əlbəttə, bu sahələr bir-biri ilə çox sıx şəkildə bağlıdır. Dərslikdə bütün tapşırıqlar bu bacarıqların pillə-pillə inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişİSDİR.

Dərslik və iş dəftərindəki materiallar ətrafında uşaqla mütəmadi olaraq söhbət aparmaq tövsiyə olunur (“Bu gün hansı tapşırıqlar üzərində işlədiniz?”, “Nə maraqlı tapşırıqlardır!”, “Sən də cavab verə bildinmi?”, “Nəyi başa düşmədin?” və s.).

AZƏRBAYCAN DİLİ

I YARIMİL

1-ci yarımildə tədris olunan

bölmə və fəsillər (mövzular)

Bölmə	Fəsil
1. Ailə və məktəb	1. Mənim ailəm
	2. Məktəb bazarlığı
	3. Babanın hədiyyəsi
	4. Ramin və dostları
2. Təhlükədən qorunaq	1. Diqqət! Təhlükə!
	2. Yanğın
	3. Yolda təhlükə
	4. Evdə təhlükə
	5. Xilasedicilər
3. Sağlam həyat	1. Gün rejimi
	2. İdman
	3. Gigiyena qaydaları
	4. Sağlam qida
4. Təbiətin sırları	1. Göyqurşağı
	2. İlbiz
	3. Göbələk
	4. Bozqulaq

Bu dövr üçün ümumi məlumatlar və tövsiyələr

Nitq bacarıqlarının və dil qaydalarının mənimsədilməsi müəyyən mövzular əsasında həyata keçirilir. İlk mövzular elə seçilib ki, uşağın həyatda gördüklerinə, eşitdiklərinə yaxın olsun, onu dinləməyə, danişmağa, oxumağa həvəsləndirsin. Hər bir mövzu üzrə verilən informasiya şagirdin dünyagörüşünü genişləndirir, onun mənəvi təriyəsində müəyyən rol oynayır. Lakin Azərbaycan dili fənnində əsas məqsəd nitq bacarıqlarının inkişafıdır. Bu, informasiya üzrə iş zamanı baş verir:

- diqqətlə dinləmə (informasiya qəbuletmə);
- aldığı informasiya ilə bağlı danişma (özünüifadə);
- söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi;
- oxu texnikası və oxuyub-anlamanın inkişafı;
- ilkin yazı bacarıqlarının formalasdırılması;
- dil qaydaları və sadə filoloji anlayışlarla tanışlıq.

1-ci BÖLMƏ

AİLƏ VƏ MƏKTƏB

Fəsil 1. Mənim ailəm

Öncədən vacib olan bacarıqlar

- Dinləmə bacarıqları dərsdə iştirak etmək üçün yetərli səviyyədə olmalıdır.
- Yaş səviyyəsinə uyğun söz ehtiyatına malik olmalıdır.
- Fikirlərini sadə formada ifadə edə bilməlidir.
- Sözləri səslərə ayıra bilməlidir.
- Hərflərin ifadə etdiyi səsləri müəyyən etməlidir.

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Öyrəndiyi hərflərdən ibarət sözləri (əvvəl hecalarla, sonra bütöv sözü) oxuyur.
- Oxuduğu sözün aid olduğu şəkli tapır.
- Səslə hərfin fərqini izah edir, sözün səslərdən ibarət olduğunu, səslərin yazıda hərflərlə işarələndiyini bilir.
- Nitqində qohumluqla bağlı sözlərdən istifadə edir.
- Sözdəki səsi müvafiq hərfə uyğunlaşdırır.
- Keçdiyi böyük və kiçik hərfləri uyğunlaşdırır (bir-biri ilə və onların ifadə etdiyi səslə).

Dinləmə və danışma

Dinləmə bacarığının ilkin göstəricisi eşidilən suala və ya göstərişə adekvat reaksiyadır. "Adekvat" və "düzgün" fərqli anlayışlardır. Şagird suala səhv cavab da verə bilər. Əsas məsələ odur ki, o dinlədiyi sual və göstərişin mahiyyətini başa düşsün.

Bu mərhələdə dinləmə və danışma bacarığının inkişafi üçün ən effektiv çalışma modeli şəkil üzrə işdir: şagird şəkər baxır, müəllim isə şəkli şərh edir. Yaxşı olar ki, siz də dərslikdəki şəkillər üzrə uşaqla iş aparasınız.

Dinləmə bacarıqlarını yoxlamaq üçün övladınıza qısa hekayə oxuyun və eşitdiklərinə aid suallar verin. Uşağın verdiyi cavablar onun dinləyib-anlama bacarığının səviyyəsini əks etdirir. Bəzən uşağın dinləmə materialı haqqında verdiyi suallar belə onun məzmunu tam anladığını nümayiş etdirir.

Uşaq dinləmək üçün diqqətini cəmləməli və sizin nitqinizi izləməlidir. Bunun üçün oxu prosesini maraqlı edin, çalışın ki, uşağın diqqəti sizdə olsun. Onu yormayın, marağın itərsə, fasılə verin. Övladınızın dinləmə bacarığını inkişaf etdirmək üçün onunla sistemli şəkildə çalışın. Belə olarsa, onun diqqət etdiyi və aktiv qulaq aslığı müddət pillə-pillə artacaq.

Danışma bacarığını inkişaf etdirmək üçün uşağa özü haqqında danışmağı təklif edin: uşaq özü haqqında kiçik təqdimat etməyi bacarmalıdır; məsələn: öz adı və yaşı, ailə üzvləri, hobbisi barəsində və bu kimi məlumatları bütöv cümlələrdən istifadə edərək ardıcıl ifadə etməlidir.

Uşağın öz fikirlərini çəkinmədən sərbəst şəkildə ifadə etməsi üçün rahat mühit yaradın. Səhv fikirlərinə düzəliş edərkən diqqətli olun. Səhvlərə elə tərzdə düzəliş verin ki, o, növbəti dəfə fikrini söyləməkdən çəkinməsin. Səhv etmək təbiidir, uşaq səhv etməkdən qorxmamalıdır.

Ətrafdakıları təsvir etməklə danışma bacarığını inkişaf etdirmək mümkündür. Bunun üçün həm konkret (real hadisəni, gördüyü mənzərəni), həm də mücərrəd olanları (xəyalı hadisələri, hər hansı bir şəkli, filmdən xatırladığı fragментləri) təsvir etməyi təcrübədən keçirin.

Bu mərhələdə dirləmə və danışma bacarığının inkişafı üçün ən effektiv çalışma modeli şəkil üzrə işdir: şagird şəklə baxır, müəllim isə şəkli şərh edir. Yaxşı olar ki, siz də dərslikdəki şəkillər üzrə uşaqla iş aparasıınız.

Qeyd edək ki, məsələn, dərsliyin 8-ci səhifəsində bir ailənin təsvir olunduğu şəkil verilir. Bu şəklə baxıb ailə haqqında söhbət apara bilərsiniz. Söhbət zamanı övladınızı diqqətlə dirləmək, fikirlərinə hörmətlə yanaşmaq uşaqla özünəinam yaradar. Əgər uşaqla təsvir etməkdə çətinlik çəkirsə, ona yönəldici suallarla yardım edin; məsələn: “*Bu, Raminin bacısıdır. Onun adı Zəhradır. Zəhra da qardaşı kimi məktəbə getmək istəyir. Ancaq o, hələ balacadır. Onun dörd yaşı var*” kimi cümlələrlə onun diqqətini şəkildəki xırda detalların təsvirinə yönəldin. Əlavə məlumat almaq üçün isə “*Sənçə, o hara gedir?*” kimi suallar verin.

Danışma bacarığı tələb edən başqa bir vacib fəaliyyət modeli var: uşaqla aldığı məlumatları öz şəxsi müstəvisinə keçirməyi, özü haqqında kiçik təqdimat etməyi bacarmalıdır; məsələn: öz adı və yaşı, ailə üzvləri, hobbisi barəsində və bu kimi məlumatları bütöv cümlələrdən istifadə edərək ardıcıl ifadə etməlidir.

Bu dövrdə dərsdə fəal iştirak etmək üçün uşaqla anlama (dirləmə, vizual qavrama) və özünüifadə (danışma) bacarıqları, eləcə də söz ehtiyatı yetərli səviyyədə olmalıdır.

Uşaqla sadə nitq etiketlərindən istifadə etməyi bacarmalıdır.

Övladınıza gözəl nitq bacarıqları aşılıyın.

Söz ehtiyatı

Zəngin söz ehtiyatı nitqin inkişafı üçün vacib amildir. Bu bölmədə öyrədilən sözlərin əksəriyyəti qohumluq və məktəblə bağlıdır. Söz ehtiyatının möhkəmləndirilməsində siz də yaxından iştirak edə bilərsiniz. Uşaqla müxtəlif məktəb ləvazimatları göstərib onların adlarını soruşun. Qohumların adlarını çəkib soruşun: “O sənin nəyindir?”

Şifahi nitqdə söz ehtiyatının göstəricilərindən biri də nitq etiketləridir. Uşaqla sadə nitq etiketlərindən istifadə etməyi bacarmalıdır; məsələn: “Salam”, “Sağ ol”, “Bəli”, “Xeyr”, “Sabahın xeyir”, “Nuş olsun” və s.

Uşaqla nitq etiketlərini hər gün istifadə etdiyə öyrənir. Bunun üçün uşaqlıqla nitq etiketlərindən daha çox istifadə edin; məsələn: hər gün uşaqlıq yatmağa gedəndə “Gecən xeyrə qalsın”, səhər yuxudan oyananda “Sabahın xeyir”, yemək yeyəndə “Nuş olsun” və bu kimi ifadələrdən istifadə edin.

Hər bir dərsdə uşaqların öyrəndiyi yeni sözlər kartlar şəklində “Söz boğçası”na yiğilir. Müəllim vaxtaşırı “Söz boğçası”ndan təsadüfi seçimlə sözləri çıxararaq onların mənasını soruşur. Bu boğcanın düzəldilməsində valideynlərin də fəal iştirakı vacibdir.

Oxu

Oxu bacarığının inkişafında ilkin mərhələ hərflərin tanıdlılmasıdır. Söz, cümlə və mətnlərin oxusuna qədər siz əmin olmalısınız ki, uşaqla hərfləri tanıyır.

Böyük və kiçik hərfləri tanımı

1-ci fəsildə uşaqlar aşağıdakı hərfləri öyrənirlər: **Aa, Nn, Bb, Zz, Rr, Ee, Əə, Ss, Şş, Iı, İi, Ff, Ll, Oo, Öö, Tt, Cc, Hh.**

Hərflərin tədrisini asanlaşdırmaq məqsədilə hərfləri tanıma bacarığını bir neçə mərhələdə formalasdırmaq mümkündür.

1. Sözün səslərdən ibarət olduğunu bilir. Bu, məktəbəqədər təhsilə aid bacarıq olsa da, onu xatırlatmaq lazımdır. Uşaqların müxtəlif səslərdən ibarət olduğunu dərk etməlidir. 2-5 hərfdən ibarət sözlər deyin ki, uşaqla onu səslərə ayırsın və bu səsləri ardıcıl sadalasın. Əvvəl sözdəki ilk səsi soruşun və onu ayrılıqda tələffüz etməyi tapşırın. Bu bacarığın inkişafı üçün hər

öyrədilən hərflə başlayan ən azı 5 söz deyin. Sözdəki müəyyən səsi tələffüz edin ki, uşaq onun sözdəki yerini tapsın (neçənci səs olduğunu desin).

2. Səslərin yazıda hərflərlə işaret olunduğunu bilir. Müəyyən bir şəklin altında müvafiq sözü yazın və səsləndirin. Uşağa tapşırın ki, bir-bir səsləri və hərfləri eyniləşdirsin.

3. Hərfin adını deyəndə onu göstərir. Əlifbanı göstərin və ayrı-ayrı hərfləri səsləndirin ki, uşaq onları göstərsin. Bunu tərsinə də etmək olar: ayrı-ayrı hərfləri göstərin ki, övladınız onları adlandırsın.

4. Böyük və kiçik hərf cütlərini müəyyən edir. Uşaqla birgə böyük və kiçik hərflərin verildiyi cədvəllərə baxın. Siz övladınıza böyük hərfi göstərin, övladınız isə ona uyğun kiçik hərfi tapsın. Bunu tərsinə də etmək olar: kiçik hərf göstəriləndə uşaq ona uyğun böyük hərfi tapır.

Oxu bacarığının inkişafında növbəti mərhələ iki-üç hərfdən ibarət birhecalı ümumişlək sözlərin oxunmasıdır. Yaxşı olar ki, əvvəldə bu sözlər şəkillərlə müşayiət olunsun: **at, ay, ev, əl, it, ot, on, ox, üç, baş, bir, daş, dil, dörd, fil, göz, gül, kök, qaz, qar, şar, saz, qoz, yağ** və s.

Növbəti addım sözlərin hecalarla oxunmasıdır. Belə ki, çoxhecalı sözləri hərbəhərf oxuyub axıra çıxanda sözün əvvəli yadından çıxdığı üçün şagird onu bütöv şəkildə səsləndirə və mənasını anlaya bilmir. Bu baxımdan sözün hecalarla oxunması oxu prosesini asanlaşdırır bilər. Sözsüz ki, şagird sözü bütöv oxumamış onu hecalara düzgün ayıra bilməz. Ona görə də bu mərhələdə sözlər hecalara bölünmüş şəkildə təqdim olunur. Bu bacarığın inkişafı üçün birinci iki fəsildə müəyyən materiallar verilmişdir. Lakin oxu texnikasının vərdişə çevrilməsi və oxuyub-anlama mərhələsinə keçidin sürətləndirilməsi məqsədilə əlavə oxu materiallarından (hecalı oxu vəsaitləri, şəkilli oxu kitabları, sinifdənxaric oxu və s.) da istifadə edilməsi tövsiyə olunur. Bu cür resurs nümunələri vəsaitin 38-41-ci səhifələrində verilir.

Yazı

Uşaqlar məktəbəqədər təhsildə hərflərin çap forması ilə tanış olurlar. 1-ci sinifdə onlar hərflərin hüsnət normalarına uyğun yazılışını mənimsəməlidirlər. Bu normalarla bağlı təqdim olunan dərslikdə bəzi dəyişikliklər var; məsələn, bir sıra böyük hərflər özündən sonrakı hərflə birləşmir, bəzilərinin isə konfiqurasiyasında dəyişikliklər edilmişdir. Bu dəyişikliklər yazının sürətini artırmaq məqsədi daşıyır.

*Bir, Dur, Al, Fon, Gal, İç, Təle, Qar, Nur,
On, Öz, Pul, Sil, Sal, Tir, Vər, Yön*

Dərslikdə böyük və kiçik hərflərin hüsnət normalarına uyğun yazılışına aid nümunələr verilir. Bu materiallar göz yaddaşı üçün nəzərdə tutulub. İlk dərslərdə verilən sözlərdə bir sıra hərflərin yazılışını uşaq hələ bilmir. Ona görə də bu sözləri köçürməyə hələ ehtiyac yoxdur. Hüsnət normaları ilə bağlı tətbiqi çalışmalar iş dəftərində verilir.

Bu fəsildə uşaq iki hərfi hüsnət qaydalarına uyğun yazmayı öyrənməlidir. Bunun üçün uşağa sadədən çətinə dəyişən tapşırıqlar verin:

- Nöqtələri birləşdirməklə çizgilər çək.
- Düz xətt boyunca təkrarlanan hərf elementlərini yaz.
- Böyük və kiçik “Aa” və “Nn” hərfini yaz.
- “Nn” həfinin əvvəlki və sonrakı hərflə birləşmə qaydasına diqqətlə yanaş.

İzah edin ki, böyük “N” həfinin aşağısında sağa doğru çıxıntışı olmadığı üçün özündən sonra gələn həflərlə birləşmir.

Bu mərhələdə uşaqdan ideal yazı tələb etmək düzgün olmaz. Yetər ki o, hərfərin konfiqurasiyاسını oxşada bilsin və yazı üçün müəyyən olunmuş xətdən kənara çıxmasın. İş dəftərində uşağıınızın yerinə yetirdiyi hüsnxət tapşırıqlarına diqqət verin. Bundan əlavə, yeni hüsnxət normalarına uyğun nəşr olunmuş “Hüsnxət” vəsaitlərindən də istifadə etmək olar.

Dil qaydaları

Bizə adı və aksiomatik görünən bir sıra dil qaydaları uşaqlar üçün yeni, bəzən də mürəkkəb görünə bilər; məsələn, sözlərdə hərfər soldan sağa yazılır, sətirlər yuxarıdan aşağı düzülür və s. Ona görə də ilk günlərdən onlara bu qaydalar haqqında məlumat verilməlidir.

Bu bölmədə şagird bəzi sadə dil qaydaları və uyğun anlayışlarla tanış olur:

- söz səslərdən (hərfərdən) ibarətdir;
- hərfərin böyük və kiçik formaları var və çox zaman onların yalnız ölçüsü deyil, həm də konfiqurasiyası fərqlənir;
- səslər saitlərə və samitlərə ayrıılır; 9 sait səs var;
- sözlər hecalara ayrıılır; hər hecada bir sait var.

Bu məlumatlar dərslikdə çox sadə və sxematik şəkildə verilmişdir. Uşaqları bundan artıq dil qaydaları ilə yükləməyə, onlara sait və samitlərin növlərini öyrətməyə ehtiyac yoxdur.

1-ci BÖLMƏ

AİLƏ VƏ MƏKTƏB

Fəsil 2. Məktəb bazarlığı

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none">– Şəkildə gördükəri haqda bildiklərini danişır.– Öyrəndiyi hərfərdən ibarət sözləri (əvvəl hecalarla, sonra tam sözləri) oxuyur.– Nitqində məktəb ləvazimatı adlarından istifadə edir.– Şəkildə gördükərini təsvir edir və onları öz həyatı ilə əlaqələndirir.– Eşitdiyi sözdəki səsləri və onları işarə edən hərfəri müəyyən edir.– Eyni səsi işarə edən böyük və kiçik hərfəri uyğunlaşdırır.– Oxşar konfiqurasiyalı hərfərin ifadə etdiyi səsləri fərqləndirir.– Oxuduğu sözün aid olduğu şəkli müəyyən edir.– “K” hərfinin işarə etdiyi səslərin yumşaq və sərt olduğunu fərqləndirir.
-----------------------	--

Dinləmə və danışma

“Məktəb bazarlığı” mövzusu imkan yaradır ki, uşaq bir qədər əvvəl yaşadığı xoş hadisələr haqqında təəssüratlarını bölüşsün. Uşaqın diqqətini dərslikdə (səh. 11) verilmiş şəkillərə yönəldin. Məqsədyönlü suallar vasitəsilə (“Şəkildə nə görürsən? Bura haradır? Ramin və anası nə edir?”) onu şəkildə verilənləri təsvir etməyə həvəsləndirin.

“Bəs sən bazarlığa kiminlə getmişdin? Nəyə görə məhz bu çantanı seçdin?” kimi suallarla isə hadisələri öz şəxsi həyatı ilə əlaqələndirməyə sövq edin. Alınmış əşyaların sadalanması ilə kifayətlənməyin. Ona öz münasibətini (“Səncə, bu çantanın üstünlükləri varmı?”) və hissələrini ifadə etmək üçün imkanlar yaradın.

Oxu

Böyük və kiçik hərfələri tanımı

2-ci fəsildə uşaqlar aşağıdakı hərfələri öyrənirlər: **Qq, Dd, Kk, Çç, Mm, Pp, Xx, Uu, Üü, Vv, Yy, Jj Gg, Ğğ.**

Diqqət! Bir çox uşaqlar üçün bəzi hərfələr xüsusi çətinliklər yaradır. Oxşar hərfərin düzgün mənimsənilməsinə diqqət yetirin. Yazılışına görə oxşar olanlar: **g-ğ, b-d, p-q, c-ç, v-u.** Səsə görə oxşar olanlar: **Ss-Zz, Vv-Ff, Ğğ-Xx-Hh, Dd-Tt, Bb-Pp.**

Oyun. Adı vərəqdə dairələr çəkin. Uşaqın dəyişik saldığı hərfələri yanaşı dairələrin üzərində yazın. Oyun daşı kimi düymədən və ya dama (nərd) daşından istifadə edə bilərsiniz. Siz hərfi adlandırandan ("G", sonra "Ğ") uşaq daşı həmin dairəyə qoymalıdır.

İlk səsin fərqləndirilməsi. Dərslik, səh. 14 ("B" tapşırığı). Tapşırıqda dörd söz verilir: *şar, nar, tar, qar*. Bu sözlərin hamısında sonuncu iki hərf eynidir. Lakin ilk hərfəni dəyişməklə yeni sözlər yaranır. Bu misaldan istifadə edərək ilk hərfin sözün mənasını dəyişdirə biləcəyini müzakirə edin. Bundan sonra digər misalları verin (məsələn: *dil, fil, gil, lil, mil*). Bu fəaliyyəti daha əyləncəli etmək üçün üzərində hərfələr yazılın kartlardan istifadə edin. Nəzərə alın ki, Azərbaycan dilində **Ğ** və **I** hərfələri ilə söz başlamır. Bu səsləri və hərfəni öyrətmək üçün söz ortasında və ya söz sonunda olan misallardan istifadə etməlisiniz (*qoğal, dağ, qatıq, arı* və s.).

Söz ehtiyatı

Uşaq məktəbdə və sinifdə tədrisə aid olan gördüyü əsas əşyaları, hadisələri və əlamətləri adlandırmalıdır. Uşaqın nitqini təkmilləşdirmək üçün "Bu (xətkəş, marker və s.) nə üçündür?", "Nə üçün dərslər arasında fasılə verilir?" və ya "Tənəffüsə nə edirlər?" kimi suallar verin.

Yazı

2-ci fəsildə uşaq böyük və kiçik "**Əə**", "**Li**", "**Mm**" hərfərinin hüsnəxət normalarına uyğun yazılışını öyrənir.

Dil qaydaları

Azərbaycan dilində "**K**" hərfi fərqli səslər ifadə edir. "**K**" hərfi "kitab" və "karandaş" sözlərindən birincisində daha yumşaq, ikincisində isə daha sərt saslənir.

Uşaq şəkil adlarını tələffüz etməklə "**K**" hərfinin ifadə etdiyi səsi müəyyənləşdirməlidir. Bəzi uşaqlar yumşaq "**K**" (*kələm*) və sərt "**K**" (*karandaş*) səslərini ayırmada çətinlik çəkir. Kömək məqsədilə "**K**" hərfi ilə başlayan müxtəlif sözləri müzakirə edin. Hər sözü ayrı kağızda yazın və uşağa sərt və yumşaq "**K**" səsi olan sözləri fərqləndirməyi tapşırın.

Yumşaq: *kitab, kələm, külək*

Sərt: *karandaş, kart, kassa*

1-ci BÖLMƏ

AİLƏ VƏ MƏKTƏB

Fəsil 3. Babanın hədiyyəsi

4. Ramin və dostları

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Dinlədiyi mətndəki hadisələrin ardıcılılığını şəkillərin köməyi ilə müəyyən edir.
- Dinlədiyi mətnlə bağlı sadə və aydın suallara cavab verir.
- Sualı cavablaşdırarkən fikrini əsaslandırır.
- Hadisələrin başvermə səbəbini (*niya belə oldu?*) izah edir.
- Mövzu ilə bağlı şahidi olduğu hadisə haqqında danışır.
- Şəkildə gördükлəri haqda danışır və onları öz hayatı, öz məşğulliyəti, maraq dairəsi ilə əlaqələndirir.
- Oxunan mətni kitabda izləyir.
- Oxuduğu sözü müvafiq anlayışla əlaqələndirir.
- Yeni öyrəndiyi sözlərin mənasını izah edir.
- Təbrik və təşəkkür üçün müvafiq nitq etiketlərindən istifadə edir.
- Sait və samit səsləri fərqləndirir.
- Sözdəki sait səslərə əsasən hecaları müəyyən edir.

Dinləmə və danışma

Hədiyyə etmək və hədiyyə almaq mövzusu uşağın yaddaşında xoş xatirələr oyadır və bu hiss və fikirlərini bildirmək üçün zəmin yaradır. Övladınızla indiyə qədər aldığı hədiyyələr haqqında söhbət aparın. Sonra isə “Hər kəs hədiyyə almayı sevir. Bəs hədiyyə vermək sənin xoşuna gəlirmi?” deyə müzakirəni davam etdirin.

Uşaq öz xatirələrini bölüşməklə yanaşı, eyni situasiyada olan digər insanların hissələrini də anlayıb təsvir etməyi öyrənməlidir. Bunun üçün dərslikdən istifadə edin: **dərslik, səh. 16 (“C” tapşırığı)**. Siz uşaqtan “Səncə, nə üçün babası Raminə hədiyyə verir?” deyə uşağı şəkildə təsvir olunmayan detallar haqqında düşünməyə cəlb edin.

Dördüncü fəsildə “*hobbi*” sözü ilə tanış olurlar. Bu sözün mənasını izah edin. Müxtəlif hobbiləri müzakirə edin. Övladınızla onun ən çox sevdiyi məşğulliyət haqqında söhbət aparın, həmin məşğulliyət barəsində məlumat alın.

Dərslik, səh. 20 (“A” tapşırığı). Övladınızla onun sevimli əşyaları barədə müzakirə edin. Sevimli oyuncağını və ya məşğul olduğu fəaliyyət üzrə hər hansı bir əşyasını (şahmat, idman aksesuarı və s.) təsvir etməyi tapşırın. “Bunun adı nədir?”, “Nə üçün məhz bunu sevirsən?”, “Bunu necə istifadə edirlər?”, “Bunu sənə kim öyrədib?” kimi yönəldici suallar verməklə ona kömək göstərin. Daha sonra isə onun diqqətini “Ramin dostları ilə birlidə nə edir?”, “Bəs sən plastilindən nə düzəldə bilirsən?”, “Velosiped, skuter sürməyi kim bacarır?”, “Bəs sonuncu şəkildə nə görürsünüz?”, “Onlar nə edir?”, “Sən hansı hobbinin olmağını istərdin?” kimi suallarla Ramin və dostları haqqında çəkilmiş şəkillərə yönəldib danışmağa sövq edin.

Hobbi — insanın könüllü surətdə, məcbur edilmədən məşğul olduğu və böyük zövq aldığı fəaliyyətidir, sevimli məşğulliyətidir. Bu yaşda olan uşaqlar “*hobbi*” sözünü xoşladığı iş, sevdiyi oyun, cizgi filmləri kimi anlaya bilər.

Oxu

Dərslik, səh. 18 (“D” tapşırığı). Bu tapşırıq şəkil adlarının ilk səsini müəyyən etmək və həmçinin həmin səsin samit və ya sait olduğunu fərqləndirmək bacarığını inkişaf etdirir. Əvvəlki dərslərdə olduğu kimi, burada da oxu üçün hecalı sözlər verilir.

Söz ehtiyatı

Uşağıın sözləri sadəcə əzbərləməsi kifayət deyil. Yeni öyrəndiyi sözlərin mənasını izah edin. Uşağı tapşırın ki, sözü müxtəlif cümlələrdə işlətsin; məsələn:

Hobbi:	Mənim hobbim şəkil çəkməkdir.
Plastilin:	Plastilindən fiqur düzəldirəm.
Batut:	Batutda hoppanıram.
Skuter:	Skuteri sürürəm.

Uşağı təbrik və təşəkkür mövzusunda ifadələr öyrədin, sonra isə rollu oyunlar zamanı həmin sözlərdən istifadə edin.

Təşəkkür:	Sağ olun! Təşəkkür edirəm! Payınız çox olsun!
Təbrik:	Bayramın mübarək! Doğum günün mübarək! Yüz yaşa!

Yazı

Son iki fəsildə böyük və kiçik **Ii**, **İi**, **Tt**, **Bb**, **Rr** hərflərini hüsnxət qaydalarına uyğun yazmaq bacarıqları öyrədirilir.

Uşaq əvvəlki dərslərdə keçdiyi hərflərlə birlikdə artıq 10-dan çox hərfi yaza bilir. Hərflərin bir-biri ilə birləşmələrini öyrənməsi üçün azhecalı bütöv sözləri yazmaq tövsiyə edilir. Həmin sözləri çap hərfləri ilə yazın, uşaq isə həmin sözləri hüsnxət qaydaları ilə dəftərə yazsın.

Dil qaydaları

Sait və samitlər

Bu fəsildə uşaq sait və samitləri bir-birindən fərqləndirməlidir. Azərbaycan dilində 9 sait var. Övladınıza saitləri müzakirə edin. Onların oxşar cəhətini göstərin: bütün sait səslər musiqili, avazlı, uzun tələffüz edilə bilənlərdir. Uşağı “T” və ya “K” kimi samit səsləri uzatmayı təklif edin ki, bunun mümkün olmadığını hiss etsin. Bunun üçün dərslikdəki bir neçə tapşırığa müraciət edə bilərsiniz (dərslik, səh. 18-19). Uşağı izah edin ki, hər bir sözün yaranması üçün həm sait, həm samit səslər olmalıdır. Dilimizdə yalnız iki sait və ya iki samitdən ibarət səslər yoxdur. Bunun mümkün olmadığını oyun şəklində göstərin: kəsmə hərflərlə yalnız sait və ya yalnız samit səslərdən söz qurmağa çalışın.

Sürətli oxu

1-ci bölmənin sonunda gözlənilən bacarıqlardan biri də uşaqlarda oxu sürətinin artmasıdır.

Sözlərin hecalarla oxunması. Uşağıın oxu sürətini addım-addım inkişaf etdirin. Bunun üçün 38-41-ci səhifələrdə verilmiş sözlərdən istifadə etmək olar. Oxu sürətini ölçmək üçün əsas meyar 1 dəqiqədə oxunan sözlərin sayıdır.

1-ci addım: 1 dəqiqədə 40 birhecalı söz (əvvəlcə iki, daha sonra 3-4 hərfdən ibarət sözləri oxutmaqla).

2-ci addım: 1 dəqiqədə 40 ikihecalı, 3-4 hərfli söz.

3-cü addım: 1 dəqiqədə 40 ikihecalı, 5-6 hərfli və ya 30 üçhecalı, 6-8 hərfli söz.

Bu fəaliyyət əvvəlcə böyük, sonra isə kiçik hərflərlə yazılmış sözlərlə aparılmalıdır.

Mətnin hecalarla oxunması. Sözləri hecalara ayrılmış mətnlərin oxunması zamanı da dəqiqədə 40 söz sürətinə nail olmaq tövsiyə edilir.

Hecalarla oxu fəaliyyətini uşaqlar üçün daha cəlbedici və əyləncəli etmək məqsədilə bu prosesə oyun elementləri qatmaq yaxşı olardı. Belə ki, uşağıın oxu sürətini ölçmək üçün qum saatı (1 və ya 2 dəqiqəlik) və zəngdən istifadə etmək olar. Bu zaman oyunun qaydalarını uşağı

başa salmaq lazımdır. Qum saatı “qoşulan” kimi uşaq oxumağa başlayır. Bir dəqiqə tamam olanda müəllim (valideyn) zəngi çalır və uşağıın bu müddət ərzində oxuduğu sözlərin sayı hesablanır.

Mətnin hecalarla oxusu şüurlu oxuya, yəni oxuyub-anlamaya keçid mərhələsini təşkil edir. Ona görə də bu mərhələdə oxunmuş mətn üzrə uşaqla fikir mübadiləsi aparmaq tövsiyə olunur.

Vəsaitin 38-41-ci səhifələrində hecalarla oxu üçün mətn nümunələri verilmişdir. Buradakı mətnlər şəkillər və faktoloji suallarla müşayiət olunur. Mətni oxutduqdan sonra uşağıın diqqətini şəklə yönəldib ona şifahi suallar verə bilərsiniz.

OXU TEKNİKASININ İNKİŞAFI

KİÇİK HƏRFLƏRLƏ SÖZLƏRİN OXUNMASI

	bir heca, iki hərf		bir heca, üç-dörd hərf		iki heca, üç-dörd hərf	
1	ad	ip	bağ	neft	ana	kino
2	at	it	baş	nəm	ata	quyu
3	ac	iş	bir	qar	adam	məna
4	al	iy	daş	qaz	ağır	niyə
5	an	iz	dil	qış	baba	oxu
6	ay	ot	dövr	qoz	bacı	orta
7	as	on	duz	pay	boya	oyun
8	aş	od	can	qrup	daha	ölkə
9	az	ox	çay	saz	dəri	qapı
10	bu	ön	elm	sən	eyni	qısa
11	de	öz	fil	sız	ədəd	razi
12	el	öt	heç	söz	əgər	saat
13	et	uc	xalq	şal	əsas	sadə
14	ev	un	jest	şir	gecə	seir
15	əl	uf	göz	tez	geri	tale
16	ən	üz	gül	türk	hava	uca
17	ət	uç	kənd	üzv	hələ	uşaq
18	hə	ye	kök	vaxt	indi	ürək
19	iç	yu	mən	yağ	iri	yeni
20	il	və	min	yol	ışiq	yuxu

OXU TEXNİKASININ İNKİŞAFI

iki heca, beş-altı hərf

1	addım	qayda
2	başqa	qazan
3	bazar	məktəb
4	cavab	mərkəz
5	cümlə	milli
6	çətin	möhkəm
7	davam	məlum
8	dəniz	polis
9	diqqət	rəhbər
10	dövlət	söhbət
11	dünya	sinif
12	ətraf	şəhər
13	fikir	şəkil
14	geniş	tədbir
15	hesab	təhsil
16	hissə	tələb
17	hörmət	torpaq
18	xanım	uyğun
19	xəbər	vətən
20	idman	yaxşı
21	kitab	yardım
22	qardaş	yüksək

üç heca, altı-səkkiz hərf

bərabər	musiqi
bəstəkar	müəllim
çempion	müəyyən
çərçivə	müxtəlif
dəqiqə	mükafat
direktor	nəhayət
ehtiyac	nəticə
ehtiyat	nəzarət
enerji	növbəti
əlamət	nümayiş
əlbəttə	nümunə
hadisə	qadağan
həmişə	tapşırıq
hərəkət	portağal
hökumət	təhlükə
imtahan	siyahı
iştirak	şikayət
kifayət	tamaşa
komanda	tərbiyə
mehriban	təşəkkür
məlumat	təyyarə
məsləhət	vəziyyət

OXU TEXNİKASININ İNKİŞAFI

HECALARLA OXU

ZOOPARKDA (30 söz)

Anası Ramizi zooparka apardı. Burada çoxlu heyvanlar və quşlar var idi. Onlar hamısı qəfəsdə idi. Şir bərkdən nərildəyirdi. Meymun çox məzəli idi. Ramiz ona banan verdi. Meymun ləzzətlə bananı yedi.

- Ramiz hansı heyvana banan verdi?
- Nə üçün zooparkda heyvanlar qəfəsdə olur?

OXU TEXNİKASININ İNKİŞAFI

HECALARLA OXU

KÜRƏN VƏ ALAŞ

(36 söz)

Namiqin pişiyi və iti var. Pişiyin adı Kürəndir. İtə isə Alaş adı qoyub. Namiq hər ikisini çox sevir. Onlara yem verir. İkişi ilə də oynayır. Kürənlə Alaş da dostdurlar. Amma Namiq Kürəni tumarlayanda Alaşın acığı tutur.

- Namiqin itinin adı nədir? Bəs pişiyin?
- Səncə, nə üçün Namiq Kürəni tumarlayanda Alaşın acığı tutur?

2-ci BÖLMƏ

TƏHLÜKƏDƏN QORUNAQ

Fəsil 1. Diqqət! Təhlükə!

2. Yanğın

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Kitabın üz qabığını, onun mündəricatını nəzərdən keçirdərək kitab haqqında şifahi təqdimat edir.
- Rast gəldiyi təhlükəli hadisələr haqqında danışır.
- Dinlədiyi mətnləki səbəb-nəticə əlaqələrini anlayır.
- Şəklə əsasən əşyaları adlandıraqla cümləni tamamlayır.
- Eyni səsi işaret edən çap və əlyazısında olan böyük və kiçik hərfləri uyğunlaşdırır.
- Hecalara ayrılmış sözləri oxuyur.
- Rəmzi işarələri anlayır və cümlə şəklində ifadə edir.
- Eyni məna qrupuna aid olan sözləri müəyyən edir.
- Yeni öyrəndiyi sözləri cümlələrdə işlədir.
- Eyni səsi işaret edən çap və əlyazısında olan böyük və kiçik hərfləri uyğunlaşdırır.
- Yazında nöqtə ilə bitən söz ardıcılığının cümlə olduğunu bilir.
- Cümləni sözdən və söz birləşməsindən fərqləndirir.
- Nəqli və sual cümlələrini fərqləndirir.

Dinləmə və danışma

Bölmədə əsas informasiya materialları bizi əhatə edən təhlükələr mövzusundadır. Dərslikdə verilən mətnlər vasitəsilə uşağın dinləmə və danışma bacarıqları inkişaf etdirilməlidir.

Dərslik, səh. 25: şəklə baxın. Təhlükəsizlik qaydalarına əməl edən uşaqları göstərin. Yönəldici suallarla uşağı gördükəri haqqında danışmağa sövq edin. Sonra isə həmin səhifədə təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməyən uşağı tapşırın.

Dərslik, səh. 27, "A" tapşırığı. Burada müxtəlif təhlükələri əks etdirən şəkillər verilmişdir ki, onlar əsasında kiçik bir hekayə danışmaq olar. Şəklə baxaraq hekayənin əvvəlini danışın, onu davam etdirməyi isə övladınıza tapşırın; məsələn, birinci şəklə aid aşağıdakı hekayəni danışa bilərsiniz:

Gözəl bir yay günü idi. Leyla həyatlarındakı gül bağçasında gazirdi. Ətirli güllərdən bir dəstə toplamaq istədi.

Hekayəni bu yerində saxlayıb yönəldici sualla övladınızı danışmağa həvəsləndirə bilərsiniz.

— Sənca, Leyla çiçək toplayarkən hansı təhlükə ilə rastlaşa bilər?

Dərslik, səh. 32, "B" tapşırığı. Tapşırıqda verilən suallardan da istifadə edərək uşağı şəkildə baş verənlər haqqında danışmağa cəlb edin. Yanğınsöndürənlərdən bəhs edən sənədli və ya bədii filmə baxın. Yanğınsöndürənlərin cəsarəti barəsində müzakirələr aparın.

Dərslikdə verilənlərdən əlavə, uşaq təhlükəsizliklə bağlı gördüyü hər hansı bir hadisə haqqında da danışa bilər (məsələn: "Kimsə kibritlə oynayıb", "Kimsə velosipedi bərk sürüb" və s.).

Söz ehtiyatı

Bu fəsillərdə uşağın "Təhlükəsizlik" və "Kitablar" mövzularına aid söz ehtiyatını inkişaf etdirməyə çalışın. "Söz boğçası"ndakı sözləri sadəcə əzbərlətdirməyin. Hər sözü müvafiq anlayışla və vəziyyətlə əlaqələndirin. Daha sonra isə yeni sözləri cümlədə işlədin.

Təhlükə:

Zəlzələ	Məişət	İşarə	Qadağa	Göstəriş	Məlumat	Xəbərdarlıq
Dəbilqə	Respirator	Şlanq	Hava balonu	Yanğınsöndürən balon		
İşqfor	Yeraltı keçid	Yerüstü keçid	Piyada zolağı	Səki		

Kitab:

Cild	Başlıq	Müəllif	Kitabın adı	Mündəricat	İçindəkilər	Əlfəcin
------	--------	---------	-------------	------------	-------------	---------

Oxu

Komiksin oxunması

Dərslik, səh. 30–31. Biz gündəlik həyatımızda sözlə deyil, şəkillə ötürülən məlumatlarla tez-tez rastlaşırıq. Bu tapşırıq da uşağın şəkilləri “oxumaq” bacarığının inkişafına yönəlib. Dərslikdə verilən komikslərə birlikdə baxın. Əvvəl uşaq personajların nə dediyini oxumadan təxmin etməyə cəhd göstərsin (yazını əlinizlə bağlayın). Sonra isə komiksə aid yazını oxusun. Onun təxminləri ilə oxuduqlarını müqayisə edin.

Kitabın məzmununun təxmin edilməsi

Dərslik, səh. 26, tapşırıq “A”. Bu tapşırıqda bir neçə kitab cildi təqdim edilir. Uşaq onlara baxanda kitabıń sərlövhə, başlıq, illüstrasiya kimi elementlərindən çıxış edərək məzmununu təxmin etməlidir (detektiv oyunu kimi). Siz də evdəki kitablardan istifadə edərək uşaqla onları müzakirə edin. Yaxşı olar ki, elə kitablar seçəsiniz ki, onun üz qabığına baxaraq içindəkiləri təxmin etmək asan olsun.

Dərslik, səh. 29. tapşırıq “Ç”. Bu tapşırıqda üç işaret verilir. Uşaqlar bu işaretləri ümumiləşdirən cəhətləri tapmağı bacarmalıdır; məsələn, demək olar, bütün qadağan işaretlərinin üzərində xətt çəkilib. Gündəlik həyatınızda yolda, parklarda belə işaretlərlə rastlaşarkən övladınızı diqqətini onlara cəlb edin.

Yazı

Uşaq bu bölmədə aşağıdakı hərfləri hüsnəxt normalarına uyğun yazmayı bacarmalıdır: **Dd, Yy, Oo, Öö, Ss, Şş, Uu, Üü, Kk, Pp, Vv, Ee, Gg, Ğğ.**

Nəzərə alın ki, böyük **D, P, O, Ö, G** və **Ğ** hərfləri özündən sonrakı hərfə birləşmir.

Oxşar hərflərin düzgün mənimsənilməsinə diqqət yetirin. Uşaqlar üçün bəzi hərflərin oxşar yazılışı xüsusi çətinliklər yarada bilər (məsələn, hüsnəxtə “ə” və “e” və ya “m” və “n” hərf-lərinin yazılışı).

Dil qaydaları

Cümlənin əlamətləri

Düzgün cümlə qurmaq şagirdlərin ünsiyyət yaratmaları üçün ən vacib şərtlərdən biridir. Buna görə də bu bölmədə cümlə və onun növləri haqqında məlumat verilir. Uşaqda cümlənin sərhədlərini müəyyənləşdirmək və mətni cümlələrə ayırməq bacarığını formalasdırmaq bu mərhələ üçün kifayətdir. Yəni uşaq cümlənin baş hərfə başlığından və durğu işaretin (nöqtə, nida işaret, sual işaret) ilə bitdiyini bilməlidir və mətnin cümlələrin başlığı və bitdiyi yerləri tapmalıdır.

Dərslikdə verilmiş qısa mətnlərdən birini uşağa göstərin. Ona cümlənin başlangıcını və sonunu tapmağı tapşırın. Daha sonra “Cümlədə neçə söz var?”, “Cümlənin sonunda hansı işaret var?” və ya “Cümlənin ilk sözünü oxu”, “Cümlənin son sözünü oxu”, “Mətnin sonuncu cümləni oxu” kimi sual və tapşırıqlarla cümlə haqqında aldığı məlumatları möhkəmləndirin.

Dərslikdən əlavə, qəzet və ya jurnallarda cümlələrin sərhədini (əvvəlini və sonunu) rəngli qələmlə işaretləməklə qazandığı bilikləri təkmilləşdirmək mümkündür.

Nəqli və sual cümlələri

Bu bölmədə uşaq nəqli və sual cümlələrini fərqləndirməlidir. Nəqli və sual cümlələrini şifahi nitqdə səsin intonasiyası, yazıda isə durğu işaretləri ilə (nöqtə və ya sual işaret) fərqləndirir. Dərsliyin 2-ci fəslinin 3-cü dərsində “B” və “C” tapşırıqları (səh. 33) bu bacarığın inkişafına xidmət edir.

Filoloji anlayışları

Bu bölümde uşaq həm nəsr, həm də nəzm nümunələri ilə tanış olur. Nəzmdə qafiyə olduğunu uşağı nümunələr üzərində bir daha izah edin.

Uşağıın kitabın elementləri (cild, başlıqlar, mündəricat, səhifə nömrəsi və s.) və kitabdan istifadə qaydaları haqqında ümumi təsəvvürü olmalıdır. Hər hansı bir kitab üzərində bu anlayışları uşağı izah edin: 1) cild, 2) kitabın müəllifi, 3) kitabın adı, 4) fəslin başlığı, 5) mündəricat, 6) səhifə nömrəsi.

Aşağıdakı təlimatlarla övladınızı fəaliyyətə cəlb edin:

1. Mündəricatdan mövzu seçərək kitabda həmin səhifəni tapmağı tapşırın.
2. Dərsliyin hər hansı bir səhifəsini açaraq mövzunun adını oxumasını tapşırın.

2-ci BÖLMƏ

TƏHLÜKƏDƏN QORUNAQ

Fəsil 3. Yolda təhlükə

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Təsvirə və xəritəyə uyğun məlumat verir.
- Oxunan mətni kitabda izləyir.
- Məzmunun açılmasına xidmət göstərən açar sözləri müəyyən edir.
- Mətnindəki cümlələrə aid illüstrasiyaları seçilir.
- Yeni öyrəndiyi sözlərdən istifadə edərək şəkil üzrə danışır.
- Dialoq qurarkən nitq etiketlərindən istifadə edir.
- Çap hərfəri ilə verilmiş sözləri üzündən köçürür.
- Sözdə orfoqramı (deyilişi və yazılışı fərqli olan hərfi) tapır.
- Məqsəd və intonasiyaya görə cümlələrin növlərini tanır.

Dinləmə və danışma

Gündəlik həyatınızda istifadə etdiyiniz marşrutu (yolu) övladınızla müzakirə edin. Yönəldici suallardan da istifadə edərək onun diqqətini öyrətmək istədiyiniz məlumata yönəldin. "Sağ", "sol", "qarşısında", "arxasında", "yanında" kimi anlayışlardan istifadə edin; məsələn, "Yolun sağında hansı bina var?", "Yolda hansı işarələri görürsən?", "Məktəbin qarşısında nə yerləşir?" və ya "Yolla gedərkən hansı təhlükələrlə qarşılaşa bilərik?" kimi suallarla mövzunu möhkəmləndirin.

Dərslik, səh. 35, "Ç" tapşırığı. Siz verilmiş xəritədə marşrut seçin, uşaq isə yolu təsvir etsin; məsələn: "Ayxan məktəbə hansı yolla gedə bilər? Ayxanın məktəbə getdiyi yolda hansı binalar yerləşir?" sualları ilə övladınızı fəaliyyətə cəlb edin. Uşaq təxminən: "Ayxan xəstəxanani keçməlidir, sonra sola dönüb yolu keçməlidir", — deyə yolu təsvir etməlidir.

Müraciət bacarıqları

Uşaq gedəcəyi yol haqqında məlumat almayı, yəni yolu soruşmağı bacarmalıdır. Bu bacarıqdan təkcə küçədə deyil, eyni zamanda böyük binaların içində olarkən də istifadə edə bilər. Müraciət zamanı *bağışlayın, zəhmət olmasa, xahiş edirəm, üzr istəyirəm* kimi sözlərdən istifadə etməyi öyrədin.

Yolu anlayana qədər dəqiqləşdirmək üçün suallar verməyi öyrədin; məsələn:

- Çox sağ olun. Bir də təkrarlaya bilərsinizmi?
- Bağışlayın, yaxşı anlamadım. Zəhmət olmasa, bir daha izah edə bilərsinizmi?

Məcazi məna

Dərslik, səh. 34, “B” tapşırığı. Bu tapşırıqda işqfor məcazi mənada üç qardaşa bənzədir. Hər bir rəngin özünəməxsus rolu və ifadəsi var (“**Dayan!**”, “**Diqqətli ol!**”, “**Buyur**”). Uşağa “*Nə üçün işqfor bir qutuda üç qardaşa bənzədir?*” sualını verin və cavabı onunla müzakirə edin.

Oxu

İşarələr

Məlumat yalnız yazılı (sözlü – verbal) formada ötürülmür. Bəzi hallarda məlumatı ötürmək üçün daha ləkənək, vizual formalar seçilir. Yol hərəkətini nizamlayan işarələr buna ən yaxşı nümunədir. Təbii ki, uşaq bütün işarələri əzbərləməli deyil. Bu işarələrdən ən vaciblərini, mütəmadi istifadə edilənləri öyrənsə, kifayətdir.

Dərslikdə bir neçə vacib işarə verilir. Əvvəl hər bir işarəni göstərin və ona işarənin mənasını təxmin etməyi tapşırın. Əgər uşağın təxmini dəqiq olmasa, siz onu düzəldib izah edin. Gündəlik həyatınızda, maşınla hərəkət edərkən, parkda gəzərkən övladınızın diqqətini həmin işarələrə yönəldib onların mənasını soruşun.

Söz ehtiyatı

Yol hərəkəti qaydaları ilə bağlı yeni sözləri öyrənmək və gündəlik həyatda onlardan istifadə etmək vacibdir.

İşqfor	<i>işqforda dayanmaq / işqforun yaşıl rəngi yananda</i>
Yeraltı keçid və yerüstü keçid	<i>istifadə etmək</i>
Piyada zolağı	<i>piyada zolağı ilə yolu keçmək</i>
Səki	<i>səki ilə getmək</i>

Yazı

Uşaq aşağıdakı hərfləri hüsnxət normalarına uyğun yazmağı bacarmalıdır:

Uu, Üü, Kk.

Bəzi uşaqlar “**U**” ilə “**Ü**” və “**O**” ilə “**Ö**” cütlüğünü fərqləndirməkdə çətinlik çəkirələr. Nöqtələri qoymaqla səsin və hərfin dəyişməsi amilini dəfələrlə izah edin.

Uşaq artıq bir çox hərfi hüsnxət normalarına uyğun yaza bilir. Öyrəndiyi hərflərdən ibarət olan sözləri çap hərfləri ilə yazın və ya onları kitabda təpib uşağa göstərin. Övladınıza həmin sözləri hüsnxət normalarına uyğun yazmağı tapşırın.

Sözlərin yazılışı (orfoqrafiya)

Azərbaycan dilində bəzi sözlərin yazılışı ilə tələffüzü fərqlənir. “Q” hərfi “X” kimi, “D” hərfi isə “T” kimi səslənə bilər. Bu fəsillərdə belə sözlərə rast gəlinir. Həmin sözlərin yazılışını möhkəmləndirin: sözü düzgün yazın və fərqli tələffüz edilən hərfin üzərində qırmızı rənglə göstərin.

t	x	x
keçid	işqfor	zolaq

2-ci BÖLMƏ

TƏHLÜKƏDƏN QORUNAQ

Fəsil 4. Evdə təhlükə

5. Xilasedicilər

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Dinlədiyi fikirdəki əsas məqamları yadda saxlayır və açıqlayır.
- Dinlədiyi mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir.
- Mətni dinləyib obrazlar barədə fikrini ifadə edir.
- Mətni dinləyib davamını təxmin edir.
- Süjetli şəkil sırasına baxaraq mətn qurub danışır.
- Bənzəyənlə bənzədirən arasında oxşar əlamətləri sadalayır.
- İllüstrasiyanın mətnə uyğun olub-olmadığını bilir.
- Mətni oxuyanda: 1) hər cümlənin ifadə etdiyi fikri anlayır və mətnədəki əsas hadisələri (faktları) müəyyən edir, 2) mətni yazmaqdə müəllifin məqsədini anlayır, 3) əsərdəki obrazlar haqqında fikrini deyir, 4) oxuduğu mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
- Kitaba baxıb onun sərlövhəsini, müəllifin adını, başlıq və illüstrasiya kimi elementlərini göstərir.
- Oxuduğu cümləyə aid sual qurur.
- Yeni öyrəndiyi sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırır.
- Yazida nöqtə ilə bitən söz sırasının cümlə olduğunu bilir.
- Məqsəd və intonasiyaya görə cümlələrin növlərini tanır.
- Cümlənin sonunda müvafiq durğu işarələri qoyur.
- Deyilişi və yazılışı fərqli olan sözləri ayırd edə bilir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 38, tap. "A". Uşaq dərslikdə gördüyü əşyaları adlandırmalı və onları təyinatı üzrə izah etməlidir. Övladınıza kəsici alətləri və elektrik cihazlarını fərqləndirməyi tapşırın. Onların hansı təhlükələr yarada bilməsi haqqında söhbət edin.

Dərslik, səh. 43, tap. "Ç". Yaşıl çərçivələrdə olan məlumatları övladınıza izah edin. Ona fikrini izah etmək üçün yönəldici suallar verin; məsələn, "Qartal yüksəkdən suda üzən balığı necə görür?" (cavab: "Çünki qartalın iti gözləri var") və ya "Qartal yüksəkdən düşəndə balıq onu niyə görmür?" (cavab: "Çünki qartal göydən sürətlə enir").

Dərslik, səh. 44, tap. "C". Uşağa səhifədə təsvir edilmiş 4 şəklin ümumi cəhətini tapmağı tapşırın. Hər bir şəklə aid cümlələr qursun; məsələn: "Delfin dostuna yardım edir" (*nəqli*), "Oğlan niyə suya düşüb?" (*sual*).

Oxu

Dərslik, səh. 38, tap. "B". Dərsliyin bu səhifəsində verilmiş "Oyuncaq mağazasında" mətnini oxumağı tapşırın. Sonra isə aşağıdakı suallar vasitəsilə oxuduqlarını müzakirə edin:

- *Mətnin adı nədir?*
- *Mətndə hadisələr harada baş verir?*
- *Mətndə kimlər iştirak edir?*

Dərslik, səh. 39, tap. "D". Uşaq qutuların üzərindəki qiymət, malın adı, istehsal tarixi haqqında yazılmış məlumatları oxuya bilməlidir. Bu tapşırıqda qutuların üzərində yaş məhdudiyyəti barədə məlumat verilir. Evdəki başqa oyuncaq qutularını bir yerdə araşdırıb yaş məhdudiyyətini müəyyən edin.

Dərslik, səh. 40, tap. "B". Uşağın diqqətini şeirə yönəldin. Əvvəlcə uşaq şeiri oxumalıdır. Şeiri ikinci dəfə oxuyarkən ona təhlükə haqqında məlumat verən misralara diqqət etməyi tapşırın.

Dərslik, səh. 42, tap. "B". Bir yerdə mətni oxuyun. Hər cümlədən və ya "nitq buludu"ndan sonra pauza edib, uşağa oxuduğunuz hissəyə aid illüstrasiyanı müəyyənləşdirməyi tapşırın.

Söz ehtiyatı

Bu mövzuda "Kəsici alət" və "Elektrik cihazı" kimi söz birləşmələri verilir ki, onlar konkret bir şeyi göstərmədiyi, ümumi bir əşya qrupuna işaret etdiyi üçün mənasını izah etməkdə çətinlik yaranır. Bu qrupa bir çox fərqli alət daxildir. Lakin onları birləşdirən ümumi cəhətlər var; məsələn: kəsici alətlər itidir, onlardan nəyisə kəsmək üçün istifadə edirlər. Uşaqq dərslikdə bu cür ümumiləşdirici sözlərə tez-tez rast gələcək. Bunlardan bəziləri uşağa artıq məlumdur; məsələn, *heyvan* sözü konkret bir heyvanı deyil, bütün heyvanları bildirir. Onun bildirdiyi məna qrupuna *şir*, *ceyran*, *inək* və s. sözlər daxil ola bilər.

Yazı

Böyük və kiçik hərfərin konfiqurasiyasını və onun iştirak etdiyi sözləri hüsnət normalarına uyğun yazır:

Pp Vv Ee Gg Ğğ

Uşaqq artıq cümlənin əsas əlamətlərini (cümlənin ilk sözünün böyük hərfə başlaması, müvafiq durğu işaretisi ilə bitməsi) tanıyor. Cümlə haqqındaki biliklərini nümayiş etdirməsi üçün bir neçə sadə cümləni hüsnət normalarına uyğun yazsın.

Uşaqq artıq bəzi sözlərin yazılışı və tələffüzünün fərqli olduğunu anlayır. Uşaqa tərkibində fərqli tələffüz olunan hərfələr olan sözlər, məsələn, "bıçaq", "isti", "oyuncaq" kimi sözləri yazmağı tapşırın.

Dil qaydaları

Samit

Dərslik, səh. 44, tap. "Ç". Tapşırıqda verilmiş sözlərdə samit səsləri tapmaq lazımdır. Uşaqq çətinlik çəkirsə, başqa qısa sözlər (məsələn: *at*, *ot*, *top*) və ya yaxşı tanıdığı sözlər (məsələn, öz adı) üzərində məşq edin.

3-cü BÖLMƏ

SAĞLAM HƏYAT

Fəsil 1. Gün rejimi

2. İdman

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Süjetli şəkil kompozisiyası üzrə mətn qurub danışır.
- Şəkillər üzrə təxəyyülünə uyğun dialoq qurub danışır.
- Sualları dinləyib anlayır və adekvat cavab verir.
- Oxuyanda durğu işaretlərini nəzərə alır, mimika və jestlərdən, səs çalarlarından istifadə edir.
- Mətnədəki obrazları və onların xarakterini müəyyənləşdirir, baş qəhrəmanları digərlərindən fərqləndirir.
- Əsərdəki obrazlar haqqında fikir irəli sürür.
- Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin hissələrini uyğunlaşdırır.
- Şəkillərə uyğun açar sözləri müəyyən edir.
- Şəkli təsvir edərkən öyrəndiyi yeni sözlərdən istifadə edir.
- Yeni öyrəndiyi sözləri şəxsi həyatı ilə əlaqələndirərək cümlədə işlədir.
- Ad bildirən sözləri *kim?* *nə?* *hara?* suallarını verməklə qruplaşdırır.
- Hərəkət bildirən sözləri fərqləndirir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 47. Bu bölmənin mövzusu “Sağlam həyat”dır. Bölmənin ilk səhifəsində bir neçə şəkil verilir. Həmin səhifədə verilmiş yönəldici suallar şəkillərin asanlıqla təsvir olunmasına kömək edir.

Dərslik, səh. 48, tap. “B” və “C”. Gün rejiminə aid mətni oxuyun. Mətnə yönəlmüş tapşırıqda suallardan istifadə edərək uşağı öz rejimi haqqında danışmağa sövq edin. Beləliklə, biz uşaqda mövzu ilə bağlı sual qurmaq və aldığı məlumatı dəqiqləşdirmək kimi vacib bacarıqların inkişafına kömək edirik.

Dərslik, səh. 50, tap. “A”. Bu tapşırığın məqsədi sual qurmaq bacarığını daha da inkişaf etdirməkdir. Uşaq eyni cümlə ilə bağlı müxtəlif məlumat almaq üçün sual verməyi bacarmalıdır; məsələn, “Əli dərsdə rəsm çəkir” cümləsi ilə bağlı üç fərqli sual vermək olar: “**Kim** dərsdə rəsm çəkir?”, “Əli dərsdə **nə edir?**”, “Əli **harada** rəsm çəkir?”

Siz nümunə olaraq şəkillərin birinə aid verilə biləcək bütün sualları səsləndirin. Daha sonra övladınız ikinci şəklə aid suallar qursun.

Dərslik, səh. 57, tap. “C”. Dərsliyin bu səhifəsində “Qarğɑ və Tülkü” hekayəsinə aid süjetli şəkil kompozisiyası verilir. “Kim”, “hara”, “nə edir”, “niyə” kimi sözlərdən istifadə edərək uşağın diqqətini şəkillərə yönəldin.

- Hadisələrin harada baş verdiyini müəyyən edin.
- Şəkildəki obrazları adlandırıb təsvir edin.
- Hər bir şəkli ardıcılıqla təsvir edin.
- Obrazları xarakterizə edin.

Oxu

Dərslik, səh. 51, tap. “A”. “Məktəbə get, dərs oxu!” şeirini bir yerdə oxuyun. Bu şeirdə bir çox məsləhət verən misralar var ki, onları digərlərindən fərqli intonasiya ilə tələffüz etməyə çalışın. Sonunda nida işarəsi olan cümlələri daha yüksək intonasiya ilə səsləndirin, misraların sonunda isə pauza verin. Övladınız şeiri oxuyanda isə ona öz jestlərinizlə kömək edə bilərsiniz; məsələn, sonunda nida olan cümlələri oxuyarkən yüksək intonasiyalı sözləri tələffüz edəndə əlinizi qaldırmaqla, fasilə etmək lazıim gələndə isə barmaqlarınızı yumruq şəklində yiğmaqla işarə verə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 53, tap. “B” və “C”. “İdman dərsi” şeirini mimika və jestlərin, səs çalarlarının köməyi ilə obrazların hiss və duygularını canlandıraraq özünüz oxuyun. Daha sonra isə övladınızın oxusunu izləyin. “Bəhanə” sözünün mənasını izah edin. “Bəhanə” və “səbəb” sözlərinin fərqini nümunələrlə müzakirə edin.

Şeirə yönəldilmiş “C” tapşırığında səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu cür tapşırıqlar şüurlu oxunun inkişafına kömək edir.

Obraz, baş qəhrəman, xarakter

Dərslik, səh. 54, tap. “A”. “Ayı və dostları” mətnini əvvəlcə səsli oxuyun. Övladınız sizi diqqətlə dinləsin. Aşağıdakı yönəldici suallarla övladınızın diqqətini öyrətmək istədiyiniz məlumata yönəldə bilərsiniz:

- Nağılda hansı heyvanlar iştirak edirdi?
- Kimin problemi var idi?
- Dostları Ayını nə üçün danladılar?
- Meşə kralı ona hansı məsləhəti verdi?

“Söz boğçası” rubrikasında bir neçə söz verilib. Siz əvvəl hər anlayışın adını çəkib onun nə olduğunu izah edin; məsələn, “halqa” sözünü “Yumrudur, onu beldə firlatmaq olar”, – deyə izah edə bilərsiniz.

Suallara verilən cavablar “obraz”, “baş qəhrəman”, “xarakter” kimi ifadələrin asanlıqla izah olunmasına kömək edəcək.

Obraz — mətnədəki hadisələrin iştirakçısı

Baş qəhrəman — mətnədəki bütün hadisələrdə iştirak edən əsas obraz

Xarakter — qəhrəmanın xasiyyəti, düşüncə tərzi və başqa keyfiyyətləri

Dərslik, səh. 56, tap. "B". Dərslikdə verilmiş "Kirpi və Dovşan" nağılı da "obraz", "baş qəhrəman", "xarakter" kimi ifadələrin mənalarının mənimsədilməsinə yönəldilib.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 53, tap. "A". "Fərdi idman növü" və "komanda idman növü" ifadələrində açar sözlər "fərd" və "komanda" sözləridir. Bu sözləri izah edib övladınıza fərdi və komanda idman növlərinə nümunə söyləməyi tapşırın. Əgər uşağınız çətinlik çəkərsə, siz idman növlərinin adlarını sadalayın, o isə fərdi və yaxud komanda idman növü olduğunu müəyyənləşdirsin; məsələn: *tennis, voleybol, cüdo, basketbol* və s.

Hər hansı bir idman növünə aid açar sözlər (*komanda, top, səbət, əl, ucaboylu oyunçular, topu səbətə salmaq*) söyləməklə "açar söz" ifadəsini izah edin.

Yazı

Hüsnəxat

Uşaq **Xx, Hh, Cc, Çç, Qq, Ff, Zz** hərfərinin konfiqurasiyasını və onun iştirak etdiyi sözləri hüsnəxət normallarına uyğun yazmalıdır.

"Sözlərin yazılışı" rubrikası

Bu rubrikada verilən sözləri diktə edin və əmin olun ki, uşaq onları düzgün yazır. Bu sözləri kəsmə hərflərlə yığmaqla da həmin sözlərin düzgün yazılışını mənimşəyə bilər.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 50, tap. "B". Bu tapşırıq cümlənin qrammatik strukturunu daha yaxşı mənimsəməyə xidmət edir. Azərbaycan dilində "kim", "nə", "hara" kimi sözlərdən istifadə edərək sual cümlələri yaranır. Həmin sözlərə cavab verməklə isə nəqli cümlə alınır; məsələn:

- Ayan **harada** məşq edir? → Ayan **məktəbdə** məşq edir.

Dərslik, səh. 56, tap. "B". "Kirpi və Dovşan" nağılında bir çox hərəkət bildirən söz verilir (*görüşdülər, çağırıldı* və s.). Cümləni oxuyun. Hərəkət bildirən sözlərə sual verməklə onları (feil) müəyyənləşdirməyə kömək edin; məsələn:

- Dovşan və Kirpi nə etdilər? (*Görüşdülər.*)

Fəsil 3. Gigiyena qaydaları**4. Sağlam qida**

- Dialoq zamanı mövzuya uyğun fikir yürütür.
- Dinlədiyi mətn haqqında dəqiq suallara cavab verir.
- Mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat hazırlayır.
- Əsərdəki obrazları sadə formada təhlil edir.
- Hadisələrin səbəbini təxmin edir.
- Hadisənin və ya hərəkətin səbəbini izah etmək üçün mətnindən faktlar seçilir.
- Mətnində zaman, məkan, şəxs və hadisə ilə bağlı məqamları müəyyən edir.
- Şəkillər arasında məntiqi uyğunluğu müəyyən edir.
- Sözləri düzgün tələffüz etməklə oxuyur.
- Məzmunun açılmasına xidmət edən açar sözləri müəyyənləşdirir.
- Sözdə deyilişi və yazılışı fərqlənən hərfi müəyyən edir.
- Tapmacalardakı açar sözləri müəyyənləşdirərək açmasını tapır.
- Yeni öyrəndiyi sözləri nitqində istifadə edir.
- Buraxılmış sözləri yerinə qoymaqla cümlələri köçürür.
- Çap hərfləri ilə verilmiş cümlələri hüsnət normalarına uyğun köçürür.
- Əlamət bildirən sözlərin hansı varlıqlara aid olduğunu müəyyən edir.
- Say bildirən sözlərin hansı varlıqlara aid olduğunu müəyyən edir.
- Varlığı səciyyələndirmək üçün əlamət, say və hərəkət bildirən sözlərdən istifadə edir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 58, tap. “A”. Tapşırıqda *mikroskop*, *mikrob* kimi sözlərin izahı üçün şəkil təqdim edilib. Bu məqsədlə evdə olan hər hansı bir böyüdücü əşyanı, optik gözlük və ya luponu nümayiş etdirir. Büyüdücü əşyalardan istifadə səbəbini izah edin. Onlardan istifadə edərək kiçik varlıqlara (qarışqa əla nümunə olardı) birlikdə baxın. Gördüklerini təsvir etməsi üçün uşağa imkan yaradın.

Daha sonra uşağın diqqətini yenidən dərslikdəki tapşırıqaya yönəldin. Şəkildə dairədə mikroskopun verdiyi görüntü göstərilir. Uşaq şəkildə nəyin təsvir olunduğunu təxmin etməlidir. Uşağa elə suallar verin ki, cavabında “*mikrob*”, “*cihaz*” və “*mikroskop*” sözlərindən istifadə zəruri olsun.

Dərslik, səh. 65, tap. “C”. Bu dərsdə (bax: səh. 64) uşaqlar “Meyvələrin söhbəti” adlı mətn oxuyurlar. Bu mətnində meyvələr üstün xüsusiyyətlərini söyləyərək özlərini tərifləyir. Övladınız sevdiyi meyvəni tərifləyərək “Meyvələrin söhbəti” mətnini davam etdirsin. Bu fəaliyyəti daha maraqlı etmək üçün kağızdan meyvənin maskasını və ya meyvə rəngində bir paltar geyinməklə onu rollu oyuna çevirmək olar.

Oxu

Dərslik, səh. 58, tap. “B”. “Şikayət” mətnini oxumazdan əvvəl uşağın diqqətini mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara yönəldin, onları müzakirə edin. Uşaq mətni oxuyandan sonra ona “Dişləri Anara nə dedi?” və ya “Bəs əlləri ona nə söylədi?” kimi sualları verib onun cavablarını dinləyin.

Dərslik, səh. 60, tap. “A”. “Təmizlik” şeirini uşaqla növbəli şəkildə oxuyun; məsələn:

Siz: Səhər durunca

Uşaq: Əlimdə fırça,

Siz: Yudum dışimi,

Uşaq: Bildim işimi.

Səhvsiz, sürətli oxu üçün eyni fəaliyyəti bir neçə dəfə təkrarlayın.

“Təmizlik” şeirinin qəhrəmanını “Şikayət” mətninin qəhrəmanı ilə müqayisə edin. Uşaq iki obraz arasındaki fərqi deməlidir.

Dərslik, səh. 63, tap. “A”. Meyvələr haqqında verilmiş şeirdə bir çox meyvələrin adları sadalanır. Sadalanan meyvə adları vergül işarəsi ilə ayrılmışdır ki, bu zaman sözlər arasında qısa pauza verilməlidir. Bu şeiri oxuyarkən sadalama intonasiyasına diqqət yetirilməlidir.

Dərslik, səh. 66, tap. “B”. Uşaq “Çörək ağacı” mətninin oxusundan sonra verilən fikirlərin doğru və yanlış olduğunu təyin etməlidir. Mətnə istinad edərək niyə belə düşündüyünü əsaslan-dırmalıdır; məsələn: “Çörək ağacı soyuq ölkələrdə yetişir” fikrinin yanlış olduğunu mətndəki sətri (“isti ölkələrdə maraqlı bir ağac bitir”) oxumaqla izah edə bilər. Uşağın öz fikirlərini sübut etmək üçün onları əsaslandırmak kimi vacib bacarığı inkişaf etdirilməlidir. Təkcə bu mətni deyil, bütün mətnləri də eyni şəkildə işləməyə çalışın. Bu məqsədlə istənilən qısa hekayə və ya nağıl-dan istifadə etmək olar.

Söz ehtiyatı

Rollu oyun

Müxtəlif mövzularda rollu oyunların keçirilməsi, dialoqların qurulması yeni sözlərin daha yaxşı mənimsənilməsinə böyük kömək edir. Rollu oyunlar zamanı növbə ilə rollarınızı dəyişin. Birinci dəfə övladınız xəstə, siz həkim rolunda oynayırsınızsa, növbəti dəfə rollarınızı dəyişin. Dialoq zamanı “Söz boğçası”ndakı sözlərdən istifadə edin. Rollu oyunlar həmçinin uşağın sosial bacarıqlarının inkişafı üçün əhəmiyyət kəsb edir.

Sözlük

Gigiyena	Mikrob
Diş fırçası	Diş məcunu
Mikroskop	Cihaz

Şaxələndirmə

Vərəqdə iki dairə çəkin. Dairələrin birinin üzərində “təmizlik”, digərində isə “pintilik” sözlərini yazın. Dairələrin kənarında mövzu ilə bağlı fərqli sözlər qeyd edin; məsələn: *yuyunmaq, daranmaq, dırnaqları tutmaq, su, sabun, diş fırçası, diş məcunu, çirkli, yuyunmamaq, daranmamaq, mikrob, xəstəlik*. Uşaq həmin sözləri bir-bir oxuyur, aid olduğu dairə ilə birləşdirir.

Söz boğçası

Yeni sözün mənasını izah etməyin bir neçə yolu var; məsələn, dərsliyin 64-cü səhifəsindəki “Söz boğçası” rubrikasındaki “mübahişa etmək” (“sözləşmək”) və “zəngin” (“çox”) ifadələrinin yaxın-mənalı qarşılığından istifadə edərək izah etdiyiniz halda, “tərifləmək” sözünü mətndən uyğun situasiyanı xatırlamaqla izah etmək daha asandır. “Bəkməz” sözünü isə *doşabın* əlamətlərini sadalamaqla (“şirin olur”, “üzümdən hazırlanır”) və yaxud şəklini göstərməklə izah etmək mümkündür.

Yeni ifadəni anlaması

“Çörək ağacı” mətnini oxuyandan sonra bu ağacın nə üçün belə adlandırılması haqqında uşağın fərziyyələrini dinləyin. Həmin bitkinin hansı xüsusiyyətinə əsasən “Çörək ağacı” adlandırıldığıni anlayan uşaq bu ifadənin məcazi məna daşımağını da dərk edir. Uşaq bundan sonra tez-tez məcazi məna daşıyan ifadələrlə rastlaşacaq.

Yazı

Dərslik, səh. 58, tap. "C". Bu tapşırığın məqsədlərindən biri də cümlələri əlyazısı şəklində köçürməkdir. Hərflərin hüsnxət normalarına uyğun yazılmasına və düzgün birləşməsinə diqqət yetirin.

Dərslik, səh. 63, tap. "C". Uşaq şəklə əsasən cümlədə buraxılmış sözləri bərpa edərək cümləni hüsnxət normalarına uyğun köçürməlidir.

Dərslik, səh. 67, tap. "C". Bu tapşırığın məqsədi öz fikirlərini yazılı şəkildə qeyd etmək bacarığının inkişaf etdirilməsidir. "Bu bazar günü sən nə yemək istərdin?" sualı ilə uşaqda maraqlı yaradın və şifahi şəkildə siyahı tutmağa kömək edin. Say bildirən sözlərdən istifadə etmək vacibdir. Menyuda təamları sıra ilə nömrələməyi uşağa göstərin.

Dil qaydaları

Sifat

Dərslik, səh. 59, tap. "B". "Bunları bilməliyik" rubrikasında şəkillərin məzmununu təsvir edən sözlər haqqında məlumat verilir. Bu tapşırıqda uşaq şəkillərin məzmununa əsasən nöqtələrin yerinə əlamət bildirən sözlər artırılmalıdır. Tapşırıq yerinə yetirilərkən "Necə?" sualından istifadə etməklə diqqəti əlamət bildirən sözlərə yönəldin.

Say

Dərslik, səh. 65, tap. "D". Bu tapşırıqda uşaqın diqqətini say bildirən sözlərə yönəldin. Bu məqsədlə "nə qədər", "neçə", "neçənci" sual əvəzliklərinin iştirakı ilə suallar verin; məsələn: "Səbatdə nə qədər çiyələk var?", "Qabda neçə alma var?", "Nar finişə neçənci çatıb?"

Uşaq cavabı tək bir sözlə deyil, şəkillərin məzmununu təsvir edən cümlələr qurmaqla verməlidir. Həmin səhifədə "Bunları bilməliyik" rubrikasında say bildirən sözlər haqqında məlumat şərh olunur ki, izahat üçün ondan istifadə edə bilərsiniz.

Ad, əlamət, say və hərəkət

Dərslik, səh. 66, tap. "Ç". Uşaq artıq ad, əlamət, say və hərəkət bildirən sözləri fərqləndirir. Bu tapşırıq ad, əlamət, say və hərəkət bildirən sözlər haqqında dil qaydalarının təkrar olunmasına xidmət edir.

Fəsil 1. Göyqurşağı**2. İlbiz**

- Adıçəkilən varlıqlara xas olan hərəkətləri sadalayır.
- Kiçik dialoq qurur.
- Mətndə əsas fikri və hadisələri müəyyənləşdirir.
- Səbəb və nəticə əlaqəsini müəyyənləşdirir.
- Şeirin misralarındaki hecaların sayını müəyyənləşdirir.
- Şeiri nəsrə çevirərək nəql edir.
- Şeirlə hekayəni fərqləndirir.
- Sözü cümlədə işlətməklə mənasını anladığını nümayiş etdirir.
- Tapmacadakı açaq sözləri müəyyənləşdirir.
- Mətnə aid yazılı suallar hazırlayıır.
- Cümlələri köçürərkən sözlər arasında ara məsafəsi saxlayır.
- Əlyazısı şəklində olan sözləri və kiçikhəcmli mətnləri üzündən köçürür.
- Oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazar.
- Şəklə uyğun cümlələr qurub yazar.
- Mətndən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri seçib qruplaşdırır.
- Sadə orfoqrafik qaydalara əsasən cümlədəki səhvləri düzəldib yazar.
- Sözü təşkil edən hecaları müəyyən edir.

Dinləmə və danışma

Bu bölmənin fəsilləri təbiət hadisələri haqqındadır. Uşağın diqqətini dərsliyin 69-cu səhifəsində verilmiş şəkər və suallara yönəldin. Bu səhifə övladınızın əsas təbiət hadisələri haqqında biliyini yoxlamaq üçün əsl diaqnostik materialdır. Yönəldici suallarla onu istiqamətləndirərək bildiklərinin danışmasına imkan yaradın. Bu şəkildə bir çox detal var ki, onu bir neçə dəfə müzakirə edə bilərsiniz; məsələn: “Şəkillərdə nə görürsən?”, “Ağaclar necə dəyişir?”, “Göbələklər hansı fəsildə təsvir edilib?”, “Qar nə vaxt əriyir?”

Dərslik, səh. 75, tap. “A”. Uşaqdan xahiş edin ki, o bu tapşırıqda verilən şəkillərə baxıb ilbizi, tırtılı, kəpənəyi və parabüzəni fərqləndirən xüsusiyyətləri desin. “Onlardan hansılar uça bilir?”, “Hansı sürüñür?” kimi suallarla ona kömək edin.

Dərslik, səh. 75, tap. “B”. Tapşırıqda verilmiş kitabın şəklinə baxıb üz qabığındaki məlumat-lara əsasən içindəkiləri təxmin etmək bacarığını inkişaf etdirmək məqsədilə bu tapşırığı uşaqla bir yerdə yerinə yetirin. Bu tapşırıqda həmçinin fikri əsaslandırmaq bacarığı da inkişaf olunur: “Bu kitabda hansı şəkillər ola bilər?”, “Nə haqda yazıla bilər?”

Oxu

Dərslik, səh. 70, tap. “B”. “Rənglərin söhbəti” mətni yalnız dialoq üzərində qurulur. Uşaq hər bir rəngin öz adından danışdığını anlamalıdır. Mümkün olsa, bu mətni uşağa özünüz oxuyun. Oxu zamanı hər rəngin sözlərini müxtəlif səs çalarları ilə səsləndirin (məsələn, biri qalın, digəri incə və s.). Mətnin müzakirəsi zamanı “Sarı rəng nə dedi?” kimi suallarla uşaqdan hər bir rəngin mövqeyini söyləməsini xahiş edin.

Dərslik, səh. 73. “Bunları bilməliyik” rubrikasında “Uşaq və buz” şeirinin bir parçası və onun nəşrlə ifadəsi verilir. Uşaq nəşr və nəzmlə verilmiş mətnləri fərqləndirməyi öyrənməlidir. “Nəsr” və “nəzm” sözlərini işlətməyə ehtiyac yoxdur. Bu sözlərin əvəzinə “şeir”, “hekayə” və yaxud “nağıl” sözlərindən istifadə edin.

Bəs bu mətnlər nə ilə fərqlənir? Bu mərhələdə nəzmlə nəsri fərqləndirmək üçün aşağıdakı cəhətləri vurğulayın:

1. Şeirdə hər sətir cümlə olmasa belə, böyük hərfə başlanır. Bu cür sətirlər **misra** adlanır.

2. Şeir müəyyən ritmlə oxunur. Uşaqlar "ritm" anlayışını artıq musiqi dərsindən keçirlər və siz bu bilikdən istifadə edə bilərsiniz. Bir mahnı sözlərini oxuyun və qafiyəli sözləri nümayiş etdirin. Nəsrə bu mümkün deyil.

Dərslik, səh. 73, tap. "C". Şeir mətni sadə şəkildə təhlil olunmalıdır. Uşaq əvvəlcə misraların sayını, sonra isə misralardaki hecaların sayını müəyyənləşdirir və kağıza qeyd edir. Nəticədə şeirdəki bütün misralarda hecaların sayının eyni olduğunu aşkarlayır. Bu, şeirləri fərqləndirən xüsusiyyətlərdən biridir. Sonda isə uşaq şeirin 2-ci və 4-cü misrasındakı sözlərin hansı şəklə uyğun olduğunu tapmalıdır.

Dərslik, səh. 74, tap. "B". "Rəssam Günəş" şeiri və nağılı arasında uyğunluğu tapmaq lazımdır. Burada da eyni mövzunun həm şeir, həm hekayə şəklində verilməsinin mümkün olduğunu göstərilir.

Dərslik, səh. 76, tap. "B". Uşaq "A" tapşırığındakı mətni nə dərəcədə düzgün anladığını yoxlamaq üçün "B" tapşırığında verilmiş 3 cümlədən uyğun gələni seçməlidir. Bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün mətni sadəcə oxumaq kifayət deyil. Onun süjet xəttini anlayaraq, həmin süjet xəttinə uyğun olaraq davamını seçməlidir. "C" tapşırığı da həmin məqsədə xidmət edir.

Dərslik, səh. 77, tap. "A". Uşaq verilən mətni oxuduqdan sonra yeni məlumatları müəyyənləşdirib kağıza qeyd etməlidir. Bu, mətnlə iş bacarıqlarının inkişafı üçün vacibdir. Yeni məlumatı tapanda onu sizə deyib sonra öz sözləri ilə dəftərə yazmalıdır.

Dərslik, səh. 78, tap. "B". Verilən üç ifadəni bir yerdə oxuyun. Hər ifadədə açar sözü müəyyən edin; məsələn, birinci ifadədə "*İlbiz soyuq havada donur*" deyilir, siz "donur" sözünü əsas məlumat və ya açar söz kimi götürüb mətni təkrar oxuyun və ilbizin donması haqqında deyilib-deyilmədiyini yoxlayın. İkinci ifadədə açar söz "qidalanmaq", üçüncüdə isə "3 il" və ya "yatmaq" ola bilər. Uşaq nəyi axtardığını qabaqcadan müəyyənləşdirməyi bacarmalıdır, onda axtarış daha rahat olur.

Elmi mətn

Dərslik, səh. 71, tap. "A". Uşaq ədəbi mətnlərlə yanaşı, elmi mətnləri oxumağı bacarmalıdır. "Göyqurşağı necə yaranır?" mətni təbiət hadisəsi haqqında məlumat verir. Təbii ki, bu mətn sadə dillə yazılıb, lakin o, adı hekayədən ciddi şəkildə fərqlənir. Burada süjet xətti yoxdur, obrax da iştirak etmir. Bu mətn sadəcə müəyyən faktlar haqqında məlumat verməkdən ötrüdür. Elmi mətnlərdə informasiya, adətən, daha sıx və yiğcam şəkildə verilir və bu da tələb edir ki, onları diqqətlə oxusunlar. Yuxarı siniflərdə bu bacarıq xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Uşağın mətni nə dərəcədə dərk etdiyini aşağıdakı "B" tapşırığı ilə (səh. 71) yoxlamaq olar. Uşaq cavabı bilməyəndə yenə mətnə qayıdır təkrar oxuyaraq cavab tapmalıdır.

Söz ehtiyatı

Ay ilə bağlı bir neçə sözü uşağı öyrədin:

oraq kimi — aypara, hilal (*ayın nazik qövs şəklində olan dövrü: yeni ay, bir-iki günlük ay*);
dairə kimi — bədirlənmiş ay (*tam dairə şəklində düşmüş, dolğunlaşmış, on dörd gecəlik*).

Dərslik, səh. 72, tap. "Ə". Bəzi isimlər müəyyən feillərlə işlənilir. Bunlar tez-tez rast gəlinən cütlərdir ki, uşaq onları əzbərləməlidir. Gündəlik həyatda da bunun kimi ifadələrə diqqət yetirib uşağı izah edin.

Dərslik, səh. 75, tap. "A". Bizdən çox kiçik olan canlıları tanımaq vacibdir. Uşaq burada təsvir

olunanların adını bilməlidir. Lakin siz bununla kifayətlənməyin. Internetdən və ya ensiklopediyadan digər həşəratları da tapın: *hörümçək, arı, qarışqa, dəvədəlləyi, iynəcə* və ya *çayirtka, milçək, ağcaqanad, bit, gənə* və s.

Dərslik, səh. 75. "Söz boğçası"nda çox vacib bir söz var. "Naxış" sözü, adətən, təkrarlanan ardıcılığa deyilir. Naxışa görə bir xalça digərindən fərqlənir. Paltarlar da bir-birindən fərqlənir (zolaqlı və s.). Heyvanların dərisi də naxışlarına görə fərqlənir; məsələn, bəbirin naxışını çəkərək (sarı fon üzərində qara yumru xallar) hansı heyvanın dərisini xatırlatdığını soruşun. Zebr və pələngin dərisi də maraqlı nümunə ola bilər. Parabüzən və kəpənəyin qanadlarının da özünə-məxsus naxışları var. Internetdən fərqli kəpənəklərə baxıb ən gözəl naxışları seçin.

Dərslik, səh. 78, tap. "A". Bəzi sözlərin mənaları bir-birinə yaxındır. Bu sözlər bir-birini müəyyən dərəcədə əvəz edə bilər. Belə sözlər bizim nitqimizi zənginləşdirir, çünki eyni mənanı fərqli sözlərlə ifadə edə bilərik. Uşağa yaxınmənalı sözləri öyrədin. Bir sözü deyin, uşaqla bərabər oxşar mənalı sözlər axtarın (məsələn: "böyük", "iri", "nəhəng").

Yazı

Dərslik, səh. 72, tap. "Ç" və "D". Bu tapşırıqlarda verilmiş tapmacaların cavablarını buraxılmış hərf və sözlərin yerinə yazmaq lazımdır. "Ç" tapşırığında mətni köçürüb cavabını mətnin adı kimi onun üstündə başqa rənglə yazmaq olar.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 72, tap. "E". Burada məqsəd ad, əlamət, hərəkət və say bildirən sözləri yenidən təkrarlamaqdır. Əgər uşaqqın çətinlik çəkərsə, onun tapa biləcəyi başqa misallar verin. Mövzunu tam anladığına əmin olun.

Dərslik, səh. 77, tap. "E". Məqsəd sözün neçə hecadan ibarət olduğunu müəyyən etmək bacarığının inkişafıdır. İlk növbədə uşaqqı bütün şəkilləri adlandırib sözləri iki sıra ilə (birinci sıradə – kəpənək, parabüzən, ilbiz; ikinci sıradə – qalanları) yazmalıdır. Daha sonra qırmızı karandaşla sözlərdəki hecaları haşiyəyə alın; məsələn:

Kə | pə | nək

Heca sayını müəyyənləşdirdikdən sonra heca sayı eyni olan sözləri birləşdirmək çox asandır.

4-cü BÖLMƏ

TƏBİƏTİN SİRLƏRİ

Fəsil 3. Göbələk

4. Bozqulaq

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Şəkil üzrə danışır.
- Öyrəndiyi məlumatlar üzrə danışır.
- Verilmiş sözlər arasında mənə əlaqəsini müəyyənləşdirərək bitmiş fikir ifadə edən cümlə qurur.
- Verilmiş sözlərin düzgün ardıcılığını müəyyən edərək bitmiş fikir ifadə edən cümlə qurur.
- Hadisənin və ya hərəkətin hansı nəticəyə gətirib çıxardığını (nəticədə nə baş verdi?) mətndən axtarır-tapır.
- Hadisənin və ya hərəkətin səbəbini (niyə belə oldu?) mətndən axtarır-tapır.
- Mətni təxəyyülünə uyğun dəyişdirir və ya davam etdirir.
- Mətnlə illüstrasiya arasındaki uyğunluğu müəyyən edir.
- Şeirdə qafiyəli sözləri seçilir.
- Şeirin əsas struktur elementlərini (başlıq, bənd, misra) fərqləndirir.
- Verilmiş cümlənin və ya abzasın mətndəki ardıcılıqla yerini müəyyən edir.
- Adıçəkilən varlıqlara xas olan hərəkətləri sadalayır.
- Mətni oxuyarkən tanış olmayan sözlərə diqqət yetirir.
- Sözü cümlədə mənasına uyğun işlədir.
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözləri müəyyənləşdirir.
- Kiçikhəcmli mətnləri üzündən köçürür.
- Mövzu ilə bağlı bir neçə cümlədən ibarət esse yazır.
- Şəklə uyğun cümlələr qurub yazıır.
- Cümlənin sonunda müvafiq durğu işaretləri qoyur.
- Mətndən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri seçib qruplaşdırır.
- Sadə orfoqrafiya biliklərindən istifadə etməklə sözü düzgün yazıır.
- Sözü təşkil edən hecaları müəyyən edir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 80, tap. "A". Tapmacanın birinci misrasını oxuyun və çalışın ki, övladınız verilmiş şəkillərin hansına uyğun gəldiyini müəyyənləşdirsin. Sonra ikinci misranı oxuyun və yenə uşağın diqqətini şəkillərə yönəldib seçim etməyi tapşırın. Beləliklə, bir-bir istisna etməklə cavabı tapın. Hər dəfə uşaq öz seçimini izah etməlidir; məsələn, "Özümdən yekədir papağım mənim" misrasından sonra uşağın "Göbələyin də, günəbaxanın da papağı var, qərənfilin və qarğıdalının isə yoxdur" kimi aydın və tam cavablar verməsinə kömək edin.

Dərslik, səh. 84, tap. "D". 83-cü səhifədəki mətni uşaqla birlikdə oxuyun. Tapşırığa çəkilmiş şəkillər əsasında mətnə əlavələr edilməlidir. Belə ki, şəklə əsasən mətnə yeni epizod və obraz (siçan) əlavə olunur. Bu tapşırıq təxəyyülün inkişafına yönəldilir.

M.Ə.Sabirin "Yaz günləri" şeiri

Bu şeir dərslikdə yoxdur, lakin müəllim bunu "Dinləmə" mətni kimi istifadə edəcək.

*Gəl, gəl, a yaz günləri,
İlin əziz günləri.
Dağda ərit qarları,
Bağda ərit qarları.
Çaylar daşib sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.
Ağaclar açsıń çiçək,
Yarpağı ləçək-ləçək.*

Şeiri oxuyun. Sonra “Şeir hansı fəsil haqqındadır?”, “Şeirdə yaz fəslinin hansı əlamətləri sadalanır?”, “Çayların suyu niyə daşır?” kimi sualları verməklə şeiri müzakirə edin.

Dərslik, səh. 87, tap. “A”. Bu tapşırıqda verilmiş şəkillərə baxaraq baharla bağlı təbiət hadisələrini müzakirə edin.

1-ci şəkil	2-ci şəkil	3-cü şəkil	4-cü şəkil
Birinci şəkildə nə görürsən? Hansi quşdur? Qaranquş nə zaman gəlir?	Günəş çıxanda isti olur, yoxsa soyuq? İsti yay günündə bulud günəşin qarşısını kəsəndə daha isti olurmu?	Gülün ləçəkləri nə rəngdədir? Neçə dənədir? Hansi gülə oxşayır? Nərgiz hansı fəsildə çiçəkləyir?	Ağacın üstündəki yarpaqdır, yoxsa çiçək? Ağacların çiçək açması bizə hansi fəsildən xəbər verir?

Mümkündürsə, internetdən və ya kitablardan baharla bağlı şəkillərə baxın.

Dərslik, səh. 90, tap. “E”. Yay ərzində baş verən ən maraqlı təbiət hadisələrini yada salın. Onlara ad verib dəftərə siyahı kimi yazın. Ən maraqlı olanını seçin və uşaqtan xahiş edin ki, onun diqqətçəkən məqamlarını danışın. Övladınızı söylədiyi əhvalatın və söyləmə tərzinin sizin xoşunuza gəldiyini ona hiss etdirin. Uşağıın xətrinə dəyməmək üçün bütün şərhləri ehtiyatla verin.

Dərslik, səh. 93, tap. “C”. Burada çox vacib bir bacarıq inkişaf etdirilir. Şəklə baxıb onu təsvir etməkdən başqa, uşaq onun **davamını təxəyyül etməyə** cəhd göstərməlidir. Beləliklə, bədii yaradıcılığın təməl bacarığı inkişaf olunur; məsələn, mətn belə davam edə bilərdi:

1. Bozqulaq evdən çıxıb uçan quşlara əl elədi və öz-özünə dedi: “Ay havada uçan quşlar, bahar gələnə kimi mən sizi gözləyəcəyəm. Axı niyə bütün dostlarım qışdan qaçı? Mən indi tək qalacağam?”

2. Bozqulaq dostu Kirpinin yanına gəlib dedi: “Olmaz ki yatmayasan? Bəs mən kiminlə oynayacağam?”

Dərslik, səh. 94, tap. “A”. Bu dərs ümumiləşdirmə xarakteri daşıdığından uşaq özünü ifadə etmək bacarıqları nümayiş etdirməlidir. Siz uşağa maksimum dərəcədə sərbəstlik verin və yalnız ehtiyac olanda minimum həcmidə yardım göstərin.

Oxu

Dərslik, səh. 83, tap. “A”. Uşaq mətni oxuduqdan sonra məzmununu necə qavradığını yoxlamaq üçün mətni qısa şəkildə danışmağı xahiş edin.

Dərslik, səh. 84, tap. “Ç”. Bu tapşırıqla oxuduğu mətndəki hadisələrin ardıcılığını yadda saxlamasını yoxlayırıq. Tapşırığın yerinə yetirilməsindən öncə “Nə üçün göbələyin altında ilk dəfə Dovşan deyil, Qarışqa gizləndi?” sualını verin. Sonra uşaq mətni oxumalıdır. Mətndə rast gəldiyiniz obrazların adını sıra ilə qeyd edin. Oxu prosesindən sonra ardıcılığı müzakirə edərək belə bir nəticəyə gələ bilərsiniz: yağışdan sonra göbələk sürətlə böyüdüyü üçün onun altında nisbətən böyük heyvanlar da daldalana bilir.

Dərslik, səh. 87, tap. “B”. Uşaqla birlikdə “Bozqulağın bahar sevinci” mətnini oxuyun. Mətndə rast gəldiyiniz obrazları (Dovşan – Bozqulaq, ana Dovşan, alma ağacı – Şirincə və Kirpi) və onların nə etdiyini (məsələn, kirpi 3 ay yatır) qeyd edin.

Dərslik, səh. 90, tap. “B” və “C”. Uşaqla bir yerdə “Bozqulağın yay günləri” (səh. 89) mətnini oxuyun. “B” tapşırığı verilmiş mətndəki faktlara əsasən nəticə çıxarmaq, hadisənin səbəbini izah etmək, fikrini əsaslandırmak kimi bacarıqları inkişaf etdirir; məsələn: Bozqulağın qonaqpərvərliyini əsaslandırma bilməsi vacibdir. “C” tapşırığında da mətndəki obrazları bir-bir xatırlamaqla mətndə iştirak etməyən obrazı müəyyən etməlidir.

Dərslik, səh. 94, tap. "B" və "C". "B" tapşırığında mətni oxuyub suallara cavab vermək və "C" tapşırığındaki cümlələri tamamlamaq lazımdır. Burada həm oxu bacarığı, həm də yaddaş vacibdir.

Söz ehtiyatı

Yeni sözlərə diqqət yetirin:

Günəbaxan	Qarğıdalı	Qərənfil	Göbələk
Sel	Kol	Çətir	Səbət

Dərslik, səh. 86, tap. "D". Sözləri mənalarına uyğun ifadələrlə uyğunlaşdırmaq yeni sözləri mənimseməyin daha bir yoludur. Bu tapşırıqda məhz belə sözlər verilir.

Dərslik, səh. 96, tap. "C". Şagirdlərin bölmə üzrə öyrəndikləri yeni sözlər tapşırıq vasitəsilə yoxlanılır. Cümlə daxilində sözlərin düzgün yerini müəyyənləşdirməklə söz ehtiyatını möhkəmləndirirlər.

Əksmənalı sözlər

Dərslik, səh. 91, tap. "B", "C" və "Ç". Mənasi əks olan söz cütlərini öyrətmək üçün ən asan nümunələr seçin: *böyük və balaca, uzun və qısa və s.* Uşaq bunları anlayandan sonra daha çətin misallar seçin: *ağ və qara, tez və yavaş və s.* Əksmənalı hərəkət bildirən sözlərə də nümunə verin: *danışmaq və susmaq və s.*

Yaxşı olar ki, vərəqi iki hissəyə böləsiniz, siz sol tərəfdə bir sözü yazın, sağda isə uşaq ona uyğun əksmənalı söz yapsın.

Yazı

Dərslik, səh. 81. "Bunları bilməliyik" rubrikasında "qafiyə" anlayışı izah olunur. Şeirin vacib xüsusiyyətlərindən biri sözlərin qafiyələnməsidir. Uşaqlar bunu asanlıqla anlaya və qafiyəli sözləri həvəslə tapa bilərlər. Siz uşağa bir qısa söz deyin və bir yerdə həmin sözə qafiyəli olan sözlər tapın; məsələn, "qar" sözü ilə bir çox qafiyələnən söz var: *tar, nar və ya dar.* Dərsliyin 82-ci səhifəsindəki "C" və "Ç" tapşırıqları da bu məqsədlə yerinə yetirilir.

Dərslik, səh. 82. "Sözlərin yazılışı" rubrikasında yazılışı və tələffüzü fərqli olan sözlərin düzgün yazılış forması təqdim edilir. "Göbələk" sözünün sonunda "k" hərfi yazılır, lakin "y" səslənir. "Göbələk" sözünə bəzi şəkilçilər artırıldığda "k" hərfi "y" ilə əvəzlənir; məsələn: "Göbələyi" (yazılış dəyişir).

Dərslik, səh. 95, tap. "Ə". Bu tapşırıqda uşağa mümkün qədər sərbəstlik verin ki, o öz fikrini ifadə etsin. Siz sadəcə ona kömək edin. Suallarla və ya ipucu verməklə onun maksimum dərəcədə özünü ifadə etməsi üçün imkan yaradın.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 81, tap. "D". Bu tapşırıqda uşaq sözləri təsnifatlaşdırılmalıdır. Bütün sözləri üç qrupdan birinə aid etməlidir: isim (ad bildirən sözlər), sıfət (əlamət bildirən sözlər) və ya feil (hərəkət bildirən sözlər).

Dərslik, səh. 85, tap. "Ç". Tapşırıqda uşaq cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə (nəqli, sual) növünü müəyyən etməlidir. Yaxşı olar ki, tapşırıqba başlamazdan əvvəl bu mövzunu təkrarlayın hər cümlə növünə aid bir neçə misal göstərəsiniz. Uşaq hər cümlə növünə uyğun olan durğu işarəsini xatırladın. Bundan sonra uşaq cümlələri bir-bir oxuyub hər birinin növünü təyin etməli, nəqli və sual cümlələri arasında məna baxımından uyğunlaşdırma aparmalıdır.

Dərslik, səh. 93, tap. "D". Bu tapşırıqda payız fəslinə aid natamam cümlələri uyğun hərəkət bildirən sözlər artırmaqla tamamlamaq lazımdır.

RİYAZİYYAT

I YARIMİL

*1-ci yarımildə tədris olunan
bölmə və fəsillər (mövzular)*

Bölmə	Mövzu
1. Əşyanın əlaməti	1. Əşyanın yeri 2. Əşyanın əlaməti
2. Ədədlər (10-a qədər)	3. 10-a qədər sayma 4. 0, 1 və 2 ədədləri 5. 3, 4 və 5 ədədləri 6. 6, 7 və 8 ədədləri 7. 9 və 10 ədədləri 8. Sıra sayıları
3. Ədədlərin müqayisəsi	9. Azdır, çoxdur 10. Ədədlərin müqayisəsi 11. Ədəd oxu 12. Sıralama
4. Toplama (10-a qədər)	13. Ədəd üçlüyü 14. Əlavə etmək, artırmaq 15. Ədədlərin toplanması 16. Ədəd oxu üzərində toplama 17. Üç toplananlı ifadələr 18. Toplamanın digər üsulları
5. Çıxma (10-a qədər)	19. Azaltmaq, çıxmaq 20. Ədədlərin çıxılması 21. Ədəd oxu üzərində çıxma 22. Toplama və çıxmanın əlaqəsi 23. Məchulun tapılması
6. Ədədlər (20-yə qədər)	24. 20-yə qədər sayma 25. İrəli və geri sayma 26. Onluq və təklik 27. Ədədlərin müqayisəsi 28. Sıralama

Mövzular:

1. Əşyanın yeri
2. Əşyanın əlaməti

1. ƏŞYANIN YERİ

GÖZLƏNİLƏN
BACARQLAR

- Otaqda əşyaların yerini söyləyir.
- Özünün və müxtəlif əşyaların hərəkət istiqamətini deyir.
- Özündən sol və sağ tərəfləri göstərir.
- İki əşyanın bir-birinə nəzərən yerini deyir.
- Şəkildə yeri söylənilən əşyaları göstərir.

Sözlük: “üstündə” və “altında”, “yuxarıda” (“yuxarıya”) və “aşağıda” (“aşağıya”), “yaxında”, “ətrafında”, “qarşısında” (“qarşıya”), “irəlidə” (“irəli”), “arxada” (“arxaya”, “geriyə”), “sağda” (“sağa”) və “solda” (“sola”), “arasında” (“arasına”)

Birinci mövzu uşağın ətraf aləmdə gördüyü əşyalar, onların yeri və əlamətləri ilə bağlıdır. Uşaq gözü ilə gördüyü konkret əşyalar barədə danışmağı və onların xassələri barədə fikir söyləməyi öyrənir.

Uşaq əşyanın yerini və hərəkətin istiqamətini bildirən sadə sözlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır. Əvvəlcə əşyanın fəzadakı yerini bildirən ümumi sözlərdən istifadə etmək olar, məsələn: “göydə”, “yerdə”. Bundan sonra isə daha konkret sözlərə keçin, məsələn: “yuxarıda”, “altında”, “içində”, “sağında”, “solunda” və s. Uşaq bəzi sözləri nisbətən asan anlayır: “yuxarı”, “aşağı”, “irəli”. Bəziləri isə daha çətin qavranılır: “içində”, “xaricində”, “ətrafında”. Ən çətin qavranılan anlayışlar isə “sağ” və “sol” sözləri ilə bağlıdır. Bu sözlər nisbi olduğu üçün uşaq onları çox vaxt qarışdırır (məsələn, üz-üzə dayanarkən sənin sağın mənim solumdur). Çox vaxt uşaq sağ və solu öz əlləri ilə assosiasiya edir.

Əşyanın yeri ilə hərəkət istiqamətini fərqləndirmək lazımdır. Çox vaxt yer əşyanın xassəsi kimi də istifadə olunur, məsələn: qarşidakı maşın, stolun üstündəki meyvə, qutunun içindəki karandaş və s. İstiqamət isə obyektin hərəkəti ilə bağlıdır. Uşağa sual vermək olar: “Maşın hansı istiqamətdə hərəkət edir?” – irəli. “Raket hansı istiqamətdə uçur?” – yuxarı. “Təyyarədən tullanan paraşütçü hara düşür?” – aşağı və s.

Uşağa özünə nəzərən əşyaların yerini söyləməyi tapşırmaq olar.

Oyun. Bunun üçün oyundan istifadə edin: topu masanın altına və ya üstünə qoymaqla uşaqdan topun harada olduğunu soruşun. Topun yerini dəyişin və uşaqdan təkrar soruşun. Hər doğru cavaba bir dənə \star (ulduz) verin. Uşaq 5 ədəd \star qazandıqdan sonra məşğələni dayandırın və ona stimullaşdırıcı hədiyyə verin. Hədiyyənin özünü də praktik tapşırıqla vermək olar.

Praktik fəaliyyət. Uşaq üçün alığınız yeni bir hədiyyəni gizlədin. Onun yerini dərslikdəki açar sözlərdən istifadə etməklə söyləyin; məsələn: “Sənə alıǵım hədiyyə stolun üstündə, kitabların sağındakı qutunun içindədir”.

Hərəkət istiqamətini öyrətmək üçün şahmat lövhəsindən istifadə etmək daha məqsədə uyğundur: uşaq “əmr edir” və fiqur “hərəkət edir” (uşaq şifahi istiqaməti söyləyib fiquru hərəkət etdirir). Müxtəlif fiqurların hərəkət istiqamətini izah edərkən “qabağa”, “geriyə”, “sağa” və “sola” kimi sözləri öyrədə bilərsiniz.

2. ƏŞYANIN ƏLAMƏTİ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none">Əşyanın rəngini və formasını adlandırır, ölçüsünü isə digər əşyalarla müqayisədə söyləyir.İki əşyanın forma, rəng və ölçü əlamətlərinə görə oxşar olduğunu müəyyən edir.Əşyalar toplusundan rəng, forma və ölçüsü oxşar olan əşyaları qruplaşdırır.Verilmiş əşyaların düzülüş qaydasını müəyyən edir və düzülüyü davam etdirir.Əşyaların (fiqurların) düzülüş qaydasına görə buraxılmış əşyanı (fiquru) bərpa edir.
-----------------------	---

Sözlük: “rəng”, “forma”, “ölçü”, “fiqur”, “kvadrat”, “düzbucaqlı”, “dairə”, “üçbucaq”, “böyük”, “kiçik”, “orta”, “qruplaşdırma”, “qanunauyğunluq”

Əşyanın əlaməti. Əşyanın əlamətlərinin müəyyən edilməsi uşaqla mühüm bacarıqların – çeşidləmə, qruplaşdırma, qanunauyğunluğun müəyyənləşdirilməsi, proqnozlaşdırma və digər bacarıqların formalaşdırılmasına əsas verir. Əşyanın əlamətləri dedikdə onu xarakterizə edən mühüm xassələri (dadı, iyi, səsi, yeri, təyinatı və s.) nəzərdə tutulur. Şagirdlər 1-ci sinifdə riyaziyyatdan forma, ölçü və rəng əlamətləri ilə tanış olurlar.

Məktəbli uşaqlar əsas rəngləri tanıyor və ölçü ifadə edən bir neçə söz bilirlər. Onlar dörd fiquru – kvadrat, düzbucaqlı, dairə və ya üçbucağı tanıyırlar. Bu biliklər uşağa əşyanı təsvir etmək imkanı yaradır; məsələn, uşaq kitabın üç əlamətini deyə bilər: kiçikdir, düzbucaqlıdır, qırmızıdır.

Əşyaların əlamətlərini müəyyən etməklə bu əşyanı digərlərindən fərqləndirmək olar.

Praktik fəaliyyət. Bir neçə qırmızı dairənin arasında bir yaşıl dairə çəkin. Uşaqdan fərqli olanı tapmağı xahiş edin. Eyni qayda ilə forma (bir neçə kvadratın arasında bir dairə) və ölçüyə görə (eyni ölçülü bir neçə fiqur arasında bir kiçik) fərqləndirmək üçün fiqurlar çəkin.

Qruplaşdırma. Uşaq əşyaların əlamətlərini biləndən sonra həmin əşyaları müxtəlif əlamətlərə görə qruplara ayıra bilir. O bu bacarığı müxtəlif oyunlardan öyrənir və məktəbə qədər bu bacarığı müəyyən dərəcədə mənimsəyir. Uşaqlar öz sevimli əşyalarını səliqə ilə bir yerə yiğməyi sevirlər; məsələn, onlar oyuncaqları əlamətlərinə görə qruplaşdırırlar: yumşaq oyuncaqlar bir qutuya, gəlinciklər başqa qutuya, konstrukturlar üçüncü qutuya, rəngli karandaş və flomas-terlər stolun üstündə başqa qutuya və s. yiğilir.

Praktik fəaliyyət. Xörək və çay qaşıqlarını qarışq vəziyyətdə masanın səthinə səpələyib onları qruplaşdırmağı xahiş edin. Tapşırığı bir qədər də çətinləşdirə bilərsiniz. Masanın üzərinə müxtəlif ölçüdə və formada olan, yalnız iki rəngli (məsələn, qırmızı və göy) düymələri yiğin. Uşaqdan bu düymələri iki qrupa ayırmağı xahiş edin. Eyni tapşırıq 3 və 4 müxtəlif rəngli düymələrlə də yerinə yetirilə bilər.

Obyektləri müxtəlif əlamətlərə görə qruplara bölmək olar; məsələn: eyni heyvanları böyük və kiçik, ev və çöl heyvanlarına, həmçinin otyeyən və atyeyənlərə ayırmak olar.

Qanunauyğunluq. Gündəlik həyatımızda təkrarlanan hadisələr və obyektlər ardıcılığına tez-tez rast gəlinir; məsələn, rəngli muncuqlar sapa müxtəlif qanunauyğunluqla düzülür.

Praktik fəaliyyət. Evdəki əşyaların düzülüşündə, onların üzərindəki naxışlarda qanunauyğunluqları uşaqla birlikdə tapın. Kağızda fiqurları təkrarlanan ardıcılıqla çəkin və uşaq bu ardıcılılığı davam etdirməyi tapşırın.

Fiqurları müəyyən qayda ilə çəkin və arada bir neçə fiquru ötürün. Uşaq bu fiqurları tapmağı tapşırın. Yolda gedərkən uşaqla birlikdə qanunauyğunluqları müəyyən edin; məsələn, işqforun yaşıl rəngində yolu keçmək, maşınların yolu sağlı ilə hərəkət etməsi, yol dirəklərinin bərabər məsafədə yerləşməsi, bayramlarda rəngarəng bayraqların asılması və s.

KONKRET → TƏSVİRİ → MÜCƏRRƏD

Dünyada qəbul olunmuş bu yanaşmaya əsasən, mücərrəd anlayışların uşaq tərəfindən qavranılmasının ən asan və effektiv yolu onların üç mərhələdə öyrədilməsidir: konkret-təsviri-mücərrəd. Uşaqlar əvvəlcə bu anlayışla bağlı təcrübə apardıqları, əl ilə toxunduqları, gözlə gördükleri konkret materiallardan istifadə edirlər. Sonra bu materiallar sadə fiqurlar formasında kağız üzərində təsvir olunur (məsələn, dairələr, düzbucaqlılar və s. formasında). Uşaqlar konkret və təsviri olaraq ifadə edilən anlayışı qavradıqdan sonra bu anlayış mücərrədləşdirilir, yəni ədədlər və əməllər şəklində yazılır. Beləliklə, öyrənmə prosesinə konkret-təsviri-mücərrəd yanaşmasını aşağıdakı sxemlə göstərmək olar:

Ədəd

Konkret	Təsviri	Mücərrəd
		2 iki

Toplama əməli

Konkret	Təsviri	Mücərrəd
 + 		

2-ci BÖLMƏ

ƏDƏDLƏR (10-a qədər)

- Mövzular:** 3. 10-a qədər sayıma
4. 0, 1 və 2 ədədləri
5. 3, 4 və 5 ədədləri 6. 6, 7 və 8 ədədləri
7. 9 və 10 ədədləri
8. Sıra sayıları

3. 10-a QƏDƏR SAYMA

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- 10-a qədər əşya olan qrupdakı əşyaları sayıır.
- Barmaqlarını verilmiş ədəd uyğun sayıda açır.
- Sayı 10-a qədər olan əşyaları müxtəlif qruplara ayırır və hər birində olan əşyaların sayını müəyyən edir.

Sayma bacarıqları ədədləri söyləmək (səsləndirmək) və onların ardıcılığını (“bir”, “iki” və s.) yadda saxlamaqla başlayır. Bu mərhələdə uşaqlar tez-tez ədədlərin ardıcılığını səhv salır (“dörd”, “beş”, “yeddi”, “altı”) və bəzi ədədləri isə söyləməyi unudurlar (“bir”, “iki”, “dörd”, “beş”). Buna görə də onların sayma bacarıqlarını tez-tez təkrarlamaqla möhkəmləndirmək tövsiyə edilir.

Uşaq 10-a qədər ədədləri və onların ardıcılığını biləndən sonra ədədləri əşyaların miqdarı ilə əlaqələndirməyi öyrənməlidir. Uşaq hər bir ədədin fərqli məna daşıdığını anlayır. Sayma

prosesinin özü uşağa belə izah edilə bilər: sayma 1-dən başlanır. Əşyanı bir-bir ayırmalı ədədləri ardıcıl söyləmək lazımdır. Son əşyaya çatanda söylənilən ədəd əşyaların ümumi sayını bildirir.

DİQQƏT! Uşaqlar saymanı 1-dən başlayıb 10-da bitirmək kimi başa düşür. Onlar əşyalar qrupundakı əşyaları sayarkən səsləndirdikləri ədədin uyğun əşyanın nişanı olduğunu da çox zaman başa düşmürələr. Ədəd təsəvvürləri formalasdırıllar kən natural ədədlərin 3 funksiyasını fərqləndirmək lazımdır: miqdar sayıları – “neçə dənə”, sıra sayıları – “neçənci” və nömrə (nişan) – “hansi” (məsələn, evin və ya avtobusun nömrəsi, idmançının geyimindəki nömrə və s.) suallarına cavab bildirir.

Praktik fəaliyyət. Uşaqlan qarşısındakı karandaşların sayına uyğun ədədi söyləməyi xahiş edin. Əvvəlcə 1, sonra 2 və s. karandaş qoyun. Beləcə, uşağa 10-a qədər karandaşı saymağı öyrədin.

Subitasiya

Rəqəmi təsvir etmək üçün nöqtələr elə düzülür ki, onları ilk görünüşdən, saymadan ədədi tanımaq olur; məsələn, “6” ədədini göstərmək üçün iki varianta baxaq:

Soldakı varianta (subitasiya) baxanda “6” rəqəmini daha tez tanımaq olur. Uşaqla işləyər-kən subitasiyadan istifadə etməyə çalışın.

4. 0, 1 VƏ 2 ƏDƏDLƏRİ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none"> Qrupda “sıfır sayıda əşya” fikrinin “əşya yoxdur” fikri ilə eyni olduğunu nümunələrlə göstərir. Qrupdakı bütün əşyaları ayırdıqda qalan əşyaların sayının sıfıra bərabər olduğunu izah edir. 0, 1 və 2 ədədlərini barmaqlarını bir-bir açmaqla təsvir edir. 0, 1 və 2 ədədlərini oxumaqla əşya qrupunda uyğun sayıda əşyanı ayırır, əşya qrupundakı əşyaları saymaqla 0, 1 və 2 ədədlərini yazır. Bir neçə qrupdan sayı 1 və 2 olan əşya qrupunu müəyyən edir.
-----------------------	--

Uşaqlar ədədlərin ifadə etdiyi əşya sayını bildikdən sonra onları oxumağı və yazmayı öyrənməlidirlər. Məktəbəhazırlıq pilləsində bu barədə məlumat verilsə də, 10-a qədər ədədlərin təkrarına bir neçə dərs nəzərdə tutulur.

Praktik fəaliyyət. Uşağına qabağına əvvəlcə bir top, sonra isə ikinci topu qoyun. Hər dəfə uşaqlan sayı sorusun və kağızda onu yazmayı tapşırın. Sonra tapşırığı bir qədər mürəkkəb ləşdirin. Yazılmış rəqəmi göstərin: uşaq onu oxumalı və qrupdan uyğun sayıda əşya ayırmalıdır.

“1” və “2” ədədlərini izah etmək nisbətən asandır. İlkin olaraq elə nümunələr seçin ki, onlar təbiətdə də bu ədədlərə uyğun olsun; məsələn: 1 günəş, 1 ay, 1 ağız, 1 burun, 2 göz, 2 qulaq, 2 əl, 2 ayaq və s.

Sıfırı əşyanın heç olmadığı kimi izah edə bilərsiniz.

Beləliklə, uşaq “0”, “1” və “2” sayıda olan əşyaları sayımayı (“Şəkildə neçə dənə dairə var?”), onları təsvir edən şəkilləri tapmayı (“Hansi şəkildə 2 alma göstərilir?”) və yazmayı öyrənir. O bu üç rəqəmlə bir neçə əməliyyata yiyələnir: barmaqları ilə təsvir edir, ədədləri oxuyur və yazır, saya görə əşyaları qruplaşdırır.

Konkret → təsviri → mücərrəd prinsipi. Əvvəlcə ədədə uyğun əşya qrupu (məsələn: 2 kub) təqdim edilir. Sonra bu kublar rəmzi olaraq 2 nöqtə (yaxud dairə, kvadrat və s.) ilə təsvir olunur. Sonuncu mərhələdə “2” ədədi yazılır. Eyni şəkildə başqa ədədlər də izah oluna bilər.

Ədədlər nəyi bildirir?

Miqdarı:

- “Neçə dənə?”

Sıranı:

- “Neçənci?”

Nömrəni:

- “Mənzilinizin nömrəsi neçədir?”

5. 3, 4 VƏ 5 ƏDƏDLƏRİ

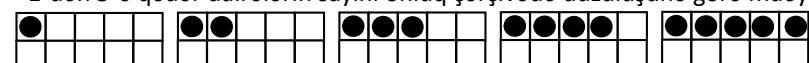
- GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR
- 3, 4 və 5 ədədlərini barmaqlarını bir-bir açmaqla təsvir edir.

- 3, 4 və 5 ədədlərini oxumaqla əşya qrupunda uyğun sayıda əşyani ayıır, qrupdakı əşyaları saymaqla 3, 4 və 5 ədədlərini yazar.
- Bir neçə qrupdan sayı 3, 4 və 5 olan əşya qrupunu müəyyən edir.
- 1-dən 5-ə qədər xalların sayını onların düzülüşünə görə müəyyən edir.

- 1-dən 5-ə qədər dairələrin sayını onluq çərçivədə düzülüşünə görə müəyyən edir.

5-ə qədər ədədləri uşağa izah etmək daha asandır. Bu, əldəki barmaq sayına bərabərdir və uşağa bunu göstərmək asandır. Uşaq 0-dan 5-ə qədər ədədlərin ifadə etdiyi əşya sayını, bu ədədlərin oxunuş və yazılışını öyrənməlidir.

Bundan əvvəl “0”, “1” və “2” rəqəmləri kimi, konkret → təsviri → mücərrəd prinsipindən istifadə edərək 5-ə qədər ədədləri öyrənməyə kömək edin. İlk olaraq elə misallar seçin ki, onlar təbiətdə də bu rəqəmlərə uyğun olsun; məsələn: “3” – milli bayraqımızda rənglərin sayı, nağılların sonunda göydən düşən 3 alma; “4” – otağın künclərinin, maşının təkərlərinin, masanın ayaqlarının sayı; “5” – bir əlimizdəki barmaqların sayı, beşguşəli ulduz və s.

6. 6, 7 VƏ 8 ƏDƏDLƏRİ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 6, 7 və 8 ədədlərini barmaqlarını bir-bir açmaqla təsvir edir.
- 6, 7 və 8 ədədlərini oxumaqla əşya qrupunda uyğun sayıda əşyani ayıır, əşya qrupundakı əşyaları saymaqla 6, 7 və 8 ədədlərini yazar.
- Bir neçə qrupdan sayı 6, 7 və 8 olan əşya qrupunu müəyyən edir.
- 1-dən 8-ə qədər dairələrin sayını onluq çərçivədə düzülüşünə görə müəyyən edir.

Növbəti üç ədəd yeni bir mərhələdir. Uşaq bu ədədləri barmaqlarla təsvir etmək üçün ikinci əlindən istifadə etməlidir; məsələn, “6” ədədini göstərmək üçün sağ əlində 5, solda isə 1 barmağını açır. Bəzi uşaqlar üçün iki əl ilə göstərilən ədədləri bir ədəd kimi qəbul etmək çətin olur. İlk mərhələdə bu ədədləri göstərəndə əlləri birləşdirin ki, uşaq onları bir ədəd kimi görsün.

Ədədləri öyrətmək üçün uşaqın yaxşı tanıdığı əşyalardan və ya ifadələrdən istifadə edin: “6” – zər və domino daşlarında 6 nöqtə, böcəyin 6 ayağı; “7” – həftənin 7 günü, göyqurşağının 7 rəngi; “8” – bayraqımızda 8 guşəli ulduz, hörümçəyin 8 ayağı, səkkizayaq ilbiz.

Ədədləri öyrədəndə diqqət etmək lazımdır ki, uşaq ədədi görəndə onun mənasını anlasın. Yəni o bilməlidir ki, konkret halda ədəd miqdarı, sıranı, yoxsa nömrəni göstərir; məsələn, televiziya kanalının nömrəsi ilə qutudakı karandaşların sayını bildirən ədədlərin mənası fərqlidir.

Praktik fəaliyyət. Uşaqın qabağına 10 karandaş qoyun. Vərəqdə üç onluq çərçivə çəkin. Bu

çərçivədəki xanalara 6, 7 və 8 dairə çəkərək eyni sayıda karandaş seçməyi tapşırın. Eyni tapşırığı 6, 7 və 8 barmağınızı açmaqla təkrar edin: uşaq açılmış barmaqların sayı qədər karandaş seçilir. Sonra isə bu tapşırığı həmin ədədləri söyləməklə təkrarlayın. Son mərhələdə uşağa vərəqdə yazılımış “6”, “7” və ya “8” rəqəmlərini göstərin ki, uşaq onlara uyğun sayıda karandaş seçsin. Tapşırığı tam tərsinə də yerinə yetirmək olar. Bunun üçün uşağa növbə ilə 6, 7 və 8 ədəd karandaş göstərin. Uşaq uyğun ədədi söyləməli, həmin sayıda dairə çəkməli, barmaqları ilə göstərməli və ədədi yazmalıdır.

7. 9 VƏ 10 ƏDƏDLƏRİ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 9 və 10 ədədlərini barmaqlarını bir-bir açmaqla təsvir edir.
- 9 və 10 ədədlərini oxumaqla əşyanı qrupunda uyğun sayıda əşyanı ayırır, əşya qrupundakı əşyaları saymaqla 9 və 10 ədədlərini yazar.
- 9 və 10 ədədlərini eşitmək və oxumaqla onluq çərçivədə uyğun sayıda dairə çəkir.
- 10-a qədər dairələrin sayını onluq çərçivədə düzülüşünə görə müəyyən edir.

Onluq çərçivə

Bu mövzu ilə 10-a qədər ədədlər tamamlanır. Uşaq 10 dairəsində bütün ədədləri öyrənmiş olur. Son iki ədədin (“9” və “10”) öyrənilməsində müəyyən çətinliklər ola bilər. Uşaqlar bəzən “9” rəqəmi ilə “6” rəqəminin yazılışını səhv salırlar. Yazılışı yadda saxlamaq üçün ona daha çox vaxt ayırın.

“10” ədədinin yazılışına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Uşaq dərk etməlidir ki, “10” ədədinin yazılışı iki rəqəmdən ibarətdir və ikirəqəmli ədəd olduğu üçün bir damada deyil, iki damada yazılır. Bu mərhələdə birrəqəmli və ikirəqəmli ədədlər barədə danışmağa ehtiyac yoxdur. Onlar barədə 100 dairəsində ədədlərlə tanışlıq zamanı məlumat veriləcəkdir. Sadəcə, izah olunur ki, on əşyanın sayı 10 kimi ifadə edilir. Onqəpikliyi misal kimi göstərə bilərsiniz. Bundan başqa, saatda da “10” ədədini göstərmək olar.

8. SIRA SAYLARI

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

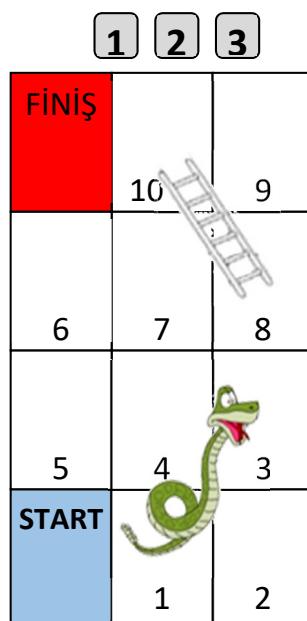
- Söylənilən əşyanın sıradə neçənci yerləşdiyini müəyyən edir.
- Ardıcıl düzülmüş əşyalar arasında söylənilən sıra nömrəsinə görə əşyanı göstərir.
- Bir sıradə düzülmüş 10-a qədər obyekt arasında ikisinin bir-birinə nəzərən neçənci yerləşdiyini müəyyən edir.

Sıradə əşyanın neçənci olduğunu bildirmək ədədlərin təyinatlarından biridir. Uşaq bu təyinatın tamamilə başqa mənənə daşıdığını dərk etməlidir; məsələn, “yarışda ikinci yer tutan” və ya “beşinci mərtəbədə yaşayan” kimi ifadələr miqdarı bildirmir. Bu, obyektin xassəsidir; məsələn, bəzən deyilir: “3-cü mərtəbədə yaşayan oğlan”.

Praktik fəaliyyət. 10 rəngli karandaşı bir sıradə düzün. Uşaqdan onları sayımayı xahiş edin. Sonra sıradakı karandaşlardan birini seçib onun rəngini deyin və uşaqdan bir daha karandaşları sayımayı xahiş edin. Bu dəfə tapşırın ki, həmin karandaş çatanda saymanı saxlasın və alınan ədədi desin, məsələn, “Sarı karandaş dördüncüdür”. Sonra tapşırığı biz az çətinləşdirin: “Sağdan 3-cü karandaşın rəngini söylə”, yaxud “Qırmızı karandaş soldan neçəncidir?” kimi suallar verin.

DİQQƏT! Bəzən uşaqları çasdırmaq da faydalı ola bilər: eyni karandaşı seçin (məsələn, sağdan 3-cü qırmızı). Uşaqdan sağdan 3-cü karandaşı tapmağı xahiş edin. Sonra isə uşaqdan soldan 8-ci karandaşı tapmasını istəyin (qırmızı karandaşdır). Uşaq anlamalıdır ki, sıra nömrəsi hər hansı bir obyektə nəzərən müəyyən olunur.

"İlan və nərdivan" oyunu. İki fərqli rəngdə düyməni START xanasına qoyun. Üzərində 1, 2, 3 yazılmış kartları üzüaşağı çevirməklə masaya düzün. Uşaq əvvəlcə kartlardan birini açır. Sonra kartı yerinə qoyub qarışdırın. O açdığı kartdakı ədəd qədər sayımaqla öz düyməsini irəli sürüsdürür. Düymə nərdivanın ayağı olan xanaya düşərsə, o zaman dərhal nərdivanın yuxarı başı yerləşən xanaya sürüsdürülür. Düymə ilanın başı olan xanaya düşərsə, ilanın quyuğu olan xanaya sürüsür (bizim halda: 3 xanasına düşən oyunçu 1 xanasına, 8 xanasına düşən oyunçu 10 xanasına). Növbə sizə keçir. Finişə birinci çatan qalib gəlir.

3-cü BÖLMƏ ƏDƏDLƏRİN MÜQAYİSƏSİ

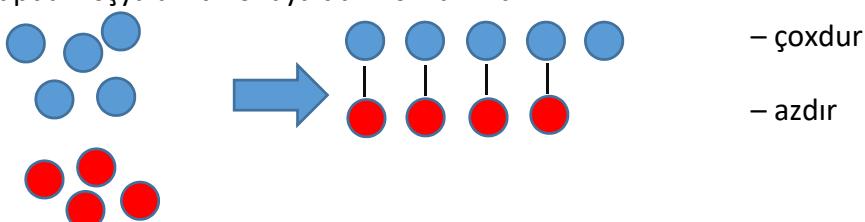
- Mövzular:**
- 9. Azdır, çoxdur
 - 10. Ədədlərin müqayisəsi
 - 11. Ədəd oxu
 - 12. Sıralama

9. AZDIR, COXDUR

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- İki əşya qrupunu “azdır”, “çoxdur” və “eyni saydadır” sözlərindən istifadə etməklə müqayisə edir.
- Bir qrup əşya ilə eyni sayıda, ondan çox və ya az sayıda əşya olan ikinci qrup yaradır.
- Saymadan, iki qrupun hansında daha çox əşya olduğunu təxmin edir.

İki qrupdakı əşyaların sayını müqayisə etməyin ən sadə yolu onları qarşılaşdırmaqdır. Bunun üçün hər qrupdakı əşyaları bir sıraya düzmək lazımdır.

Praktik fəaliyyət. Müqayisə üçün uyğun əşyaları seçin; məsələn: iki müxtəlif rəngli düymələr, yaxud karandaşlar. Rəngli kağızdan zolaq və ya dairələr də kəsmək olar. Əvvəlcə uşaqdan sayca çox fərqlənən iki qrupu müqayisə etməyi xahiş edin, məsələn: 5 və 1, yaxud 6 və 2. Uşaqdan hər qrupda nə qədər əşya olduğunu sorusun. Get-gedə iki qrup arasındaki fərqi azaltmaqla tapşırığı çətinləşdirin: 5 və 4, yaxud 7 və 8.

Oyun 1. Ovcunuzda bir neçə düymə, məsələn, 4 düymə tutub sorusun: "Ovcumda olan düymələrin sayı 5-dən az, 3-dən isə çoxdur. Ovcumda nə qədər düymə var?"

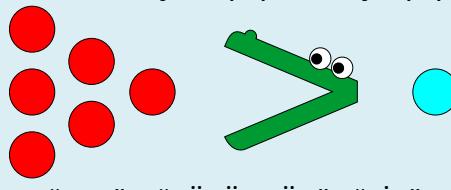
Oyun 2. "Əşyadan az (və ya çox) olan hansı əşya var?" Evdəki hər hansı bir əşyanın adı çekilir və uşaqlan ondan az, yaxud ondan çox olan başqa əşyaların adı soruşular; məsələn: "Stolda qasıqdan az nə var? Şkafda papaqdan çox nə var?" və s.

10. ƏDƏDLƏRİN MÜQAYİSƏSİ

- "Səkkiz böyükdür beş", "dörd kiçikdir altı", "üç bərabərdir üç" və bu kimi riyazi fikirlər səsləndirir.
- Məsələ həlli zamanı 2 ədədi və onlar arasında ">", "<", "=" işarələrini yazır.
- Məsələ həllində böyük və kiçikliyinə görə çoxluqları fərqləndirir.
- Şifahi söylənilən fikrə əsasən, yaxud məsələ həlli zamanı iki ədədi və onlar arasında ">", "<", "=" işarələrini yazır.
- Əşya qruplarını müqayisə edərkən "azdır", "çoxdur" və "eyni saydadır" sözlərindən istifadə etməklə cümlələr qurur.

Qayıçı ilə kağızdan ">", "<", "=" işarələrini kəsin. Düymələrdən, kağızdan kəsilmiş rəngli dairələrdən istifadə etməklə müxtəlif sayı iki qrup yaradın və yanaşı qoyun. Uşaq müqayisə işarələrindən uyğun olanı bu iki qrup arasında düzgün yerləşdirməlidir.

Timsah həmişə böyüyünü seçib yeyir!

Əşyalarla tapşırıqları yerinə yetirdikdən sonra uyğun ədədlərdən istifadə edin.

Məsələn: $6 > 1$.

Oyun. Stola 6 ədəd say çöpü (yaxud kiçik kublar, rəngli kağızlardan kəsilmiş fiqurlar, karandaşlar və s.) və 1 zər qoyulur. Əvvəlcə uşaq zəri atır. O düşən xalın sayı qədər çöpü qarşısına yiğir. Sonra zəri siz atırsınız. Düşən xallar qədər çöpü əvvəlcə uşaqlan götürün, çatmayanları isə ortadan öz qarşınıza yiğin; məsələn, əgər uşaq atdığı zərdə 4 düşübsə, o, ortadan 4 çöp götürüb qarşısına yiğir. Sizin atığınız zərdə 5 düşübsə, əvvəlcə uşaqda olan 4 çöp qarşınıza qoyur, çatmayan 1 çöp isə ortadan götürürsünüz. Sonra zəri yenə uşaq atır. Hər oyunçu 5 dəfə zər ata bilər. Sonda hər birinizin qarşınızdakı çöplər sayılır və müqayisə edilir. Çöpü çox olan oyunçu qalib gəlir.

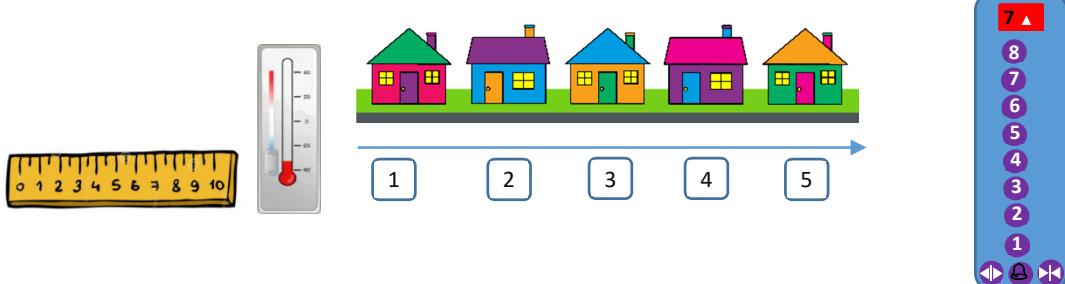
11. ƏDƏD OXU

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 0-dan başlamaqla 10-a qədər ədədləri bərabər aralıqda artma sırası ilə təsvir edir.
- Sıfırdan 10-a qədər nömrələnmiş ədəd oxunda bir-bir irəli və geri sayır.
- Ədəd oxunda verilmiş ədəddən 1, 2 və 3 addım sağdakı (10-dan böyük ədədlərə keçməməklə) və soldakı (0-dan kiçik ədədlərə keçməməklə) ədədləri göstərir.
- Ədəd oxunda ədədi özündən sağdakı və soldakı ədədlərlə müqayisə edir və riyazi işarələrlə yazar (məsələn, 4 ədədi üçün: $3 < 4 < 5$).
- Ədəd oxunda 10 dairəsində verilmiş ədəddən 1, 2 və 3 addım sağdakı (10-dan böyük ədədlərə keçməməklə) və soldakı (0-dan kiçik ədədlərə keçməməklə) ədədləri göstərir.

Oyun. Stolun üstünə ədəd oxu çəkilmiş vərəq, 1 ədəd zər və düymə qoyulur. Uşağıın məqsədi düyməni 10 ədədinə, sizin məqsəдинiz isə bu düyməni 0-a daha tez çatdırmaqdır. Əvvəlcə uşaq zəri atır. O, zərdə düşən xal qədər irəli sayıır və düyməni həmin ədədin üzərinə qoyur. Sonra siz zəri atırsınız və düşən xal qədər düyməni durduğu yerdən geri çəkirsiniz. Beləcə, düymə 10-a tez çatdıqda (10-u keçə də bilər) uşaq, 0-a tez çatdıqda (0-ı keçə də bilər) isə siz qalib gəlirsiniz.

Praktik fəaliyyət. Evdə, küçədə, yolda ədəd oxuna dair gördüyünüz nümunələr çəkin; məsələn: xətkəş, termometr, ipdən asılmış paltarlar, küçədə nömrələnmiş evlər, liftdə mərtəbələri göstərən düymələr və s.

12. SIRALAMA

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 10 dairəsində verilmiş üç ardıcıl olmayan ədədi artma və azalmaya görə sıralayır.
- 10 dairəsində verilmiş dörd və daha çox ədədi ədəd oxundan istifadə etməklə sıralayır.
- 10 dairəsində verilmiş ədəddən 1 və 2 vahid böyük (10-u keçmədən), həmçinin 1 və 2 vahid kiçik olan (0-dan kiçik ədədlərə keçmədən) ədədləri söyləyir.
- 10 dairəsində əşyaları cütləşdirməklə iki-iiki sayıır.
- Sıralanmış ədədlərin azalma, yaxud artma sırası ilə düzülüşünü müəyyən edir və ədəd oxunda buraxılmış ədədi tapır.

Uşağıın mənimsədiyi iki ədədi müqayisə etmək bacarıqları əsasında üç ədədi müqayisə edərək sıralamaq bacarıqları aşilanır. *Sıralama – üç və daha çox ədədin birgə müqayisə edilərək artma, yaxud azalma sırası ilə düzülməsidir.* Birinci sinifdə ən çoxu üç, yaxud dörd ədədin müqayisəsi və sıralanması aparılır.

Praktik fəaliyyət – 1. Uşağıın qarşısına müxtəlif uzunluqlu 3 karandaş qoyun. Ondan bu karandaşları uzunluğuna görə əvvəl artan, sonra isə azalan sıra ilə düzməsini xahiş edin. Tapşırığı uzunluğuna və ölçüsünə görə müxtəlif ev əşyaları ilə də yerinə yetirmək olar.

Praktik fəaliyyət – 2. Kağızdan kəsilmiş 1-dən 10-a qədər ədədləri uşağıın qabağına qoyub qarışdırın və bu ədədləri sıralamağı xahiş edin. Sonra tapşırığı bir qədər mürəkkəbləşdirin: ədədlərdən bir neçəsini götürün və qalan ədədləri qarışdırın. Sonra uşaqtan bu ədədləri də sıralamağı tapşırın. Tapşırığı fərqli ədədlərlə bir neçə dəfə təkrarlamaq olar.

Bəzən sayma və hesablama bacarıqları zəif inkişaf edən uşaqlar sayma fəaliyyətini mexaniki yerinə yetirirlər. Belə ki, iki-iki sayıb qurtarandan sonra belə uşaqlardan əşyaların yekun ümumi sayını soruşduqda onlar əşyaları yenidən bir-bir saymağa başlayırlar. Bu, uşaqların sayarkən son söylədiyi ədədin əşyanın ümumi sayını ifadə etdiyini başa düşmədiyi ilə əlaqədardır. Belə şagirdlərə praktik tapşırıqları daha çox vermək lazımdır.

Praktik fəaliyyət – 3. Uşaga evdəki ayaqqabıları, özünün corablarını, əlcəkləri və s.-ni iki-iki saymağı tapşırın. Sonra 10-a qədər əşyanı (qaşıq, çəngəl, oyuncaqlar və s.) stola qoyub onları cüt-cüt saymağı xahiş edin.

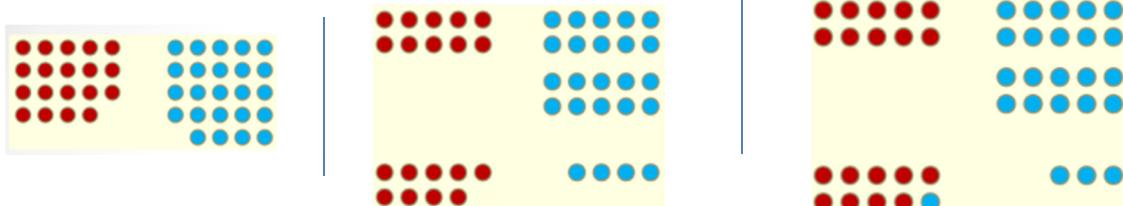
Layihə

Evdə oyuncaqları, kitabları, mətbəx əşyalarını və s.-ni müəyyən qayda ilə sıralamağı tapşırın.

Sevdikləri oyuncaqların, güllərin şəklini müəyyən sıra ilə dəftərdə çəkməyi xahiş edin.

SIRA MODELİ

Sıra modelləri sətir və sütunlarında bərabər sayıda əşya olan qruplardır və gündəlik həyatda bir çox hallarda qarşımıza çıxır. Bu modellər toplama və çıxma əməlləri üçün istifadə oluna bilər. Modellər xüsusilə vurma əməlinə dair məsələləri həll etmək, həmçinin vurmanın yerdəyişmə, paylama və s. xassələrini göstərmək üçün əlverişlidir; belə ki, məsələn, $19 + 24$ ifadəsinin qiymətinin tapılmasını fərqli modelləşdirmək olar.

4-cü BÖLMƏ TOPLAMA (10-a qədər)

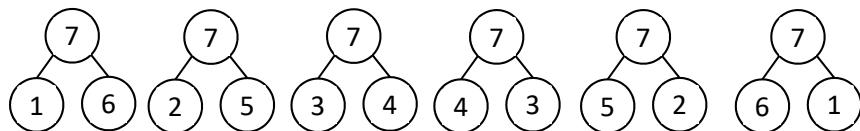
- Mövzular:
- 13. Ədəd üçlüyü
 - 14. Əlavə etmək, artırmaq
 - 15. Ədədlərin toplanması
 - 16. Ədəd oxu üzərində toplama
 - 17. Üç toplananlı ifadələr
 - 18. Toplamanın digər üsulları

13. ƏDƏD ÜÇLÜYÜ

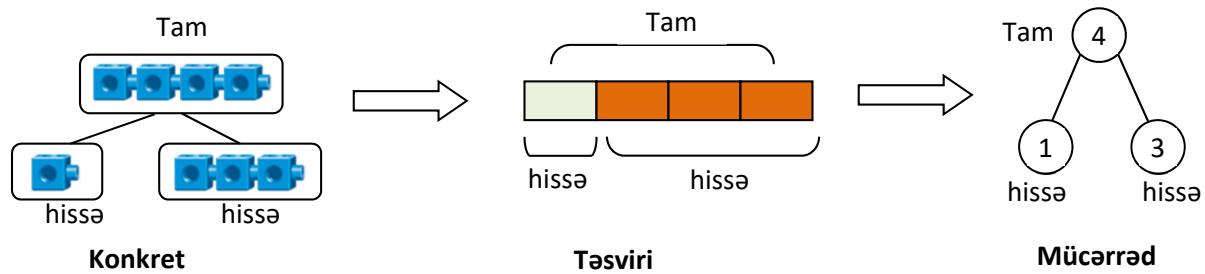
GÖZLƏNİLƏN
BACARIQLAR

- Əşyaları iki qrupa ayırır və hər birində olan əşyaların sayını müəyyən edir (əşyaların sayı 10-a qədərdir).
- Ədədləri təsviri (məsələn, çəkilmiş nöqtələr) və mücərrəd formada (ədədləri tam-hissə şəklində yazmaq) təqdim edir.
- Verilmiş ədədi iki müxtəlif hissəyə ayırib onları *ədəd üçlüyü* şəklində yazır.

“Ədəd üçlüyü” anlayışı ədədlərin toplanması, çıxılması və ümumiyyətlə, onların “tam-hissə” əlaqəsinin öyrənilməsini vizuallaşdırın mühüm vasitədir. Bu model tamı hissələrinə ayırmayı, yaxud hissələrdən tamı almağı nümayiş etdirir. Hissələrə görə tamı tapmaq toplama əməlini, tam və bir hissəyə görə digərini tapmaq isə çıxma əməlini modelləşdirir; belə ki, məsələn, “7” ədədini üçlük şəklində aşağıdakı kimi bir neçə variantda göstərmək olar:

Bu misal üzərində toplamani belə izah etmək olar: aşağıdakı iki ədəd birlikdə yuxarıdakı ədədi təşkil edir. “Ədəd üçlüyü” anlayışını da “Konkret → təsviri → mücərrəd” prinsipinə uyğun olaraq izah edin. Əyani olaraq izah etmək üçün konkret əşyalar qrupundan, məsələn, “masanın üstündəki karandaşlar” qrupundan istifadə etmək olar. Bu qrupu “tam” adlandırın. Sonra həmin qrup iki hissəyə ayrılır və alınan altqruplar “hissələr” adlandırılır. Bununla həm də “tam-hissə” münasibətləri izah olunur. Təsviri mərhələ dairə, yaxud düzbucaqlı çəkməklə izah edilə bilər. Sonda isə mücərrəd mərhələyə – tam və hissələrin ədədi yazılışına keçilir.

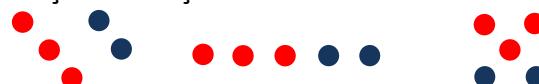

14. ƏLAVƏ ETMƏK, ARTIRMAQ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

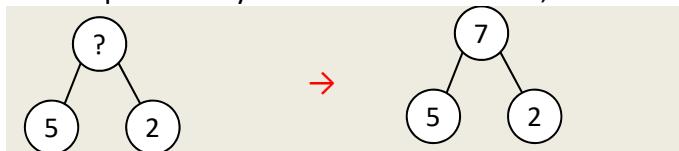
- Müxtəlif əşyaların (məsələn, say çöplərinin) köməyi ilə iki qrupun toplanmasını əşyaların birgə sayılması kimi göstərir.
- “Əlavə etmək”, “artırmaq”, “qoşulmaq” sözləri ilə ifadə olunan hadisələri toplama ilə əlaqələndirir və toplamanın nəticəsini “cəmi”, “oldu”, “alındı” sözləri ilə ifadə edir.
- Toplamanı ədəd üçlüyü vasitəsilə göstərir.

Toplama əməli tədricən sadədən mürəkkəbə prinsipi əsasında öyrədirilir. Gündəlik həyatda tanış olduğu “birləşdirmək”, “bir araya gətirmək”, “artırmaq”, “əlavə etmək” anlayışlarını konkret situasiyalara tətbiq etmək olar; məsələn: “Sol əlimdə 2 konfet, sağ əlimdə isə 3 konfet var. Onları birləşdirib sayaq. Birlikdə nə qədər konfet oldu?” Sonra domino daşları və ya ləntşəkilli diaqramlarla iki hissənin birləşdirilməsi şərh edilir.

Mücərrəd mərhələdə ədəd üçlüyü vasitəsilə toplamanı riyazi əməl kimi izah edin; məsələn:

Aşağı dairələrdəki ədədlər birlikdə hansı ədədi təşkil edir?

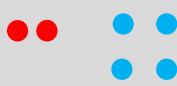
15. ƏDƏDLƏRİN TOPLANMASI

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

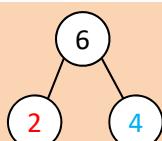
- Yazılmış riyazi ifadələrdə toplananları və cəmi göstərir.
- Üstəgəl (plus) və bərabərlik işarələrinin mənalarını bilir.
- Toplamaya dair misalları həll edir.
- Hesablayanda iki toplanandan daha böyük olanı seçib onun üzərinə kiçiyi əlavə edir (məsələn, “3 + 6 = ” misalını həll edəndə 6 üzərinə 3 əlavə edir).

Toplama uşağa öyrədilən ilk riyazi əməldir. Əvvəlki dərslərdə ədəd üçlüyü vasitəsilə toplama əməlini anlaması üçün təməl yaradıldı. Bu mövzuda isə uşaq toplama əməlinin komponentləri, onun sətir və alt-alta yazılışı, sıfırla toplama, toplamanın yerdəyişmə xassəsi ilə tanış olur.

Toplama əməli də konkret-təsviri-mücərrəd prinsipi əsasında öyrədilməlidir. Beləliklə, uşaq toplamanı əvvəlcə real əşyalar vasitəsilə, yaxud domino daşlarından xallar üzərində öyrənir, onların şəklini təsvir edir, sonda isə bu əməli riyazi işarələrlə yazır.

$$2 + 4 = 6$$

$$2 + 4 = 6$$

Yuxarıdakı misalda **2 və 4 toplanan**, 6 isə **cəm** adlanır.

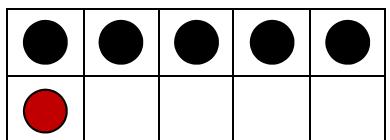
10 dairəsində ədədlərin toplanmasını onluq çərçivələr vasitəsilə təsvir etmək olar. Uşağı çətin olmasın deyə beşlik çərçivədən (onluq çərçivənin yarısından) başlayın. Beşlik çərçivə cəmi 5-ə qədər olan ədədlərin toplanmasını vizuallaşdırmağa kömək edir.

Məsələn, 3 ədədi 5-lük çərçivədə belə göstərilir:

Buradan uşaq fikrən iki toplama əməlini görə bilər: "3" ədədinin "1+1+1" olduğunu və 3-ə daha 2 dairə əlavə edildikdə isə 5 ədədinin alındığını.

Beşlik çərçivədən onluq çərçivəyə keçin və "5+1" və ya "5+3" kimi misallarla davam edin.

Onluq çərçivələrlə iş vərdişləri elə inkişaf etdirilməlidir ki, son nəticədə boş çərçivəni nümayış etdirib hər hansı bir ədədi söyləyəndə uşaq bu ədədi onluq çərçivədə "görməli" və 10-a tamamlamaq üçün uyğun ədədi söyləməlidir.

Sıfır ilə toplama qaydasına ayrıca toxunulmalıdır. "0" ədədini təsvir etmək çətindir. Bunu nümunə əsasında izah etməsi daha məqsədə uyğundur.

Praktik fəaliyyət.

1. Boş şüşə qabı göstərib sual verin: "Qabın içində neçə konfet var?"
2. "Konfet yoxdur" cavabı alanda kağızda "0" yazın.
3. Qaba 2 konfet əlavə edib soruşun: "Mən qaba neçə konfet əlavə etdim?"
4. "İki" cavabı alanda kağızda "0 + 2" əlavə edin və soruşun: "Mən qaba iki konfet əlavə etdikdən sonra qabda neçə konfet oldu?"
5. "İki" cavabı alanda kağızda "= 2" yazın. Bu zaman uşaqın diqqətini ədədə sıfırı, yaxud sıfırı ədədi əlavə edərkən ədədin dəyişmədiyinə yönəldin.

16. ƏDƏD OXU ÜZƏRİNĐƏ TOPLAMA

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

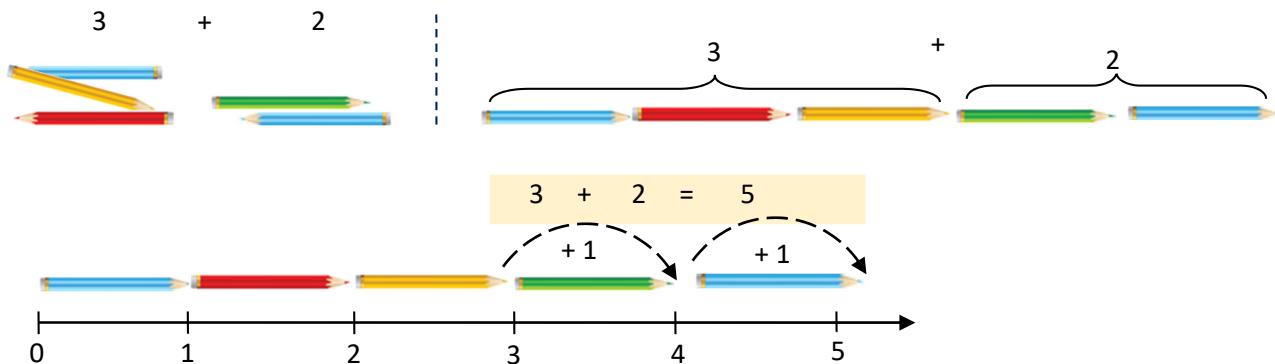
- Ədəd oxunda verilmiş ədəddən (nöqtədən) bir neçə vahid irəli saymaqla alınan ədədi müəyyən edir.
- Ədəd oxunda saymaqla toplamaya dair müxtəlif məsələlər həll edir.

Toplama əməlinin əyanıləşdirilməsinin digər yolu bu əməli ədəd oxu üzərində göstərməkdir. Ədəd oxunda toplamanın aparılması gələcəkdə bir çox başqa bacarıqların formalasdırılması üçün (uzunluğu ölçmək, koordinat sistemini anlamaq və s.) əsas vasitədir.

Ədəd oxunda toplamanı göstərmək üçün vərəqdə uşaqla birlikdə ədəd oxu çəkin və ona ədədləri 0-dan 10-a qədər yazmayı tapşırın. Sadə misalları (məsələn: "2 + 3 = 5") izah edin.

Praktik fəaliyyət. Toplama əməlini karandaşlarla belə nümayış etdirmək olar: əvvəlcə üç karandaşı uc-ucu düzün və üzərində 3 ədədi yazın. Sonra sıraya daha iki karandaş əlavə edin və

onların üzərində 2 ədədi yazın. Sonda isə uşaqla birlikdə uc-uca düzülmüş karandaşların altından ədəd oxu çəkib toplamanı irəli sayma kimi təsvir edin.

17. ÜÇ TOPLANANLI İFADƏLƏR

GÖZLƏNİLƏN BACARQLAR

- Üç toplananlı ifadələri hesablamaq üçün əvvəlcə daha asan olan ikisini toplayır, cəmin üzərinə üçüncü toplananı əlavə edir.
- Toplamaya aid məsələni müxtəlif strategiyalardan istifadə etməklə həll edir.
- Ədədi ifadələr yazığa dair sadə məsələlər qurur.

Toplama əməli binar (iki argumentli) əməldir. Ona görə də üç ədəddən əvvəl ikisini toplamaq, sonra isə cəmin üzərinə üçüncüyü əlavə etmək lazımdır. Üç toplanandan ikisini müxtəlif variantlarla seçmək olar. Uşağa izah edin ki, üç ədəddən istədiyi ikisini seçə bilər və bu, nəticəyə təsir göstərmir. Bu məqsədlə uşağa ən əlverişli variantı seçməyi öyrətmək lazımdır. Toplamanı yerdəyişmə və ya qruplaşdırma üsulları ilə də yerinə yetirmək olar; məsələn, böyük ədədin üzərinə kiçiyin əlavə edilməsi, yaxud 5-ə və 10-a tamamlama qaydası seçilə bilər. Həmin qaydaları nümunə əsasında belə izah etmək olar: " $1 + 3 + 5$ " cəmini tapmaq üçün 5 üzərinə 3 və ya 1 ədədini gəlmək, sonra isə üçüncü ədədi əlavə etmək olar.

5-ə və 10-a tamamlama qaydasına " $2 + 5 + 3$ " toplaması nümunəsində baxaq. Bunun üçün əvvəlcə " $3 + 2 = 5$ " həll edib, yəni 5-ə tamamlayıb sonra " $5 + 5$ " toplama əlverişlidir.

İzah edəndə 3 ədədin toplanmasını aşağıdakı kimi təsvir etmək olar:

$$(1 + 3 + 5) = 3 + (6) = 9$$

The equation $(1 + 3 + 5) = 3 + (6) = 9$ is shown with dashed circles around the numbers 1, 3, 5, and 6. Arrows indicate the grouping of 1 and 3 as one addend, and then the grouping of 5 and 6 as another addend.

Praktik fəaliyyət. Boş şüşə banka götürüb içərisinə əvvəlcə 1, sonra 3, axırda isə 5 konfet salıb ümumi sayını soruşun. Bunu riyazi ifadə şəklində yazıb qiymətini hesablamağı xahiş edin: $1 + 3 + 5 = 9$. Sonra konfetləri çıxarıb eyni prosesi $5 + 1 + 3 = 9$, daha sonra isə $5 + 3 + 1 = 9$ kimi yerinə yetirin. Sonda uşağın diqqətini hər üç halda eyni cavabın alındığına yönəldin. Uşaqdan hansı halda toplama əməlini daha asan yerinə yetirdiyini soruşun.

18. TOPLAMANIN DİGƏR ÜSULLARI

GÖZDƏNİLƏN BACARIQLAR

- Verilmiş ədədin ikiqatını və ikiqatından 1 artığı tapır.
- Verilmiş ədədin hansı ədədin ikiqatı, yaxud ikiqatından 1 artıq olduğunu müəyyən edir.
- Toplamanı böyük ədədin üzərinə kiçiyi gəlməklə şifahi yerinə yetirir.
- Üç ədədin cəmini asan toplanan iki ədədin cəminin üzərinə üçüncü ədədi əlavə etməklə tapır.
- Onluq çərçivədəki dairələrlə verilmiş ədəddən 1 artıq, 2 artıq olan ədədi təqdim edir.
- Uyğun çərçivəyə baxmaqla verilən ədədi 5-ə (yaxud 10-a) tamamlamaq üçün neçəsinin çatmadığını şifahi söyləyir.

Şifahi hesablama (mental riyaziyyat) bacarıqlarını aşılamaq üçün “ədədin ikiqatı” və “ikiqatından 1 artıq” anlayışları ilə uşağı tanış edin. “Ədədin ikiqatı” anlayışı “ikiqatdan 1 artıq”, “ikiqatdan 1 əskik”, “ikiqata yaxın” anlayışlarının öyrənilməsi üçün əsasdır; məsələn, gələcəkdə 15 və 16 ədədlərini şifahi hesablamaq üçün 15 ədədini özü ilə toplayıb üzərinə 1 əlavə etmək ən asan yoldur.

$15 + 16$

$15 + 15 + 1$

ikiqatından 1 artıq

“Uyuşan ədədlərlə” işləmək bacarıqları uşaqa şifahi hesablama imkanlarını genişləndirir. “Uyuşan ədədlər” “rahat toplanan” ədədlərdir. Bu ədədlərin toplanmasından alınan cəmin son ədədi “0” alınır; məsələn, 7 və 3, 6 və 4, 8 və 2, 9 və 1 ədədləri “uyuşandır”. Bu baxımdan ədədlərin 5-ə və 10-a tamamlanması məhz “uyuşan ədədlərin” tanınmasına xidmət edir. Cəmi 5 və 10 ədədlərini keçən toplama əməllərini şifahi yerinə yetirmək üçün zehində uyuşan ədədlərdən istifadə etmək olar. Üç toplananlı ifadənin cəmini tez tapmaq üçün əvvəlcə asan uyuşan iki toplananın cəmi tapılır, sonra isə həmin cəmin üstünə üçüncü toplanan əlavə olunur.

$1 + 5 + 4$

$(1 + 4) + 5 = 5 + 5 = 10$

$16 + 7$

$16 + 4 + 3 = 20 + 3 = 23$

uyuşan ədədlər

uyuşan ədədlər

Oyun 1. Əvvəlcə uşaq bir əlinin ixtiyarı sayıda barmaqlarını açır (məsələn: 2). Siz onun açdığı barmaqların sayını 5-ə tamamlamaq üçün uyğun sayıda öz barmaqlarınızı açmalısınız. Sizin açacağınız barmaqlarınızın sayını uşaqdan soruştursunuz: “Mən neçə barmağımı açmaliyam ki, ikimizin barmaqlarımızın sayı 5-ə bərabər olsun?” Uşaqın dediyi sayıda (uşaq 2 barmağını açıbsa, o, “3” deməlidir) barmaqlarınızı açırsınız və birgə sayırsınız. Uşaq düz söylədisə, 1 bal qazanır. Sonra növbə sizə keçir. Bir əlinizin ixtiyarı sayıda barmaqlarınızı açırsınız. Uşaq sizin barmaqlarınızın sayını 5-ə tamamlamaq üçün uyğun sayıda barmaqlarını açmalıdır. Yenə uşaq düz taparsa, 1 bal qazanır, düz tapmazsa, 1 bal itirir.

Oyun 2. Əvvəlki oyunu iki əl barmaqlarını açmaqla 10 ədədi üçün oynaya bilərsiniz.

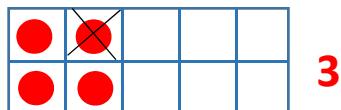
- Mövzular:**
19. Azaltmaq, çıxmaq
 20. Ədədlərin çıxılması
 21. Ədəd oxu üzərində çıxma
 22. Toplama və çıxmanın əlaqəsi
 23. Məchulun tapılması

- Çıxmaya aid real həyati məsələləri əşyaların sayını azaltmaqla həll edir.
- Çıxmaya aid sadə məsələləri birləşmiş kubları, say çöplərini, rəngli karandaşları və s.-ni iki hissəyə ayırmalı nümayiş etdirir.
- Çıxma ilə əlaqəli situasiyaları “azaltmaq”, “ayırmaq”, “üstündən götürmək”, “fərq”, “qaldı” sözləri ilə ifadə edir.
- İki əşya qrupu arasında fərqi “dənə az” və “dənə çox” ifadələri ilə söyləyir.
- 10 dairəsində verilmiş ədəddən 1 az və 2 az olan ədədi söyləyir.

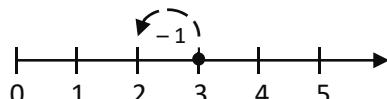
Sözlük: “azaltmaq”, “ayırmaq”, “üstündən götürmək”, “fərq”, “qaldı”, “dənə çox”, “dənə az”, “geri sayma”

Bu bölmədə uşaq çıxma bacarığını mənimsəməlidir. Çıxma strategiyalarından bir neçəsi öyrədilir.

1. Misallar 10-a qədər verildiyinə görə **onluq çərçivədən** istifadə etmək daha məqsədə uyğundur. Uşaq artıq 10-luq çərçivədə verilən bir neçə dairəyə yeni dairələr əlavə etməklə üstəgəl əməlini yerinə yetirə bilir. İndi isə siz ona çıxma əməlini mənisəməkdə kömək edin. Karandaşla 4 dairə çəkdirin. Ədəddən 1 vahid çıxılmasını dairənin birinin üstündən xətt çəkilməsi kimi izah edin.

2. İkinci yol ədəd oxundan istifadə etməkdir; məsələn, “3 – 1” misalını həll etmək üçün ədəd oxunda 3 ədədini taparaq ondan 1 addım sola (geri) sayıb uyğun nöqtəni qeyd etmək lazımdır.

Uşağın sözlükdə verilən anlayış və terminləri düzgün anlamasına və ifadə etməsinə əmin olun. “Dənə az” və “dənə çox” anlayışlarını izah etmək üçün iki əşya qrupundan (məsələn, karandaşlardan və qələmlərdən) istifadə etmək olar. Uşaq bu qrupların hər ikisini sayıb aralarındakı fərqi tapmayı tapşırın. Sonra isə “Hansi qrup daha çoxdur (və ya azdır)?”, “Neçə dənə çoxdur (azdır)?” suallarını cavablandırmağa çalışmalıdır. Uşaq “dənə az” və “dənə çox” anlayışlarını səhv salma-malıdır. Bu anlayışların düzgün başa düşülməsi məsələ həlli zamanı şərti düzgün anlamasına yardım edir; məsələn, qırmızı dairələr 2 dənə çox, göy dairələr isə 2 dənə azdır.

Çalışın ki, uşaq çıxmanın adı həyatdakı situasiyalarda öyrənsin; məsələn: "Üç konfet var idi, birini yedin, neçəsi qaldı?"

Praktik fəaliyyət. Nahar və şam yeməyi zamanı çörək dilimlərini sayıb onların azalmasına diq-qəti yönəltmək olar. Bu zaman toplamadan da istifadə oluna bilər; məsələn: "Çörək azaldı! Mən 3 dilim də doğrayım".

20. ƏDƏDLƏRİN ÇIXILMASI

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Çıxma əməlini əşyalarda və onluq çərçivədə göstərir.
- Çıxmaya aid misal və məsələdə çıxma əməllərinin komponentlərini söyləyir.
- Misallarda çıxma və bərabərlik işarələrinin mənasını öz sözləri ilə izah edir.
- Sıfırın necə alındığını əşyalar üzərində nümayiş etdirir.
- Çıxma əməlinə aid sadə ədədi ifadələrin qiymətini hesablayır.

Onluq çərçivə və ədəd oxunda çıxmanın öyrənəndən sonra uşaq həmin məlumatları riyazi dildə ifadə etməyi öyrənməlidir. Uşağa sadə misallarda çıxma əməlinin əsas anlayışlarını təkrarladın.

Məsələn:

" $3 - 1 = 2$ " misalında " 3 " azalan, " 1 " çıxılan, " 2 " isə fərq adlanır.

Uşağa konkret misallarla (çıxma əməlinin riyazi işarələrə necə keçməsini əvvəl onluq çərçivədə, sonra isə ədəd oxunda göstərin.

\rightarrow	3	3 - 1	3 - 1 =	3 - 1 = 2
Nümayiş etdirməklə söyləyirsiniz:	"Üç top var"	"Üç topdan birini götürək"	"Neçəsi qaldı?"	"Sayırıq: bir, iki"
Onluq çərçivədə təsvir edirsiniz	3 dairə çekirsiniz	1 dairəni xətləyirsiniz	Xətlənməmiş dairələri müəyyən edirsiniz	Qalan dairələrin sayını tapırsınız
Dəftərdə yazdırırsınız	"3"	"- 1"	"= "	"2"

Nümunələrlə azalan, çıxılan və fərqi izah etmək daha məqsədə uyğundur.

Sıfırın necə alındığını ayrıca göstərmək lazımdır. Bu mərhələdə sıfırı belə izah edə bilərsiniz: olan bütün əşyaların hamisini ayıranda heç bir şey qalmır və bu, sıfır adlanır.

Praktik fəaliyyət. Şüşə bankaya 4 dənə konfet atın. Uşaqdan orada neçə konfet olduğunu soruşun və vərəqdə yazın: "4". Sonra bütün konfetləri oradan çıxarın və yazın: "4 - 4". Bankada neçə konfet qaldığını soruşun və bərabərliyi yazın: "4 - 4 = 0".

21. ƏDƏD OXU ÜZƏRİNDƏ ÇIXMA

GÖZLƏNİLƏN
BACARQLAR

- Ədəd oxunda ədəddən çıxılan qədər geri saymaqla fərqi müəyyən edir.
- Ədəd oxunda azalan qədər geri saymaqla sıfırın alınmasını təsvir edir.
- Çıxmaya aid misalı ədəd oxunda geri saymaqla həll edir.
- Ədəd oxunda təsvirlərə əsasən çıxma əməlini riyazi ifadə şəklində yazır.
- Ədəd oxunda “... addım geri”, “... vahid geri” ifadələri ilə bağlı məsələləri həll edir.

Oyun. Həyətdə yerdə təbaşirlə ədəd oxu çəkin və üzərində 1-10 ədədlərini yazın. 10 ədədinin üzərində dayanırsınız. Əvvəlcə uşaq, sonra isə siz növbə ilə zər atıb düşən ədəd qədər geri addımlayırsınız. 0-a ilk çatan qalib gəlir. Gedişlərin sayını çoxaltmaq üçün zər əvəzinə üzərində 1, 2 və 3 ədədləri yazılmış kartlardan da istifadə etmək olar.

Praktik fəaliyyət. Vərəqdə ədəd oxunu çəkin:

Uşaq oxun üzərində ədədləri sıfırdan 10-a kimi yazır. Oxdakı ədədin birinin üzərinə (məsələn, “5”-in) düymə qoyun. Sonra isə “2 addım irəli” və “4 addım geri” kimi əmrlər verin. Uşaq düyməni əmrə uyğun hərəkət etdirir. “Addım” sözünü “vahid” sözü ilə əvəz etmək olar. Bundan sonra tapşırığı riyazi ifadə yazdırmaqla həll etdirməyə başlayın. Əvvəlki dərslərdə olduğu kimi konkret-təsviri-mücərrəd prinsipini tətbiq etmək olar: əməli əvvəlcə əşyalarla göstərin, sonra ədəd oxunda təsvir edin, sonda isə riyazi ifadəni yazın.

	3	3 – 1	3 – 1 =	3 – 1 = 2
Nümayiş etdirməklə söyləyirsiniz:	“Üç top var”	“Üç topdan birini götürək”	“Neçəsi qaldı?”	“Bərabərdir: iki” Fərq 2-dir
Ədəd oxunda təsvir edirsiniz	3 nöqtəsini işaretləyirsiniz. Bu ədəd <i>azalandır</i> .	Ədəd oxunda geri bir addım atırsınız. Addımların sayı çıxılmalıdır.	Ədəd oxunda son nöqtəni müəyyən edirsiniz.	Bu ədəd <i>fərqdir</i> .
Dəftərdə yazdırırsınız	“3”	“– 1”	“=”	“2”

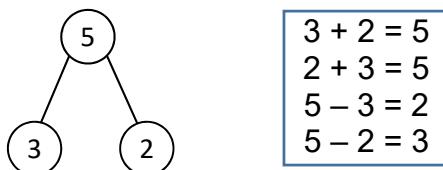
Beləliklə, uşaq çıxma əməlini müxtəlif şəkillərdə təsvir edə bilər. Çalışın ki, uşaq eyni məsələni bütün yollarla həll etməyi bacarsın. Konkretdən mücərrədə bu ardıcılıqla keçmək olar:

Üç top var idi. Biri itdi. Neçəsi qaldı?				
Konkret	Təsviri		Mücərrəd	
REAL TOPLARLA	ONLUQ ÇƏRÇİVƏ	ƏDƏD OXU	ƏDƏD ÜÇLÜYÜ	RİYAZI İFADƏ
				$3 - 1 = 2$

22. TOPLAMA VƏ ÇIXMANIN ƏLAQƏSİ

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none">– Çıxmaya aid misalın cavabını tapmaq üçün əlaqəli toplama əməlindən istifadə edir.– Toplamaya aid misalın cavabını tapmaq üçün əlaqəli çıxma əməlindən istifadə edir.– Ədəd üçlüyündə ədədlər arasında əlaqəni 2 toplama və 2 çıxma əməlinə aid misallarla təsvir edir.– Eşitdiyi sadə riyazi ifadələri riyazi işarələrin köməyi ilə yazır və cavabını tapır.– Toplama və çıxmaya aid məsələləri müxtəlif strategiyalardan istifadə etməklə həll edir.– Qarışiq məsələni həll etmək üçün toplama, yaxud çıxma əməllərinin hansından istifadə edəcəyini müəyyənləşdirir.
-----------------------	---

Toplama və çıxma əməlləri arasında birbaşa əlaqə var. Toplama və çıxmanın əlaqəsi ədəd üçlüyü ilə əyani şəkildə göstərilə bilər. Ədəd üçlüyündə iştirak edən ədədlər bir-biri ilə 2 toplama və 2 çıxma olan 4 bərabərliklə əlaqəlidir; məsələn, “2”, “3” və “5” dörd bərbərliklə göstərilə bilər:

Bu əlaqəni daha yaxşı anlaması uşağa ikirəqəmlü ədədlərdə çıxma əməlini daha asan mənimsəməyə yardım edəcək. Çünkü uşaq biləcək ki, çıxma əməli toplama əməlinin tərsidir; məsələn, o, $6 + 9 = 15$ olduğunu bilirsə, $15 - 9$ ifadəsinin qiymətini tapmaq üçün fikirləşəcək: “9-un üzərinə hansı ədədi əlavə etsəm, 15 alıñar?”

23. MƏCHULUN TAPILMASI

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none">– Ədəd üçlüyündə verilən iki ədədə görə üçüncü toplama və çıxma vasitəsilə tapır.– Toplama və çıxmaya aid misallarda verilmiş iki komponentə görə məchul komponenti tapır.– Toplama əməli ilə bağlı misallarda məchul toplananı tapır.– Çıxma əməli ilə bağlı misallarda məchul azalanı və məchul çıxılanı tapır.– Məchulu olan misallarda toplama və çıxmanın qarşılıqlı əlaqəsindən istifadə etməklə məchulu tapır.
-----------------------	---

Sözlük: “məchul toplanan”, “məchul çıxılan”, “məchul azalan”

“Məchul” anlayışı uşağa “gizlədilmiş ədəd” kimi izah edilir. Bu mövzuda ədəd üçlüyündən 2 ədəd verilibsə, uşaq 3-cünü tapmalıdır. Bunun üçün o, toplama və çıxma əməllerindən istifadə edir, yaxud tərsinə, ədəd üçlüyünün köməyi ilə cəmi və fərqi tapmaq qaydalarını öyrənir.

Çıxma əməlini məchul toplananın tapılması kimi izah etmək olar. Mövzuda ədəd üçlüyü vasitəsilə məchul toplanan, azalan və çıxılanın tapılması əyani şəkildə təsvir olunur.

Bəzən uşaq məchulu tapmaq qaydalarını qarışdırır; məsələn, azalanı taparkən çıxır və ya çıxılanı taparkən toplayır. Belə səhvlərə yol verən uşaga ədəd üçlüyünü daim göz önünə gətirməyi tapşırmaq lazımdır. Üçlükdəki ədədlərin toplama-çıxma ilə əlaqəsini yadda saxlayan uşaq onların biri məchul olduqda bu məchulu tapmaq yolunu da yadda saxlamış olur.

Burada vacib bir məsələyə – verilən tapşırığın qısa şərt şəklində yazılmış bacarığının aşilanmasına diqqət edin.

Məsələn:

Tapşırıq.

Fidanda 3 kitab var idi. Turan ona öz kitablarını bağışlayandan sonra Fidanda 5 kitab oldu. Turan Fidana neçə kitab bağışladı?

Məsələnin qısa şərti:

Var idi 3 kitab

Oldu 5 kitab

Bağışladı ? kitab

Məsələnin şərtinin dəqiq yazılması onun həlli üçün çox vacibdir.

Qısa şərt hazır olandan sonra məsələnin fərqli həll yollarını göstərin; məsələn:

6-cı BÖLMƏ

ƏDƏDLƏR (20-yə qədər)

- Mövzular:**
- 24. 20-yə qədər sayıma
 - 25. İrəli və geri sayıma
 - 26. Onluq və təklik
 - 27. Ədədlərin müqayisəsi
 - 28. Sıralama

24. 20-yə QƏDƏR SAYMA

GÖZLƏNİLƏN
BACARIQLAR

- 20-yə qədər əşyanı bərkdən bir-bir düzünə sayıır.
- 0-20 arasında yazılmış ədədi oxuyur.
- 0-20 arasında şifahi söylənmiş ədədi yazır.
- 20-yə qədər ədədlərin sözlə yazılışını oxuyur.

20-yə qədər sayıma uşağı növbəti bilik mərtəbəsinə aparır. İkirəqəmli ədəd – iki rəqəmi bir yerdə yazmaqla tam başqa bir ədədi göstərir. Yəni “23” ədədi “2” və “3” deyil, tamamilə başqa bir ədəddir. Burada “2” onluqların, “3” isə təkliklərin sayını göstərir.

Burada bir neçə bacarıq birləşməlidir: 20-yə qədər ədədləri düzgün yazmaq, oxumaq və onları başa düşmək. “Ədədi başa düşmək” dedikdə bu ədədin nəyi ifadə etdiyini başa düşmək nəzərdə tutulur.

10-dan böyük ədədləri səsləndirərkən onların söz birləşməsi şəklində necə əmələ gəldiyini belə təsvir etmək olar: “11” – “on bir” – “on və bir”; “12” – “on iki” – “on və iki” və s. İkirəqəmli ədəddə soldan 1-ci rəqəm onluğu ifadə etdiyindən bu ədədləri səsləndirərkən ilk olaraq “on” sözü istifadə olunur.

Praktik fəaliyyət. 20 karandaş və ya düymə götürün. Onlardan bir neçəsini uşağın qarşısına

qoyub saymağı və alınan ədədi yazmağı xahiş edin. Tapşırığı başqa sayıda karandaşlarla da təkrarlamaq olar. Bunu tərsinə də edin: ədədi yazın və ya deyin, uşaq isə həmin miqdarda karandaş (və ya düymə) ayırsın. Çalışın ki, bu tapşırıqda həm 10-dan az, həm də 10-dan 20-yə qədər ədədlərdən istifadə edilsin.

25. İRƏLİ VƏ GERİ SAYMA

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- 20-yə qədər ədədləri bərabər aralıqda yerləşdirməklə ədəd oxunda təsvir edir.
- Ədəd oxunda bərabər aralıqda 0, 5, 10 və 20 ədədlərini təxmini qeyd edir.
- Ədəd oxunda 20 dairəsində irəli-geri sayıır.
- İki-iki 20-yə qədər sayıır.

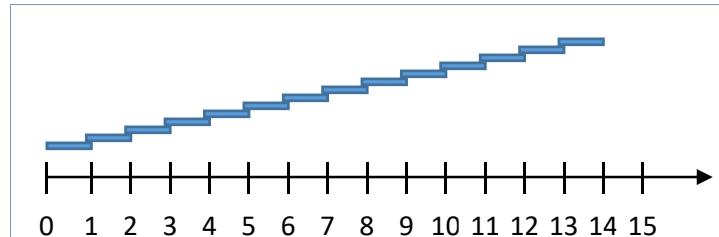
Sözlük: "sonrakı ədəd", "əvvəlki ədəd", "arasındaki ədəd", "ən böyük ədəd", "ən kiçik ədəd"

İndi uşaq 20-yə qədər bölünmüş ədəd oxunda bir çox riyazi əməl aparmağı mənimsəməlidir. 20 dairəsində irəli sayıma nisbətən asan bacarıqlardandır. 20 dairəsində geri sayıma isə şagirdlərdə bir qədər çətinlik yaradır.

Ədəd oxunda irəli-geri sayıma zamanı barmağı müəyyən ədədin üzərinə qoyub verilən ədəd qədər sağa və ya sola bir-bir hərəkət etdirmək lazımdır. Irəli saylıqda ədədlər artır, geri saylıqda isə azalır. Irəli sayıqla ədədlərin artmasını bir neçə misalda izah etmək olar; məsələn, əşyaların miqdalarını sayıma üçün onları sıraya düzüb bir-bir sayımaq ədəd oxunda irəli sayıqla eynidir. Həmin misalda bir neçə karandaş qutuya qayıtmalıdırsa, geri sayıb neçəsinin qaldığını müəyyən etmək olar.

Praktik fəaliyyət. Uşaqla birlikdə binnada, yaxud yolda qalxdığınız pillələri sayıın. Yuxarı qalxma irəli sayıma, enmə isə geri sayıma uyğundur. Uşağa əvvəlcə 10-14 pillə qalxmayı xahiş edin. Dayandığı pillənin nömrəsini bərkdən söyləməklə bir neçə pillə enməyi tapşırın: 14, 13, 12 və s. Pillələri vərəq üzərində ədəd oxunda təsvir etməklə tapşırığın təsvirini yaradın.

Bu yaş dövründə bir-bir sayımanı dərk edən uşaq *iki-iki saymağı* da rahat qavrayır və sayıır. Uşaqlı iki-iki sayarkən 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 ədədlərini sadəcə əzbərləməməlidir. Bunu ona izah etmək üçün misal kimi sayı cüt olan əşyalara müraciət etmək əlverişlidir; məsələn, ayaqqabı, corab və əlcək cütlərini sayarkən iki-iki sayımaq daha təbiidir.

26. ONLUQ VƏ TƏKLİK

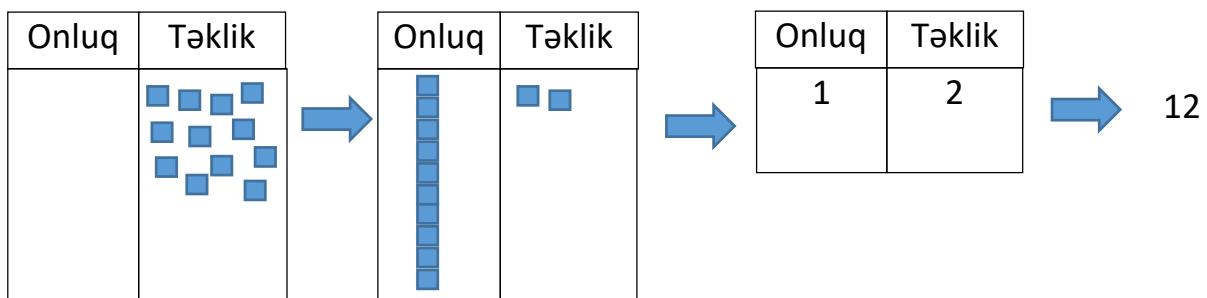
GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- 20-yə qədər ədədləri konkret (çöplər, birləşmiş kublar), təsviri (onluq çərçivələr), mütərrəd (yazılı rəqəmlər) ədədlərlə təsvir edir.
- Sayı 10-dan 20-dək olan əşyalardan on dənəsini ayırib 1 onluq, qalanını isə təkliklər şəklində qruplaşdırır.
- Söylənilən 10-dan böyük ədədi onluq çərçivədən istifadə etməklə onluq və təkliklər şəklində təsvir edir və uyğun ədədi yazır.
- Söylənilən 10-dan böyük ədədin onluq və təkliklərinin sayını mərtəbə cədvəlində uyğun xanalara yazır.

Sözlük: “təklik”, “onluq”

Mövzuda onluq və təkliklər barədə məlumat verilir. Onluğunu izah etmək üçün 10 dənə çöp bağlayıb bunun 1 onluq əmələ gətirdiyini xatırladın. Beləliklə, əgər ədəd 10-dan çoxdursa, on dənə çöp sapla bağlanır (bu, onluqdur) və yerdə qalan çöplər hesablanır (bu, təklikdir).

“Onluq” və “təklik” anlayışlarını izah etmək üçün *mərtəbə cədvəlindən* istifadə etmək əlverişlidir.

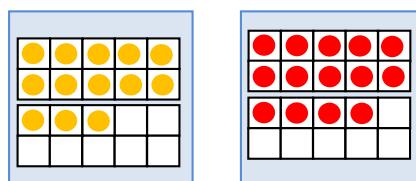
27. ƏDƏDLƏRİN MÜQAYİSƏSİ

GÖZLƏNİLƏN BACARQLAR

- İki əşya qrupunu sayı və onların müqayisəsini riyazi işarələrlə yazır.
- 20 dairəsində verilmiş iki ədəd arasındakı münasibəti riyazi işarələrlə yazır.
- İki ədədi onların ədəd oxunda bir-birinə nəzərən sağdan-sola yerləşməsinə görə müqayisə edir.
- 20-yə qədər verilmiş ikirəqəmli ədədləri onluq çərçivə, çubuqlar, ədəd oxu, sadə həndəsi fiqurlar və digər müxtəlif təsvirlərdən istifadə etməklə onların müqayisəsini aparır.
- Yazılmış ədədi bərabərsizlikləri sözlərlə ifadə edir.

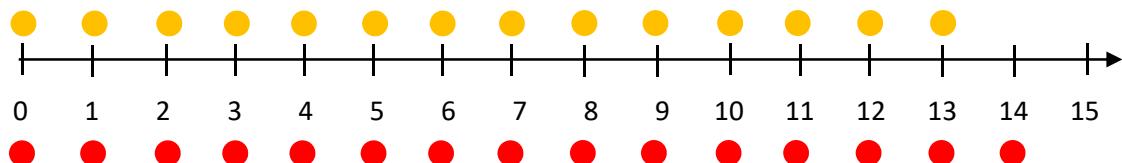
Uşaq iki qrupa daxil olan əşyaları *sayına görə* müqayisə edə bilməlidir. O, müqayisənin nəticəsini həm şifahi (“böyükdür”, “kiçikdir”, “bərabərdir” sözlərini işlətməklə), həm də riyazi ifadələr yazımaqla göstərməyi bacarmalıdır.

Onluq çərçivə və ədəd oxundan istifadə etməklə müqayisə bir daha nəzərdən keçirilir; məsələn, ədədləri müqayisə edəndə onluq çərçivələrdən istifadə etməklə qırmızı və qəhvəyi dairələrin sayı müqayisə oluna bilər:

Bu misalda onluq çərçivədə qırmızı dairələrin daha çox olduğunu əyani görmək olur.

Müqayisə ədəd oxunda da aparıla bilər:

Ədədlər arasında müqayisə işarələri qoymaqla riyazi ifadələr yazılır: $14 > 13$. Verilən ədədlə ondan 1 vahid az, 1 vahid çox, 2 vahid az, 2 vahid çox olan ədədləri müqayisə etmək üçün ən yaxşı əyani vasitə ədəd oxudur.

Uşaq artıq 10 dairəsində ədədlər arasında “böyükdür”, “kiçikdir”, “bərabərdir” sözlərindən istifadə etməklə müqayisə aparmağı bacarıır. O, ədədlər arasında müqayisə işarələri qoymaqla riyazi ifadələr yazmayı, ədəd oxunda saqdakı ədədin soldakından böyük və əksinə olduğunu bilir. Bu dərsdə həmin bacarıqlar 20-yə qədər ədədlər üçün təkmilləşdirilir. Sayı 10-dan çox olan əşyalar qrupunu onluqlar və təkliklər şəklində qruplaşdırmaq üçün çubuqlardan, kublardan istifadə etmək məqsədə uyğundur.

Praktik fəaliyyət. Evdəki fərqli əşyaları müqayisə etməyə çalışın; məsələn, stəkanlar və fincanlar və ya qələm və karandaşlar. Hansı çoxdur, azdır və ya hansı əşyaların sayı bərabərdir? Uşaqdan saydığı əşyaların sayını dəftərdə ədədlərlə yazmayı xahiş edin. Onların arasında müvafiq müqayisə işarələrini qoymağı tapşırın.

28. SIRALAMA

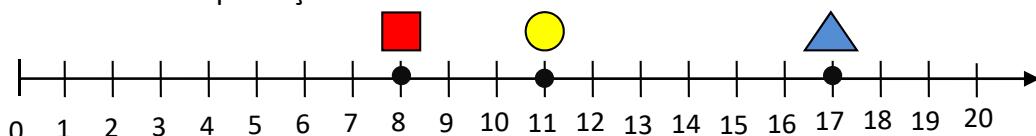
GÖZLƏNİLƏN BACARQLAR

- Ədəd oxunda ədədləri göstərməklə soldakı ədədlərin kiçik, sağdakı ədədlərin isə böyük olduğunu izah edir.
- Ədəd oxunda hər hansı ədədin özündən əvvəl və sonra gələn ədədlərlə müqayisəni uyğun müqayisə işarələri ilə yazar.
- 1-20 ədədlərinin düzülüşündə nizamı pozan ədədi aşkar edir.
- Üç və daha çox ədədi ədəd oxunda yerlərinə görə sıralayır.
- Verilmiş ədədlərdən ən kiçik və ən böyüyü müəyyən etməklə sıralayır.

Bu mövzuda uşaq 20 dairəsində ədədlərin sıralamasını, həmçinin əlaqəli “ən kiçik” və “ən böyük” anlayışları ilə tanış olur. Verilən bir neçə ədədi artma və azalma ardıcılığı ilə sıralama qaydası təkrarlanılır. Uşaq 10 dairəsində sıralama ilə artıq tanış olmuşdur. İndi isə 20 dairəsində ədədlərin sıralamasını mənimseməlidir.

Uşaq müqayisəni yalnız iki ədəd arasında aparır. Üç, dörd və daha çox ədədləri müqayisə etmək üçün onları iki-iiki müqayisə edib zehində ən kiçik və ən böyük ədədləri tapmaq lazımdır. Bu, 1-ci sinif şagirdləri üçün kifayət qədər mürəkkəb prosesdir. Lakin ədəd oxundan istifadə edildikdə bu proses çox sadələşir. Ədəd oxunda üç, dörd, beş və daha çox ədədi sıralamaq çox rahatdır.

Praktik fəaliyyət. Uşaqın stolunun üstünə ədəd oxu çəkilmiş vərəq qoyun. Bəzi ədədlərin üzərində həndəsi fiqurlar çəkin:

Bu kimi suallar verin: “Dairə kvadratdan neçə vahid irəlidə yerləşir? Üçbucaq dairədən neçə vahid irəlidə yerləşir? Dairə kvadrata daha yaxındır, yoxsa üçbucağa? Bunu saymadan necə təyin etmək olar?”

Qeyd etmək lazımdır ki, “ən kiçik ədəd” və “ən böyük ədəd” anlayışları üç və daha çox ədədləri müqayisə edərkən istifadə olunur. İki ədəd üçün “ən” sözü (ədati) istifadə olunmur.

Oyun. Stolun üstünə 1-dən 20-yə kimi ədədlər yazılmış kartları üzüşağı qoyun. Uşaqdan əvvəl 2 kartı açıb çıxan ədədləri artan sərənəti ilə sıralamağı tapşırın. Sonra tədricən kartların sayını artırın; məsələn, əvvəl 1 və 12 ədədləri çıxmışsa, uşaq onları 1, 12 ardıcılılığı ilə düzür. Sonra uşaq 3 kartı açır; məsələn, tutaq ki, 15, 4 və 18 yazılmış kartlar açılır. Uşaq onları 4, 15, 18 ardıcılılığı ilə düzəmlədir. Sonra 4 kartı açır; məsələn, 7, 5, 19, 16. Onları 5, 7, 16, 19 ardıcılılığı ilə düzür. Sonra 5 və 6 kart açır. Hər dəfə ən böyük və ən kiçik ədədi sorusun. Uşaq düzgün sıralamağa görə 1 xal qazanır.

Eyni oyunu azalan sərənəti ilə də təkrarlamaq olar.

AZƏRBAYCAN DİLİ

II YARIMİL

*2-ci yarımdə tədris olunan
bölmə və fəsillər (mövzular)*

Bölmə	Fəsil
5. Nağıllar aləmində	1. Nağılçılar 2. Xəyal dünyası 3. Biləndərin macəraları 4. Heyvanlar haqqında nağıllar
6. Vətənim Azərbaycan	1. Vətən nədir? 2. Vətənimizi tanıyaq 3. Vətənimizi sevək 4. Çağırır vətən!
7. Yaxşı nədir, pis nədir	1. Ana məhəbbəti 2. Qaragözün macərası 3. Mərhəmət 4. Dostluq
8. Dünyani kəşf edirəm	1. Keçmişə səyahət 2. Çörək 3. Cizgi filmləri 4. Kosmos

5-ci BÖLMƏ

NAĞILLAR ALƏMİNDE

Fəsil 1. Nağıllıclar

2. Xəyal dünyası

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR	<ul style="list-style-type: none">Şəkillər üzrə danışır.Əsərin qəhrəmanına münasibətini ifadə edir.Mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir.Oxuduğu və dinlədiyi mətni təxəyyülünə uyğun davam etdirir.Sözləri hecalamadan bütöv tələffüz etməklə kiçikhəcmli mətnləri oxuyur.Bədii mətnlərdə təxəyyülü real faktlardan fərqləndirir.Cümlədə buraxılmış sözləri müəyyən edir.Əsərdəki obrazları təsvir edir və onlara münasibət bildirir.Mətnədəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.Öyrəndiyi sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırır.Sözü cümlədə mənasına uyğun işlədir.Verilmiş şəklə uyğun söz və cümlələr yazır.Mövzu ilə bağlı bir neçə cümlədən ibarət esse yazır.Cümlədə sözlərin düzgün ardıcılığını müəyyən edir.Mətndən ad, əlamət, say və hərəkət bildirən sözləri seçib qruplaşdırır.Xüsusi adları böyük hərfə yazır.
-----------------------	---

Dinləmə və danışma

“Nağıllar” uşaqlar üçün dinləmə və danışma üzrə, bəlkə də, ən sevimli mövzudur. Bir tərəfdən uşaq artıq bu mövzu ilə bağlı çox şey bilir, digər tərəfdən isə yeni məlumatları böyük maraqla mənimşəyir. Siz uşağın əldə etdiyi bacarıqları daha da inkişaf etdirməyə çalışın. Çətinlik çəkdiyi bacarıqlar varsa, “nağıllar” mövzusunda onların üzərində asanlıqla işləyə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 5, tap. “A”. Bu səhifədəki şəkillərə yönəlmış sualları birlikdə oxuyun. Uşaq şəkillərə baxaraq onları cavablandırmağa çalışmalıdır. Əgər uşaq bu obrazları tanımirsa, onlar haqqında çəkilmiş cizgi filmlərini bərabər izləyin.

Dərslik, səh. 6, tap. “B”. Uşaqşa kitabxana haqqında geniş məlumat verin. Əgər uşaq nə vaxtsa kitabxanada olubsa, xatırlamasını xahiş edin. Övladınızı yaşadığınız ərazidə yerləşən uşaq kitabxanalarından birinə və yaxud məktəbin kitabxanasına aparın. Onu kitabxanaya qeydiyyatdan keçirin. Kitabxanaçıdan xahiş edin ki, ona kitabxanadan istifadə qaydalarını öyrətsin. Kitabxananın nağıllar şöbəsindən nağıll kitabi seçin. Oxu zalında əyləşib birlikdə oxuyun.

Dərslik, səh. 9, tap. “B”. Həmin səhifədəki mətni oxuyandan sonra uşaq bu tapşırıqda olan cümlələrin ardıcılığını müəyyənləşdirərək nağıllın məzmununu nəql edir. Əgər uşaq süjet xəttindən kənarlaşırsa, uyğun cümləni (A, B, C və Ç) ona göstərərək ipucu verin.

Dərslik, səh. 10, tap. “A”. “Ağca və cırdanlar” nağıllında (səh. 8–9) bir neçə personaj iştirak edir. “Ağca və cırdanlar” nağıllındaki obrazları müzakirə edin. Sadə suallarla uşağı müzakirəyə cəlb edin:

- Bu nağılda kimdən danışılır?
- Pis kim idi?
- Yaxşı kim idi?

Xarici görünüşlə yanaşı, onların daxili keyfiyyətlərini də müzakirə edin.

Dərslik, səh. 10, tap. “B”. Tapşırıqda bir neçə söz verilir. Bu sözlərin iştirakı ilə cümlələr qurmaq lazımdır. İki sözdən ibarət cümlələrlə (“Oğlan oynayır” və ya “Müəllim yaxşıdır”)

kifayətlənməyin. Uşağa kömək edin ki, daha uzun cümlələr desin. Övladınıza yönəldici suallarla cümləni genişləndirməyə kömək edin:

- Oğlan nə ilə oynayır? (*Oğlan topla oynayır*)
- Oğlan harada oynayır? (*Oğlan topla meydançada oynayır*)
- Tək oynayır?

Dərslik, səh. 11, tap. "B". Bu tapşırıqda nağılin əvvəli verilir. Uşaq məlumatlara əsaslanaraq nağılin davamını fikirləşməlidir. Belə tapşırıqlar həm təxəyyülü, həm də planlaşdırmanın inkişaf etdirir.

Oxu

Bu fəsillərdəki bir çox oxu materialında oxuyub-qavramanı yoxlamaq üçün tapşırıqlar verilir. Sadəcə "mexaniki" oxumaq kifayət deyil, mətni anlamaq vacibdir.

Dərslik, səh. 6, tap. "C". Mətni oxumazdan əvvəl uşağa "Nağıl kitabları necə yaranır?" sualını verin. İstiqamətləndirici sual oxuduğu mətndən axtardığı məlumatı tapmaq bacarığını inkişaf etdirir. Uşaq mətni oxumağa başlamazdan əvvəl öz fərziyyələrini söyləmək imkanı verilir. Mətni oxuyandan sonra fikirlərinin doğru olub-olmadığını yoxlaya bilər.

Dərslik, səh. 8, tap. "A" və "B". Uşaq oxuduğu mətndə müxtəlif varlıqlarla rastlaşır. Onların sehri və real olduğunu müəyyən edib sehri varlıqları seçməlidir. Uşaq mətni təkrar oxuyub rastlaşlığı sehri varlıqların adını dəftərinə qeyd edə bilər.

Dərslik, səh. 12, tap. "A" və "B". Mətni oxuyandan sonra "B" tapşırığındakı səbəb-nəticə əlaqəli cümlələri uyğunlaşdırmalıdır.

Dərslik, səh. 13, tap. "A" və "B". Mətndə baş verən hadisələrin ardıcılığını yadda saxlayaraq "B" tapşırığında şəkillərin ardıcılığını tapmalıdır. Sadəcə onların ardıcılığını göstərmək kifayət deyil. Uşaqdan hər şəkli təsvir etməyi xahiş edin.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 8 və səh. 13. Səhifələrdəki "Söz boğçası" rubrikasında verilən sözlərin təxmini mənasını soruşun. Uşaq cümlənin kontekstinə uyğun bilmədiyi sözün təxmini mənasını tapa bilməlidir. Əgər düzgün taparsa, onu tərifləyin. Əgər səhv deyərsə, sözün dəqiq mənasını özünüz izah edin.

Yeni sözlərin izahının digər bir yolu onların sinonimlərini tapmaqdır. Bu şəkildə uşaq həm yeni sözləri daha yaxşı anlayır, həm də onları daha rahat yadda saxlaya bilər; məsələn, 13-cü səhifədə "Söz boğçası" rubrikasında verilən sözlərə sinonim sözlər tapmağa çalışın (*qəzəblənmək və tamahkar*).

Yazı

Dərslik, səh. 7, tap. "A". Əvvəl tapşırıqda verilmiş açar sözləri diqqətlə oxuyun. Uşaq hər bir sözü cümlədə işlədib dəftərinə yazmalıdır. Cümlələrin ən azı üç sözdən ibarət olmasına çalışın.

Dərslik, səh. 10, tap. "B", "C" və "Ç". Bu tapşırıqlarda şəxs adlarının böyük hərflə yazılması mənimsədir. Əgər uşaqın bu qayda ilə bağlı çətinliyi varsa, ona ailə üzvlərinin və ya yaxşı tanıldığı insanların adlarının iştirakı ilə cümlələr yazın. "Ç" tapşırığında daha çətindir; burada uşaq səhv yazılmış şəxs adlarını tapıb düzgün yazmalıdır.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 9, "Xatırla" rubrikası. Əlamət bildirən sözləri uşaq artıq fərqləndirir. Burada onları xatırlamaq lazımdır. Əvvəl siz əlamət bildirən sözlərin də iştirakı ilə bir cümlə deyin. Uşaq

isə həmin cümləyə “necə?”, “nə cür?”, “hansi?” sözlərindən istifadə edərək sual versin. Əlamət bildirən sözü müəyyənləşdirsin. Sonra özü əlamət bildirən sözlərdən istifadə edərək bir cümlə qursun.

Dərslik, səh. 10, tap. “B”. Uşaq xüsusi adları (şəxs adlarını) ümumi sözlərdən seçməlidir.

Dərslik, səh. 14, “A”. Uşaq cümlələrdəki söz sırasını sualların ardıcılığına uyğun bərpa edib oxumalıdır.

5-ci BÖLMƏ

NAĞILLAR ALƏMİNDE

Fəsil 3. Biləndərin macəraları

4. Heyvanlar haqqında nağıllar

GÖZƏNİLƏN BACARIQLAR

- Mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir.
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətni təxəyyülünə uyğun dəyişdirir və ya davam etdirir.
- Süjetli şəkil kompozisiyası üzrə mətn qurub danışır.
- Əsərdəki obrazları sadə formada təhlil edir və onlara münasibət bildirir.
- Əsərin məzmununa uyğun hekayə xəritəsi qurur.
- Adıçəkilən varlıqlara xas olan hərəkətləri sadalayır.
- Mətn üzrə faktoloji suallara cavab verir.
- Mətnindən əsas fikri müəyyənləşdirməyə kömək edən məqamları seçilir.
- Mətni yazımcıda müəllifin məqsədini müəyyən edir.
- Sözü cümlədə mənasına uyğun işlədir.
- Verilmiş əlamət və hərəkət bildirən sözlərin hansı varlıqlara aid olduğunu müəyyən edir.
- Yeni sözlərdən istifadə etməklə şəkillər üzrə danışır.
- Cümə ortasında gələn xüsusi adları böyük hərflə yazır.
- Çap hərfləri ilə verilmiş sözləri və kiçikhəcmli mətnləri üzündən köçürür.
- Hərfin əlifba sırasında yerini müəyyən edir.
- Sözləri əlifba sırası ilə düzür.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 15, tap. “A”. Atalar sözləri folklorumuzun bir hissəsidir. Onlar dərin məna daşıyır. Uşaq onların ifadə etdiyi mənəni anlamağa çalışmalıdır. Bu tapşırıqda verilən iki cümlənin mənasını izah etməlidir. O çətinlik çəkərsə, misallar verin; məsələn, “Əgər sən nəyisə bilmirsənsə, kimdən məsləhət alırsan?” kimi suallarla ipucu verin.

Dərslik, səh. 17, tap. “A”. İlk növbədə açar sözləri bir yerdə oxuyun. Açıar sözlərlə tanış olduqdan sonra uşağın diqqətini şəkillərə yönəldin. Şəkillərin ardıcılığını müəyyənləşdirin. Uşaq açar sözlərin də iştirakı ilə şəkillər üzrə mətn qurmalıdır. Çalışın ki, hər şəklə aid ən azı iki cümlə desin. Uşaq bütün açar sözlərdən istifadə etməlidir.

Dərslik, səh. 17, tap. “Ç”. Həmin səhifədə “B” tapşırığında verilən mətni uşaqla birlikdə oxuyun. “Kəndin adamları bu tapşırığın öhdəsindən necə gələcəklər?” suali ilə uşaga müraciət edin. Uşaqla bir yerdə bir neçə fərziyyə irəli sürməyə cəhd göstərin.

Dərslik, səh. 19, tap. “A”. Övladınıza heyvanlar haqqında tanıdığı nağılları xatırladın. Uşaq həmin nağıllarda hansı qəhrəmanları xoşlayır? Qəhrəmanların xarici görünüşü, xarakterləri və onların başına gələn hadisələri birlikdə müzakirə edin.

Oxu

Dərslik, səh. 15, tap. "B". Uşaq mətni oxuyandan sonra nağılin əsas qəhrəmanı Biləndərin xarakterini müəyyən etməlidir. Biləndərin qovunu necə bölüşdürdüyü haqqında suallar verin. Daha sonra Biləndərin xarakterini müzakirə edin.

Dərslik, səh. 16, tap. "C". Nağıllarda müəllifin qəhrəmanlara xüsusi məna daşıyan adlar seçməsinə tez-tez rast gəlinir. Bununla müəllif qəhrəmanın hər hansı bir keyfiyyətini vurgulamaq istəyir. Biləndər adı da təsadüfi deyil. Uşaq "Biləndər" adının nədən məlumat verdiyi haqqında fikirlər irəli sürməlidir: "Sənəcə, Biləndərin adının mənası nədir? Adı hansı sözə oxşayır?" Bu barədə uşaqla müzakirələr aparın.

Dərslik, səh. 17, tap. "B". Biləndər çətin vəziyyətdən çıxış yolu tapır. Bu keyfiyyət necə adlanır? Uşaqla birlikdə hazırlıcablığa aid başqa misalları tapın. Bunun üçün həm də digər nağıl və hekayələrə müraciət edə və Cırdanı nümunə gətirə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 22, tap. "A". Əsərin adı həmişə xüsusi məna daşıyır. Əsərin adına əsasən məzmununu və əsas fikri müəyyənləşdirmək mümkündür. Bu tapşırıqda verilmiş nağılı birlikdə oxuyun. Oxu prosesindən sonra nağılin məzmununu, əsas qəhrəmanı, onun xarakterini müzakirə edin. Daha sonra nağıla yeni daha maraqlı, cəlbedici, lakin məzmuna uyğun olan ad fikirləşin. Nağıl üçün düşündüyüňuz bütün adları vərəqdə yazın. Ailə üzvləri ilə birlikdə müzakirə edib çox səs toplayan adı seçin.

Dərslik, səh. 23, tap. "Ç". Nağıllarda bəzi heyvanların qəbul olunmuş obrazları və xarakterləri olur. Uşaq bu heyvanları tanıyır mı? Bu tapşırıqda o, obrazları xarakterizə etməklə analitik bacarıqlarını möhkəmləndirir.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 15, tap. "D". Bu tapşırıq əlamət bildirən sözlər haqqında qazanılan biliklərin təkmilləşməsinə xidmət edir. Bu tapşırıqda "ağılı" sözünü aid ola biləcəyi sözlərlə uyğunlaşdırmaq lazımdır: "ağılı uşaq", "ağılı şagird", "ağılı fikir". Əlavə olaraq bir neçə əlamət bildirən söz ("dadlı", "yumru") seçib aid ola biləcəyi sözləri düşünə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 16, tap. "Ç". "Maşa" sözünü uşağa izah edin. O isə sizə onun təyinatı barəsində danışın. Bir neçə başqa alət (oraq, bel) haqqında da söhbət edin.

Dərslik, səh. 16, tap. "D". "Köz" və "kömür" sözlərini müzakirə edin. Vacibdir ki, uşaq hər işlətdiyi sözü mümkün qədər dəqiqlik anlasın. Buna nail olmağın bir yolu sözlərin mənaları arasındaki kiçik fərqi izah etməkdir.

Dərslik, səh. 20, tap. "C". Azərbaycan dilində bir çox sabit söz birləşmələri (frazelogizmlər) var. Uşaq onların mənasını da tədricən öyrənməlidir. Bu tapşırıqda o, cümlədə buraxılmış sözləri müəyyən etməklə yeni sözləri nə dərəcədə anladığını nümayiş etdirməlidir.

Dərslik, səh. 20, tap. "B". Uşaq "Tülkü və Leylək" nağılini oxumalıdır. Tanış olmayan sözlərin təxminini mənasını soruşun. Sonra uşağa sözlərin dəqiqlik mənasını izah edin.

Yazı

Dərslik, səh. 24, tap. "B". Bu tapşırıq şəxs adlarının böyük hərflə yazılışına dair biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Dərslik, səh. 24, tap. "Ç". Uşaq şəklə uyğun bir necə açar söz yazmalıdır; məsələn: *baba, nənə, nəvə, Toplan, Məstan, siçan, turp, çıxartmaq* və s. Açar sözlərin iştirakı ilə cümlələr qurun.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 21, tap. "D". Bu tapşırıqla uşağın diqqəti dərslikdə verilmiş tapşırıqların hərflərlə sıralanma ardıcılığına yönəldilir. "Bunları bilməliyik" rubrikasında verilmiş əlifba üzərində hərflərin düzülmə ardıcılığını və hər bir hərfin adını izah edin. Bundan sonra siyahı tutanda uşağın sıralamanı bəzən rəqəmlərlə, bəzən isə hərflərlə qeyd etməsi yaxşı olardı.

Dərslik, səh. 21, tap. "E". Bu tapşırığı kəsmə hərflərlə yerinə yetirmək daha rahat ola bilər.

Dərslik, səh. 22, tap. "F". Bu tapşırıqda şagirdlər hərflərin əlifbadakı sıra nömrələrindən istifadə edərək kodlaşmanı aça bilirlər (dərslik, "F" tapşırığı üçün doğru cavab: "Mən nağılları sevirəm". İş dəftəri, "B" tapşırığı üçün doğru cavab: "Dost dosta tən gərək"). Uşaqlar şifrləri açmağı çox sevirlər. Bu şəkildə digər nümunələr də hazırlaya bilərsiniz.

Dərslik, səh. 23, tap. "D". Bu tapşırıqla uşaq siyahının tərtib edilməsində (jurnallarda, lügətlərdə) əlifba sırasının rolunu dərk edir. Əlifba sırasından istifadə edilən başqa nümunələrə (lügətlər, və ya başqa dərsliklərin arxasındaki sözlüklər) baxın.

6-cı BÖLMƏ

VƏTƏNİM AZƏRBAYCAN

Fəsil 1. Vətən nədir?

2. Vətənimizi tanıyaq

- Aldığı məlumatları rəbitəli mətn halına salaraq şifahi təqdim edir.
- Dinlədiyi ilə oxuduğu məlumatları müqayisə edib nəticə çıxarır.
- Şəkildə gördüklerini təsvir edir və onları şəxsi həyatı ilə əlaqələndirir.
- Şəklə baxaraq dinlədiyi mətni şərh edir.
- Əsas fikri müəyyənləşdirməyə kömək edən məqamları seçir.
- Əsərdəki obrazları, hadisələrin baş verdiyi zaman və məkanı müəyyənləşdirir.
- İllüstrasiya əsasında mətni genişləndirir.
- Mətnəndəki hadisələrin səbəbini müəyyən edir.
- Mətnəndən tanış olmadığı sözləri seçir.
- Mətni öz təxəyyülünə uyğun davam etdirir.
- Şeirdə misraları, qafiyələnən sözləri müəyyən edir.
- Bənzəyənlə bənzədilən arasındaki oxşar əlamətləri sadalayır.
- Sözün əksərnəli qarşılığını müəyyən edir.
- Sözün ifadə etdiyi anlayışın əsas əlamətlərini sadalayır.
- Yeni öyrəndiyi sözlərin izahını müəyyən edir.
- Yer mənası bildirən sözləri fərqləndirir.
- Açıqça yazaraq öz arzu və hissələrini ifadə edir.
- Cümə ortasında gələn xüsusi adları böyük hərflə yazır.
- Çap hərfləri ilə verilmiş sözləri və kiçikhəcmli mətnləri üzündən köçürür.
- Süjetli şəkillər üzrə mətn qurub yazır.
- Sadə orfoqrafiya biliklərindən istifadə etməklə sözlərdəki səhvələri düzəldir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 25, tap. "A". Verilmiş şəkillər üzrə danışmazdan əvvəl Azərbaycanın indiyə qədər səyahət etdiyiniz yerlərini yada salın. Daha sonra şəkillərdə təsvir olunmuş yerlər haqqında uşağın fikirlərini soruşun.

Dərslik, səh. 26, tap. "B". "Vətən" sözünün mənası mücərrəd olduğu üçün onu fərqli nümunələrlə izah etmək məqsədə uyğundur. Vətən "doğma yer" anlayışı ilə müqayisədə çox

sadə şəkildə mənimsədir. Quşların və balıqların nümunəsində müqayisə apara bilərsiniz. "Balıqlar üçün doğma yer dənizdir. Çünkü onlar burada dünyaya gəliblər. Dəniz böyük və genişdir. Dənizdə istədikləri yerə üzüb gedirlər" kimi ifadələrlə "vətən" anlayışını müzakirə edə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 27, tap. "A". Tapşırığa aid şəkillərdə Lalə adlı qız təsvir olunur. Birində o, qürbətdədir, birində isə vətəndədir. "Soldakı şəkildə Lalənin üzü niyə qəmgindir? Bəlkə, o, evdəkilər üçün darixır?" kimi suallarla uşağa vətəndən uzaq qalmağın nə qədər çətin olduğunu izah edin. Sonra ikinci şəkli müzakirə edin; məsələn, "Lalə evə qayıdanan sonra dostlarını görüb sevinir" kimi ifadələrlə uşağa kömək edin.

Dərslik, səh. 29, tap. "A". Tapşırıqda verilmiş açar sözlərdən də istifadə edərək mətnə çəkilmiş şəkillərə baxıb hekayə qurmaq lazımdır. Hər şəklin ətrafında verilmiş sözlərdən istifadə etmək şərtidir. Uşağa suallarla kömək edə bilərsiniz (məsələn: "Şah qəmgindir, yoxsa şəndir?").

Dərslik, səh. 31, tap. "A". "Səncə, uşaqlar nə ifa edirlər?" sualını verin. Uşaq onların himn oxuduğunu taparsa, "Şəkildə uşaqların himn oxuduğunu necə müəyyən etdin?", "Nə üçün himn oxunan zaman ayaq üstə qalxır, əlimizi ürəyimizin üstünə qoyuruq?" soruşaraq onu fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etməyə istiqamətləndirin.

Dərslik, səh. 34, tap. "B". Suallara cavab verməklə Nigarın çəkdiyi ("A" tapşırığındakı) rəsm üzrə danışmaq lazımdır. Verilmiş sualları oxumazdan əvvəl uşaqın öz fikirlərini deməyini gözləyin.

Oxu

Dərslik, səh. 26, tap. "C". Şeiri oxuyandan sonra onu davam etdirməsi üçün uşağa ipucları verin:

"Quş dedi: ..."

"Ari dedi: ..."

"Kəpənək dedi: ..."

"İnsan dedi: ..."

Dərslik, səh. 27, tap. "B" və "C". "Şah və bağban" mətnində iştirak edən obrazları müəyyənləşdirib bağbanın xarakterinə münasibət bildirmək lazımdır. Uşaq bağbanın şahın sarayına getmək istəməməsinin səbəbini əsaslandırmalıdır.

Dərslik, səh. 29, tap. "C". Şeiri ayrı vərəqə köçürün. "Misra", "qafiyə", "heca" anlayışlarını təkrarlayın. Şeirin üzərində ayrı-ayrı rəngli karandaşlarla misraları, hecaları və qafiyələri işaret edin.

Dərslik, səh. 31, tap. "C". Bu tapşırıq oxu prosesindəki diqqəti yoxlamaq məqsədi daşıyır. Bunun üçün 30-cu səhifədə xəritə üzrə işə qayıdır mətni vizual materialın köməyi ilə daha dərinən mənimsətmək olar. Daha sonra adıçəkilən rayon və meyvə adlarını birlikdə xəritədə tapmağa çalışın.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 32, tap. "B". "Söz boğçası"ndakı sözlərin mənasını uşaqdan soruşun. Mənasını anlamadığı sözlər olarsa, onları kağızda qeyd etsin. Şeiri oxuyarkən həmin sözlərə rast gələndə kontekstə əsasən onların mənasını təxmin etməyə çalışın. Əgər mənasını düzgün tapmazsa, özünüz izah edin və şeirin oxusunu davam etdirin. Sonda bütün sözləri bir daha müzakirə edin.

Dərslik, səh. 32, tap. "E". "Üçrəngli bayraq" şeirində bayraqımız "Yolumuzun üstünə işiq saçan mayak" kimi təsvir olunur. "Mayak" sözünün cümlədəki mənasını müzakirə edin. Mayakın qaranlıqda dənizdə yolu tapa bilməyən gəmilərə kömək etməsi haqqında məlumat verin.

Dərslik, səh. 32, tap. "Ə". Yaxınmənalı sözləri öyrənməsi və onların arasında cüzi məna fərqlərini hiss etməsi söz ehtiyatını artırmaq üçün vacib bir əsuldur. Bu tapşırıq da məhz həmin məqsədə xidmət edir.

Dərslik, səh. 33, tap. "Ç". Tapşırıqda nisbətən iki çətin ifadəni – "Neft daşları" və "Möcüzələr adası" ifadələrini uşaqlar mənimseməlidir. Bu ifadələrin mənasını izah etməyə çalışın.

Yazı

Dərslik, səh. 31, tap. "D". Yer adları da insan adları kimi böyük hərflə yazılmışdır. Uşaqlar bu biliyi yazılı şəkildə nümayiş etdirməlidir.

Dərslik, səh. 34, "Bunları bilməliyik" rubrikası. Evdə bir neçə cihaz seçim onlardan istifadə qaydalarını təlimat şəklində yazın. Təlimatları siyahı üzrə qeyd edin; məsələn:

Elektrik çaydanından istifadə təlimatı.

- Çaydana su töküñ.
- Çaydanı elektrik şəbəkəsinə qoşun.
- ...

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 31, tap. "Ç". Yer adlarını da insan adları kimi böyük hərflə yazır. Uşaqlar bunu 30-cu səhifədəki şeirin nümunəsində praktik şəkildə nümayiş etdirməlidir. Bundan əlavə, uşaqlar onları əlifba sırası ilə düzərək hərflərin əlifbadakı ardıcılılığını təkrarlamalıdır.

Dərslik, səh. 31, tap. "E". Bir həftə ərzində uşaqa araşdırma aparmağa kömək edin. Araşdırma zamanı mətnlə yanaşı, fotosəkillər, rəsmlər hazırlanıb. Əldə edilən məlumatları yazarkən yer və şəxs adlarının böyük hərflə yazılışı qaydasına riayət olunmasına da diqqət yetirilməlidir.

6-cı BÖLMƏ

VƏTƏNİM AZƏRBAYCAN

Fəsil 3. Vətənimizi sevək

4. Çağırır vətən!

- Bildiyi məlumatlardan istifadə etməklə şəkillər üzrə danışır.
- Dialoq zamanı mövzuya uyğun fikir yürüdür.
- Həyatda gördükleri və təəssüratları haqqında danışır.
- Əsərdəki obrazları sadə formada təhlil edir və onlara münasibət bildirir.
- Kitabın sərlövhə, başlıq, illüstrasiya kimi elementlərindən çıxış edərək məzmununu təxmin edir.
- Mətnləkə əsas fikri müəyyənləşdirməyə kömək edən məqamları seçilir.
- Şeirdə qafiyələnən sözləri seçilir.
- Eyni məna qrupuna aid olan sözləri müəyyən edir.
- Əlamətlərin hansı anlayışa aid olduğunu müəyyən edir.
- Verilmiş şəklə uyğun söz və cümlələr yazılar.
- Yaxınmənalı sözləri müəyyənləşdirir.
- Deyilişi və yazılışı fərqlənən bəzi sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.
- Sözləri əlifba sırası ilə düzür.
- Mətnlənən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri seçim qruplaşdırır.
- Nəqli cümləni sual cümləsinə çevirir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 35, tap. "A" və "B". İnsan öz Vətəninə sevgisini necə ifadə edə bilər? Bu haqda uşaqlar müzakirə aparın. Onun fikirlərinə qulaq asın. Sonda Cabir Novruzun şeirini oxuyun. Daha sonra sual

və şəkillər ətrafında ümumi müzakirə aparın. Öz təkliflərini irəli sürmək üçün uşağa imkan yaradın.

Dərslik, səh. 35, tap. "Ç". Azarkeşi olduğun komandanı dəstəkləmək üçün hansı ifadələrdən istifadə etmək olar? Televiziyyada nümayiş etdirilən hər hansı bir idman yarışını birlikdə izləyin. Komandalardan birinə azarkeşlik edib onu dəstəkləyin.

Dərslik, səh. 36, tap. "D". Bu tapşırıq yaradıcı və məntiqi təfəkkürün inkişafına yönəlmüşdir. Uşaq bir sənət növü seçərək vətənini xaricdə necə təmsil edəcəyi haqqında düşünməlidir. Yonəldici suallar və ipuçları ilə ona kömək edin:

- Rəssam olsaydın, vətənini necə təsvir edərdin?
- Heykəltəraş olsaydın, vətənini necə təsvir edərdin?

Dərslik, səh. 37, tap. "A". Uşaqlar müxtəlif dillər haqqında məlumat almalıdır. Doğma dildən başqa, digər dillərin mövcudluğu haqqında da məlumatları olmalıdır. Eyni söz müxtəlif dillərdə fərqli səslənə bilər. Hər hansı bir sözü bildiyiniz xarici dillərdə deyin. Onların mənasını tapmaq üçün övladınızı ipucu verin: "Azərbaycan dilinə niyə "Ana dili" deyilir?" – "Ana Vətən" anlayışından çıxış edərək bu ifadəni izah etməyə çalışın". Uşaq fikrini mümkün qədər sərbəst ifadə etməlidir.

Oxu

Dərslik, səh. 36, tap. "C". Bu tapşırıqda mətni diqqətlə oxuyaraq lazımı məlumatları tapıb yazmaq bacarığı inkişaf etdirilir. Vərəqdə "Gimnastika alətləri" adlı başlıq yazın. Başlığın altında mətnində verilmiş gimnastika alətlərinin adını qeyd edin. Bu məqsədlə uşaq mətni oxumalı, axtardığı sözə rast gələndə onu qeyd edib oxusuna davam etməlidir. Alətlərin adlarını siyahılaşdırın. Siyahını hərflərin əlifbadakı ardıcılılığı ilə işaret edin (a, b, c, ...).

Dərslik, səh. 36, tap. "Ç". Gündəlik həyatımızda bir çox məlumat qrafik şəkildə verilir. Uşaq qrafik şəkildə təqdim olunmuş informasiyaları oxumağı bacarmalıdır. Bu tapşırıqda nəticələri analiz etmək və məlumat toplamaq bacarıqları inkişaf etdirilir. Siz istiqamətləndirici suallarla onun diqqətini lazımı məqamlara yönəldə bilərsiniz:

- Yarışda neçə ölkə iştirak edirdi?
- Hansı ölkələr iştirak edirdi?
- Hansı ölkənin nəticəsi ən yüksəkdir?
- 3-cü yerdə hansı ölkədir?
- Bu ölkəni təmsil edən idmançı necə bal toplayıb?

Dərslik, səh. 37, tap. "B". Mətnlə illüstrasiya arasında əlaqəni anlamaya vacib bacarıqlardan biridir. Uşaq onlar arasındaki uyğunluğu və ya uyğunsuzluğunu müəyyənləşdirməlidir. Tapşırıqda verilmiş şeirin illüstrasiyaya uyğun olan bəndini birlikdə müəyyənləşdirməyə çalışın.

Dərslik, səh. 38, tap. "C". Uşaq mətnindəki faktlara əsaslanaraq fikirlər irəli sürməlidir. Mətnində "Nə üçün kəndli köhnə çulu satmadı?" sualına cavab tapılmalıdır. Bundan əlavə, "Biz öz evimizdən nəyi sata bilmərik?" və ya "Niyə bəzi şeylər satılmaz?" kimi suallarla uşağı müzakirəyə cəlb edin.

Dərslik, səh. 39, tap. "C". Uşaq şeirdəki əsas fikri müəyyən etməlidir. Bəzi uşaqlara əsas fikri ifadə etmək çətin ola bilər. Bu zaman uşağa bir neçə variant təqdim edin ki, ən dəqiq olanını seçsin; məsələn:

1. Vətənimizin gözəl təbiəti var.
2. Vətənimizi dünyaya tanıdaq!
3. Vətənin çətin günüdür, ona kömək lazımdır!

Dərslik, səh. 41, tap. "C". Uşaq mətnindəki faktları axtarıb tapmayı artıq bacarır. Bu tapşırıqda isə konkret faktı deyil, ümumi fikri müəyyənləşdirməlidir. Uşaq hekayənin məzmununu anlayıb nəvənin təəccübünün səbəbini müəyyən etməlidir.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 38, tap. "A". "Muzey" və "eksponat" sözlərini izah edin. Həmin sözlərdən də istifadə edərək uşaq fotosəklə əsasən müzakirə aparmalıdır. Uşaq hansı muzeylərdə olub? Orada gördüyü hansı eksponatları xatırlayır?

Dərslik, səh. 39, tap. "A". Uşaqın diqqətini fəslin adına yönəldin ki, o, yeni fəslin mövzusunu barədə düşünsün. Daha sonra diqqəti fotosəkillərə və açar sözlərə yönəldin. Açıar sözlərin köməyi ilə şəkil ətrafında müzakirə aparın. *Ordu, qəhrəman, fəxr etmək* söz və ifadələrinin mənasını izah edin.

Dərslik, səh. 39, tap. "D". İşğal altında olan rayonların adlarını xəritədə tapıb dəftərə köçürün. Həmin rayonların nə ilə məşhur olduğu haqqında uşaga məlumat verin.

Yazı

Dərslik, səh. 37, tap. "E". Övladınıza sevdiyi layladan bir bəndi vərəqdə yazmasına yardım edin. Məzmuna uyğun rəsm də çəkib həmin vərəqi otağının bir guşəsinə yapışdırın.

Dərslik, səh. 42, tap. "D". Əsgərə məktub yazmaq üçün verilmiş ipuçlarından istifadə edin. Siz dərslikdə verilmiş təlimatla onu istiqamətləndirin.

Uşaqdan gözlənilən bacarıqlar:

- Açıqça və ya məktub yazaraq öz arzu və hissələrini ifadə edir.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 37, tap. "D". Tapşırıqdakı təqdim edilən şeir nümunəsində (laylada) yazılışı eyni, lakin mənası fərqli olan sözlər verilmişdir. Misraların birində "gülüm" isim, yəni çiçək, digər misrada isə feil kimi verilib. Bu sözlərin mənasını övladınıza izah etməyə çalışın.

Dərslik, səh. 40, "Xatırla" rubrikası. Burada birinci yarımdə keçilmiş sual və nəqli cümlələr haqqında biliklər xatırlanır. Tərkibində "kim", "nə vaxt" və "nə üçün" sözləri olan bir neçə cümlə yazmağa kömək edin.

Dərslik, səh. 42, tap. "C". Uşaq bir sıra yer adları bildirən sözlərlə tanış olmuş, onların yazılışı ilə bağlı dil qaydasını mənimsəmişdir. Tapşırıq bölmə üzrə mənimsədilən bilik və bacarıqların yoxlanılmasına yönəldilib.

Dərslik, səh. 42, tap. "Ç". Uşaq deyilişi və yazılışı fərqlənən sözlərin düzgün yazılışını müəyyənləşdirməklə bölmə üzrə əldə etdiyi orfoqrafik biliklərini göstərməlidir.

7-ci BÖLMƏ

YAXŞI NƏDİR, PİS NƏDİR

Fəsil 1. Ana məhbəbbəti

2. Qaragözün macərası

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Dirlədiyi mətn üzrə faktoloji suallara cavab verir.
- Mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir.
- Şahidi olduğu hadisə haqqında danışır.
- Dialoji mətni səsləndirərkən obrazların nitqini fərqli səs tonu ilə oxuyur.
- Mətndəki əsas fikri müəyyənləşdirməyə kömək edən məqamları seçilir.
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.
- Mətnlə illüstrasiya arasındaki uyğun(suz)luğunu müəyyən edir.
- Oxuduğu mətni səhnələşdirir.
- Şeiri nəsrə çevirərək nəql edir.
- Buraxılmış sözləri yerinə qoymaqla cümlələri köçürür.
- Verilmiş şəkər uyğun söz və cümlələr yazır.
- Məzmunun açılmasına xidmət edən açar sözləri müəyyənləşdirir.
- Nitqində yeni öyrəndiyi sözlərdən kontekstə uyğun istifadə edir.
- Obrazları səciyyələndirmək üçün hərəkət bildirən sözlərdən istifadə edir.
- Sözün ifadə etdiyi şəkli müəyyənləşdirir.
- Yeni öyrəndiyi sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırır.
- Sözləri əlifba sırası ilə düzür.
- Sözü təşkil edən hecaları müəyyənləşdirir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 43, tap. "A". Şəkillərdə bir neçə səhnə təsvir edilir. Uşaq şəkildə gördüyü obrazları adlandırmalı və onlara münasibətini bildirməlidir.

Dərslik, səh. 44, tap. "B". Uşaq "Şəngül, Şüngül, Məngül" nağılı ilə artıq məktəbəqədər dövrdən tanışdır. Bu tapşırıqda isə nağılin məzmununu şəkillər üzrə danışmaq lazımdır. Uşaq şəkillərdə təsvir olunmayan hissələri də nəql edə bilər. İstiqamətləndirici suallar vasitəsilə uşaqın fikrini ana keçinin fədakarlığına yönəldin:

- Ana keçi balalarına nə tapşırımsıdı?
- Canavar evə necə girdi?
- Keçi balaları hansı təhlükəsizlik qaydalarını pozublar?
- Canavara qalib gəlmək üçün ana keçiyə kim kömək etdi?

Dərslik, səh. 45, tap. "A". "Məstan və balaları" şeirini oxuyun. "Məstan balalarını unutmuşdum?" suali ətrafında müzakirə aparın.

Dərslik, səh. 48, tap. "A". Uşağı başına gələn hadisələri xatırlayıb danışmağa cəlb edin. Uşaq öz bacı-qardaşları haqqında da hadisələr danışa bilər.

Dərslik, səh. 51, tap. "A". Uşaqla "Etiraf etmək nədir? Sən heç səhvini etiraf etmişənmi?" sualları ətrafında müzakirə aparın. Bu sözün mənasını (səhvini boynuna almaq, yalan danışdığını, günahkar olduğunu bildirmək) izah edin.

Oxu

Dərslik, səh. 44, tap. "C". Əvvəlcə uşaqla tapşırıq "B"-də verilən şəkillər əsasında "Şəngül, Şüngül, Məngül" nağılındakı ana keçi obrazını müzakirə edin. O öz uşaqlarını müdafiə etmək üçün nə etdi? Sonra isə "Pişik və qaraqus" mətnini oxuyun. Uşaqdan ana pişik və ana keçi obrazlarını müqayisə etməyi xahiş edin.

Dərslik, səh. 45, tap. "C". Uşağa tapşırıqda verilmiş şəkilləri öz sözləri ilə təsvir etməyə kömək göstərin. Daha sonra o, "Məstan və balaları" şeirini oxuyur və şeirdə hansı şəklin təsvir olunduğunu tapır. Bununla da şeirin məzmununu oxuyub-qavradığını nümayiş etdirir.

Dərslik, səh. 45, tap. "Ç". Bu tapşırıqın məqsədi şagirdlərin nəzmi nəsrə çevirərək öz sözləri ilə nəql etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir. Şeiri əzbərləmək kifayət deyil, uşaqq gərək onun mənasını anlasın. Bunu isə uşaqq şeiri nəsr şəklində söyləməklə göstərə bilər.

Dərslik, səh. 46, tap. "A". Uşaqq mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara baxaraq mətnin məzmununu təxmin etməlidir. Daha sonra mətni oxuyub illüstrasiya ilə mətn arasında uyğunluğu, üstəlik, öz fərziyyələrinin düzgün olub-olmadığını müəyyənləşdirməlidir.

Dərslik, səh. 47, tap. "B". Tapşırıqda verilmiş mətni uşaqla bir yerdə növbəli şəkildə (bir cümləni o, növbəti cümləni siz) oxuyun. Oxu prosesinin bu şəkildə təşkili uşağın diqqətinin mətn üzərində cəmlənməsinə və bu da öz növbəsində sualların asanlıqla cavablandırılmasına kömək edir.

Dərslik, səh. 48, tap. "C". Mətndəki əsas faktlardan (yuvanın ağacda olması, qozanın yem məqsədilə toplanması) çıxış edərək Qaragözün sincab olduğunu əsaslandırırlar. Əgər uşaqq hələ şəkli görməyibsə, siz şəkli bağlayıb "Qaragöz kimdir?" deyə istiqamətləndirici sual verin. Mətni oxuduqdan sonra Qaragözün hansı heyvan olduğunu müəyyən edin.

Dərslik, səh. 49, tap. "B". İlk öncə uşaqq şəkil əsasında öz fikirlərini ifadə etməlidir. Yönəldici suallarla ona ipucu verin:

- Sizcə, hadisələr necə davam edə bilər?
- Qaragöz nə edəcək?

Sonra mətni ucadan oxumasına kömək edin. Mətndə baş verən hadisələri söylənilən fərziyyələrlə müqayisə etməyə imkan yaradın.

Dərslik, səh. 50, tap. "B". Uşaqq oxu prosesində baş qəhrəmanın hərəkətlərindən və sözlərindən çıxış edərək onun keçirdiyi hisslər barədə fikir söyləməlidir. Qəhrəmanların nitqini onların hissələrinə uyğun səs çaları, intonasiya və hərəkətlərlə ifadə etməyə kömək göstərin.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 45, tap. "A". Şeirin bəndlərini şeirə çəkilmiş illüstrasiyalarla uyğunlaşdırmaq lazımdır.

- 1-ci şəkil — "Gah ağaca dırmaşı";
- 2-ci şəkil — "Gah damın üstə çıxdı";
- 3-cü şəkil — "Qovdu ağ kəpənəyi";
- 4-cü şəkil — "Üç balası zənbildə / Yuxulayıb qalmışdı".

Bu tapşırıqda bir neçə yeni söz və ifadədən istifadə olunur. Uşağın bu tapşırığı yerinə yetirməsi üçün həmin sözlərin mənasını bilməyi vacibdir.

Dərslik, səh. 45, tap. "B". "Tufan" sözünün həqiqi mənası qarlı, yağışlı, dağdıcı küləkdir. Lakin şeirdə hər yeri dağıtmak mənasında işlənir. "Tufan qopartmaq" ifadəsinin iştirakı ilə bir neçə cümlə düşünü.

Dərslik, səh. 46, tap. "C". Uşaqq "Söz boğçası"ndan uyğun ifadələr əlavə edib cümlələri köçürməklə yeni sözləri daha dərindən mənimsəyəcək.

Yazı

Dərslik, səh. 46, tap. "D". Sevimli ev heyvanlarını müxtəlif adlarla çağırırıq. Pişiklərə Məstan, itlərə Toplan kimi adlar veririk. "Bəs başqa heyvanlara hansı adları qoymaq olar?" sualını verməklə övladınızı söhbətə cəlb edə bilərsiniz. Uşaqq heyvanlara verilən adların da böyük hərfə yazıldığını anlamalı və nümayiş etdirməlidir.

Dərslik, səh. 47, tap. "D". Uşaqq mətndən verilmiş şeir parçalarına uyğun gələn cümlələri seçib köçürməlidir. Burada həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarığı nümayiş etdirilir. Tapşırığı yerinə yetirməzdən əvvəl istifadə olunacaq sözləri uşaqa izah edin.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 47, tap. "E". Uşaq bu tapşırıqda əlifba üzrə bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirir.

Dərslik, səh. 50, tap. "C". Tapşırığı daha maraqlı etmək üçün verilən sözləri kağızdan hazırladığınız kartların üzərində yazın. Dərslikdə verilmiş nümunəyə əsasən iki dənə zərf hazırlayıñ. Sonra sözləri uyğun zərflərə qoymağı uşaqdan xahiş edin. Uşaq çətinlik çəkərsə, əvvəlcə sözlərin hecalarını qırmızı karandaşa çərçivəyə alsın, hecaların sayını müəyyənləşdirsin, daha sonra uyğun zərflərə qoysun; məsələn: **tül** **kü**

7-ci BÖLMƏ

YAXŞI NƏDİR, PİŞ NƏDİR

Fəsil 3. Mərhəmət

4. Dostluq

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Həyatda gördükleri və təəssüratları haqqında danışır.
- Şəkillərdən istifadə etməklə mətnləki məlumatları genişləndirir.
- Cümlələr, abzaslar arasında fasılə verməklə kiçik həcmli mətnləri oxuyur.
- Əsərdəki obrazları sadə formada təhlil edir və onlara münasibət bildirir.
- Mətnləki abzasları müəyyən edir.
- Mətnləki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən edir.
- Verilmiş cümlənin (abzasın, şəklin) mətnləki ardıcılılıqda yerini müəyyən edir.
- Sözü cümlədə mənasına uyğun işlədir.
- Verilmiş əlamət və hərəkət bildirən sözlərin hansı varlıqlara aid olduğunu müəyyən edir.
- Yeni öyrəndiyi sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırır.
- Cümlədəki sözü yaxınmənalı analoqu ilə əvəz edir.
- Buraxılmış sözləri yerinə qoymaqla cümlələri köçürür.
- Verilmiş şəklə uyğun söz və cümlələr yazar.
- Həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlənən sözlərin yerində asılı olaraq böyük, yoxsa kiçik hərfə yazıldığını müəyyənləşdirir.
- Şeirin əsas struktur elementlərini (başlıq, bənd, misra) fərqləndirir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 52, tap. "A". Tapşırıqda hekayəni ardıcılılıqda təsvir edən 4 şəkil verilir. Uşaq şəkillər üzrə danışmalıdır. Xüsusilə 2-ci və 4-cü şəkillərə diqqət yetirməlidir. Uşaq hadisələr arasındakı səbəb-nəticə əlaqələrini ("Pişiyə soyuq idi, ona görə onu evə apardı") müəyyənləşdirməyi bacarmalıdır.

Dərslik, səh. 53, tap. "A". Uşaq heyvanlara qarşı qayğıkeş və xeyirxah rəftar haqqında danışmalıdır. Bu zaman həm öz həyatında rastlaşlığı hadisələri, həm də oxuduğu hekayələrdə və ya baxdığı filmlərdəki situasiyaları xatırlaya bilər. Siz köməkçi suallarla ("Kimsəsiz heyvanlar" deyəndə nə başa düşürsən? Nə üçün biz onlara qayğı göstərməliyik? Belə heyvanlara necə qayğı göstərmək olar?) ona istiqamət verə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 56, tap. "A". Uşaq heyvanları, onların yaşadığı yerləri öz sözləri ilə təsvir etməlidir.

Dərslik, səh. 57, tap. "B". Dərsliyin 56-ci səhifəsindəki "Yöndəmsiz Timsah" mətnini oxuyandan sonra uşaqdan xahiş edin ki, o, hekayənin davamını düşünsün. Yönəldici suallar verin:

- Heyvanlar Timsaha qarşı hansı kobudluğu etdilər?
- Timsah onların kobudluğununa necə cavab verəcək?

Uşaq mətnin davam etdiyi hissəsinə aid illüstrasiya çəkə bilər. Daha sonra isə mətnin kitabdakı sonluğu və illüstrasiya ilə tanış olsun. Uşaqın versiyasını kitabdakı versiya ilə müqayisə edin. Bu məqamda “düzgündür” və yaxud “səhvdir” kimi rəy söyləməyin. “Sən düzgün tapmadın” əvəzinə “Bu hekayənin iki fərqli davamı var, nə gözəl!” kimi ifadələrdən istifadə edin.

Oxu

Dərslik, səh. 52, tap. “C”. “Çağırılmamış qonaq” kimdir? Niyə ona çağırılmamış qonaq deyirlər? – bu sualları mətni oxumazdan əvvəl müzakirə edin. Uşaq mətni oxuyandan sonra bu suallara cavab verə bilməlidir ki, mətnin adını anlasın.

Dərslik, səh. 58, tap. “D”. Bu tapşırığın məqsədi oxuyub-qavrama bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, yeni öyrəndikləri “abzas” anlayışı ilə bağlı bilikləri möhkəmləndirməkdir.

Dərslik, səh. 58, tap. “A”. Uşaq “Yaxşılıq et ki, yaxşılıq görəsən” ifadəsinin izahını şeirdə tapmalıdır. Şeirin bəndlərini övladınızla növbəli şəkildə oxuyun. Uşaqdan şeirin məzmununu nəsrə çevirib danışmağı xahiş edin. Sonra birlikdə illüstrasiyanın hansı bəndə uyğun olduğunu tapın.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 53, tap. “Ç”. Verilmiş sözləri uşaqla birlikdə oxuyun. Eşitdiyi sözlərin mənalarını anladığını bilmək üçün uşaqdan onları bir-bir nümayiş etdirməyi xahiş edin. Sözlər arasındaki fərqi müzakirə edin; məssələn, hansı heyvan hansı hərəkəti edə və ya səsi çıxara bilməz? Bunlara oxşar başqa hansı feillər var?

Dərslik, səh. 55, tap. “Ç”. Bu tapşırıqda uşaq verilmiş izaha uyğun sözü kontekstə əsasən müəyyən etməklə (“tənzif” sözünü) söz ehtiyatını artırılmış olur.

Dərslik, səh. 56, tap. “A”. Şəkillərdə təsvir olunmuş heyvanlar haqqında danışmaqla “Yöndəmsiz timsah” mətnində iştirak edən heyvan obrazları haqqında biliklərini genişləndirir. Uşaq bütün heyvanların adlarını düzgün deməlidir. Üstəlik, onları xarakterizə edən ifadələrlə təsvir etməlidir (bax: səh. 57, tapşırıq “Ç”).

Dərslik, səh. 57, tap. “Ç”. Uşaq əlamətlərinə uyğun heyvanların adlarını tapır. Eyni zamanda o, şəkillərə və bildiklərinə əsaslanaraq izahları genişləndirir. “Zürafənin xalları olur, qabaq ayaqları arxa ayaqlarından uzun olur. Kenquru tullana-tullana yeriyor. Timsahın dərişi möhkəm olur. Dəvəquşu ən böyük quşdur” kimi fikirlər səsləndirə bilər.

Dərslik, səh. 60, tap. “B”. Bu tapşırıqda 4 söz verilir. Uşaq onları tapşırıqda verilmiş yaxınmənalı sözlərlə uyğunlaşdırılmalıdır. Tapşırığın məqsədi yaxşı və pis xüsusiyyətlərlə bağlı söz ehtiyatını möhkəmləndirməkdir.

Yazı

Dərslik, səh. 60, tap. “C”. Uşaq hansı sözlərin böyük hərflə yazılılığı haqqında qaydalarla tanışdır. Bu tapşırıqda həmin biliklər nümayiş etdirilir. Bəzi sözlər kontekstdən asılı olaraq həm kiçik, həm böyük hərflə yazıla bilər. Tapşırığın düzgün yerinə yetirilməsi üçün bu məlumatı müxtəlif nümunələr əsasında əvvəlcədən izah edin.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 53, tap. “Ç”. Bu tapşırıq varlığa uyğun hərəkət bildirən sözü seçmək, sözü kontekstə uyğun işlətmək bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Dərslik, səh. 55, tap. “D”. “Bunları bilməliyik” rubrikasında “abzas” anlayışı verilir. Uşaq şeirlərin bəndlərini artıq müəyyənləşdirir. Nəzm nümunələrində (şeirdə) mətn bəndlərə bölünür. Nəsr nümunələrində (hekayə, nağıll) isə mətn abzaslara ayrılır. Uşaq hər yeni abzasın yeni sətirdən başlığından bilməlidir. Bu tapşırıqda həmin biliklər yoxlanılır.

Fəsil 1. Keçmişə səyahət**2. Çörək**

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Dialoq zamanı mövzuya uyğun fikir yürüdür.
- Mətnin məzmununu şəkillər əsasında nəql edir.
- Rollu oyun zamanı obrazın xarakterinə uyğun mimika və jestlərdən istifadə edir.
- Əsərdəki obrazları sadə formada təhlil edir və onlara münasibət bildirir
- Mətnin süjet xəttinə əsasən illüstrasiyaların ardıcılılığını müəyyən edir.
- Adıçəkilən varlıqlara xas olan hərəkətləri sadalayır.
- Cümədəkəi sözü yaxinmənalı analoqu ilə əvəz edir.
- Deyilişi və yazılışı fərqlənən bəzi sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.
- Mətnində tanış olmadığı sözləri seçir və mənası ilə uyğunlaşdırır.
- Sözün aid olduğu ümumi məna qrupunu müəyyən edir.
- Açıar sözlərin köməyi ilə mətn qurub yazır.
- İnformativ mətnindəki məlumatlar haqqında yazılı təqdimat hazırlayır.
- Oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.
- Məqsəd və intonasiyasından asılı olaraq cümləni müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır.
- Sözdəki orfoqramı (deyilişi və yazılışı fərqlənən hərfi) müəyyənləşdirir.

Dinləmə və danışma

Bir neçə tapşırıqda qədim insanların həyat tərzləri haqqında biliklərdən istifadə ediləcək. Yaxşı olar ki, uşaqla birlikdə qədim insanların həyat tərzindən bəhs edən çizgi filmi və ya sənədli filmlər izləyəsiniz. Beləliklə, uşağın qədim insanlar haqqında daha zəngin təsəvvürü yaranacaq.

Dərslik, səh. 61, tap. "A". Bölmə titulunda verilmiş şəkillərə və yönəldici suallara bir yerdə nəzər salın. Təsvir olunanlar haqqında uşağın məlumatlarını yoxlayın. Şəkillər haqqında fərqli suallar verin:

- Kosmos nədir?
- Hansı səma cisimlərini tanıyırsan?
- Qobustan haqqında nə eйтmisən?
- Çörək nədən hazırlanır?

Dərslik, səh. 63, tap. "D". Şəkildə qədim insanların ovçuluq bacarıqları haqqında bir səhnə təsvir olunub. Uşaq aşağıdakı suallara cavab verməklə şəkli təsvir edir. Bu zaman onun müəyyən mövzuya aid bilikləri və söz ehtiyatları aşkara çıxır.

- İnsanlar hansı heyvanı ovlayırlar?
- Ov zamanı hansı silah və ya alətlərdən istifadə edirlər?
- Onlar heyvanları ovlamasalar, başqa yemək tapa bilərdilərmi?

Dərslik, səh. 63, tap. "A". Oddan istifadə haqqında da şəkillər üzrə danışırlar. Bu tapşırıqda təhlükəsizlik qaydalarını yada salın.

Dərslik, səh. 64, tap. "C". Qədim insanların odu əldə etmələri haqqında məlumat verin.

"Səncə, bundan sonra onların həyatı necə dəyişdi?" suali ilə övladınızı şəkillər üzrə danışmağa cəlb edin. Qədim insanlarla müasir insanların həyat tərzini müqayisə edin.

Dərslik, səh. 68, tap. "D". Uşaq 67-ci səhifədə verilmiş "Əkinçi və Canavar" mətnini oxuduqdan sonra onun davamını təxmin etməlidir. O, çörəyin hazırlanma qaydası və mərhələlərini ardıcılıqla söyləməlidir.

Dərslik, səh. 69, "C". Oxudan sonra "Əkinçi və Canavar" mətnini səhnələşdirin. Əgər evdə canavar maskası və aşpaz papağı varsa, onlardan da istifadə edin. Əgər yoxdur, onları kağızdan birlikdə hazırlaya bilərsiniz.

Dərslik, səh. 70, tap. "C". Bu tapşırığın məqsədi yeni öyrəndikləri sözlərdən istifadə edərək şəkil üzrə danışmaq və şəklin məzmununa uyğun informasiyanı müəyyənləşdirmək bacarığını inkişaf etdirməkdir. Siz bu bölmədə öyrənilən yeni sözləri birlikdə təkrarlayın. Yeni sözləri cümlələrdə işlətməsinə uşağa kömək edin.

Oxu

Dərslik, səh. 62, tap. "C". Tapşırıqda verilmiş mətni oxuduqdan sonra şəklə uyğun olan abzası müəyyənləşdirmək lazımdır. Əvvəlcə uşaq şəkli öz sözləri ilə qısa şəkildə təsvir etsin, sonra isə mətni oxumağa başlasın. Bu fəaliyyət ona illüstrasiyaya uyğun abzası müəyyənləşdirməyə kömək edəcək.

Dərslik, səh. 63, tap. "B". "Qədim insanlar odu necə əldə etdilər?" – bu sualın müzakirəsindən sonra mətni oxumağa başlayın. Mətni oxuduqdan sonra insanların odu ilk dəfə necə əldə etdikləri haqqında fikirləri müzakirə edin.

Dərslik, səh. 64, tap. "B". Bu tapşırıqda mətnin məzmununa uyğun olmayan şəkil çəkilib. Uşaq həmin şəkli digərlərindən fərqləndirməlidir. Əgər tapa bilməzsə, dərsliyin 63-cü səhifəsindəki "D" tapşırığına aid çəkilmiş şəkli ipucu kimi övladınıza göstərin.

Dərslik, səh. 66, tap. "B". "Qobustan" şeirində bir neçə obraz təsvir olunur. Həmin obrazları qayalıq üzərindəki rəsmlərdə tapmaq lazımdır.

Dərslik, səh. 71, tap. "C". "Əkinçi və Canavar" və "Çıl Toyuq və siçan balaları" mətnlərində verilən obrazlardan əkinçi, çıl toyuq, dovşan və sincab zəhmətkeşdir, canavar və siçan balaları isə tənbəldir. Siz vərəqi şaquli xətlə iki hissəyə bölün. Yuxarıda solda "tənbəl", sağda isə "zəhmətkeş" sözlərini yazın. Obrazları təhlil edib uyğun hissəyə (sol və ya sağ sütuna) yazın.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 62, tap. "B". Uşaq bu tapşırıqda alaçıq, ev və saray şəkillərini görür və onların yaşayış üçün istifadə olunduğunu bilir. Övladınızla birlikdə şəkilləri müqayisə edin, onların fərqini müəyyənləşdirin. İnsan yaşamaq üçün bunlardan başqa nələr düzəldir? Bəzi binaların xüsusi adlarını (mayak, qala, qəsr, göydələn və s.) söyləyin.

Dərslik, səh. 65, tap. "Ç". Tapşırıqda sözlər və onların mənaları verilir. Bu şəkildə uşaq həm yeni sözləri, həm də sözün izahını verməyi öyrənir. Bu bacarıq ona gələcəkdə lügətlərlə sərbəst işləməsi üçün vacibdir.

Dərslik, səh. 67, tap. "A". "Un məməlatları" ümumi addır. Bu ad altında bir çox məhsul nəzərdə tutulur. Uşaq artıq dərslik üzrə bir neçə belə ümumi terminlə (məsələn: *kəsici alətlər, süd məhsulları*) tanış olub. Bu tapşırıqda siyahı tərtib edilməlidir. Siyahının başlığı və 6 bəndi olmalıdır.

Dərslik, səh. 69, tap. "A". Tapşırıqda verilən sözlərlə şəkilləri uyğunlaşdırmaq lazımdır. Əgər uşaq sözü bilmirsə, ipucu verin; məsələn, "kombayn" sözü üçün "O, taxılı yiğir" kimi ipucu verə bilərsiniz.

Dərslik, səh. 69, tap. "B". Bu tapşırıqda uşaq mövzu ətrafındakı biliklərindən istifadə edir. Yeni tanış olduqları hərəkət bildirən sözləri cümlədə işlətməklə sözün mənasını anladıqlarını nümayiş etdirməlidir.

Dərslik, səh. 70, tap. "D". Bu tapşırıqda bir neçə peşə adları sadalanır. Uşaq hər birinin vəzifəsini və nəticədə onların örəyin ərsəyə gəlməsində iştirakının ardıcılığını müəyyən etməlidir. Siz qeyd edə bilərsiniz ki, tapşırıqdakı bütün sözlər "-çı, -cu, -ci, -çi" şəkilçiləri ilə bitir və bir çox başqa peşə adları da "-cu, -çü" şəkilçiləri ilə tamamlanır.

Yazı

Dərslik, səh. 65, tap. "C". Verilən sözlərdə orfoqrafik səhvlər var. Sözlər tələffüzünə uyğun yazılmışdır. Uşaq səhvləri taparaq orfoqrafiya qaydalarını daha çox mənimsəyəcək. Ümumiyyətlə, gündəlik həyatınızda da, haradasa səhv yazılmış sözlərə rast gələndə onu uşaqa da göstərin. Ona səhvi düzəltməyə kömək edin.

Dərslik, səh. 70, tap. "Ç". Uşaq şəkillərlə cümlələri uyğunlaşdırmalıdır. İlkin olaraq bunu şifahi formada edin. Yəni əvvəlcə şəkillərdən başlayın. Şəklə baxıb ona uyğun cümləni tapmağa yardımçı olun. Sonra isə uşaq cümlələri düzgün ardıcılıqla dəftərə köçürüb alınmış mətni ucadan oxusun.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 70, "Orfoqrafiya" rubrikası. İki sütunda verilmiş sözlərin yazılışı və tələffüzü fərqlidir. Uşaq artıq bir neçə misal bilir. Bu dərsdə isə daha iki sözü ("sünbüll" və "kombayn") öyrənməlidir.

8-ci BÖLMƏ

DÜNYANI KƏŞF EDİRƏM

Fəsil **3. Cizgi filmləri**
4. Kosmos

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Bildiyi məlumatlardan istifadə etməklə şəkillər üzrə danışır.
- Şəkillər üzrə təxəyyülünə uyğun kiçik dialoq qurub danışır.
- Tanıldığı cizgi filmi haqqında danışır.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat hazırlayırlar.
- Əsərdəki obrazları, hadisələrin baş verdiyi zaman və məkanı müəyyən edir.
- İllüstrasiyanın aid olduğu abzası və cümlənin abzasdakı yerini müəyyən edir.
- Mətn üzrə faktoloji suallara cavab verir.
- Mətnədəki hadisələrin məntiqi ardıcılığını müəyyən edir.
- Mətnlə illüstrasiya arasındaki uyğun(suz)luğu müəyyən edir.
- Bənzəyənlə bənzədilən arasındaki oxşar əlamətləri sadalayır.
- Sözün ifadə etdiyi anlayışın əsas əlamətlərini sadalayır.
- Yeni öyrəndiyi sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırır.
- Öz yazısı ilə bağlı başqalarının təkliflərini nəzərə alır.
- Təxəyyülünə uyğun kiçik bədii mətn yazır.
- Verilmiş şəklə uyğun söz və cümlələr yazır.
- Cümlədə sözlərin düzgün ardıcılığını müəyyən edir.
- Sözlərin yerindən asılı olaraq böyük və ya kiçik yazılışını müəyyənləşdirir.

Dinləmə və danışma

Dərslik, səh. 72, tap. "A". Hər bir uşaq, heç olmasa, bir neçə cizgi filminə baxıb, hətta elə uşaqlar var ki, eyni cizgi filmini dəfələrlə izləyib. Övladınızıla onun sevdiyi cizgi film qəhrəmanı haqqında söhbət edin.

Dərslik, səh. 73, tap. "C". Uşaq cizgi filmlərinin yaradılması haqqında məlumat verin. Izah edin ki, cizgi filminin yaradılması üçün rəssamlar bir çox şəkil çəkir, sonra bu şəkillər yüksək sürətlə ardıcıl göstərilir və ekrannda hərəkət əmələ gəlir. Sonra tapşırıqda verilmiş şəkillərə bir yerdə baxın. Cizgi qəhrəmanı Mikki Mausun hərəkətini təkrarlayaraq bu şəkillərlə rəssamın hansı hərəkəti göstərmək istədiyini tapın.

Dərslik, səh. 73, tap. "A". Övladınıza panda haqqında məlumat verin. Pandaların xüsusiyyətlərini müzakirə edin. Uşaq fikirlərini söyləyəndən sonra "Kung-fu ustası Panda" cizgi filmindən bir döyük səhnəsinə baxın. Növbəti səhifədə pandanın şəkillərinin eskizləri və onların altında rəngli şəkilləri verilir. Uşaqla şəkilləri müzakirə edin.

Dərslik, səh. 75, tap. "A". Uşaq təsvir olunanları tanıyır mı? Onlar haqqında nə söyləyə bilər? Əgər uşaq bu qəhrəmanlarla tanış deyilsə, birləkədə həmin cizgi filmlərinə baxıb onları müzakirə edin.

Dərslik, səh. 75, tap. "D". "Sən cizgi filmi çəksəydi, hansı qəhrəmanları yaradardın?" suali ilə övladınıza müraciət edin. Uşağı təxəyyülündəki filmdə iştirak edən qəhrəmanlar haqqında, onların başına gələn hadisələr və macəralar barəsində danışmaq üçün imkan yaradın.

Dərslik, səh. 77, tap. "A". Şəkildə təsvir olunan varlıqlar haqqında bir-bir danışmağı uşaqtan xahiş edin. Hər şəklin yanında verilən cümlələrdən ipucu kimi istifadə edə bilərsiniz. Müxtəlif istiqamətləndirici suallarla övladınızı yönəldin; məsələn: "Göydə ulduzları sayımaq olarmı? Bəs Ay necə dənədir? Bəs Günəş? Ay və Günəşi günün hansı vaxtlarında görmək olar? Aya necə uçmaq olar? Kosmonavtin geyiminə nə deyilir? O bizim geyimimizdən nə ilə fərqlənir?"

Dərslik, səh. 77, tap. "B". Uşaqdan şeiri oxumasını xahiş edin. Sonra ondan "Şeirin müəllifinin arzusu nədir?" deyə soruşun. Uşaq sualı cavablandırmaqdə çətinlik çəkərsə, "Şair hara səyahət etməkdən danışır?" kimi suallarla uşağı yönəldə bilərsiniz.

Oxu

Dərslik, səh. 72, tap. "B". Uşağı aşağıdakı istiqamətləndirici sualları verin:

- Necə olur ki, rəssam çəkdiyi heyvanların şəkilləri cizgi filmində danışırlar?
- Cizgi filminin yaranmasında hansı peşə sahibləri iştirak edir? (yazıcı, rəssam, aktyor)
- Onlar cizgi filmini yaratmaq üçün hansı işləri görürler?

Uşaq bilməlidir ki, mətni oxuyarkən bu suallara cavab tapmalıdır.

Dərslik, səh. 75, tap. "C". Əvvəl uşağı bu sualları verin:

- Volt Disney harada yaşayırıdı?
- O, cizgi filminə harada baxırdı?
- O zaman cizgi filmləri necə idi?
- Mikki Maus kim səsləndirirdi?

Uşaq bu sualları dəftərə elə yazuşın ki, aralarında cavab üçün yer qalsın. Uşaq mətni oxuyub bu suallara cavab yazmalıdır.

Dərslik, səh. 76, tap. "B" və "C". "B" tapşırığında uşaq mətnə aid çəkilmiş illüstrasiyanı müəyyənləşdirməlidir. Siz illüstrasiyanı uşaqla müzakirə edin. Sonra isə növbə ilə abzasları oxuyun: birinci abzası siz, ikinci abzası uşaq və belə davam edin. İllüstrasiya ilə abzasın arasında əlaqəni birləkədə müəyyənləşdirin.

Söz ehtiyatı

Dərslik, səh. 74, tap. "C". Tapşırıqda hər bir söz üçün kart düzəltmək tapşırılır. Kartın üzərində hər sözlə bağlı bir neçə məlumat yazılmalıdır. İlk növbədə bu söz nəyi bildirir: ad və ya hərəkət? Sonra bu sözün izahı nədir? Və sonda bu sözün iştirakı ilə bir cümlə yazılmalıdır. Beləliklə, uşaq bir sözlə fərqli şəkildə işləmək bacarığını nümayiş etdirir.

Dərslik, səh. 77, tap. "B". Bu şeirdə bir neçə yeni söz (kainat, Venera, Yupiter, Mars) təqdim edilib. Övladınızdan bu sözlərin izahını soruşun, əgər o bilmirsə, izah edin və uyğun materialları internetdən əldə edərək göstərin.

Dərslik, səh. 78, tap. "A". "Kosmosu kəşf edək" mətnini oxuyanda uşaqqı bilmədiyi sözləri dəftərinə qeyd etməlidir. Həmin sözlərin mənasını uşaqa başa salın. O isə sözlərin yanında onların mənasını öz sözləri ilə yazsın.

Dərslik, səh. 80, tap. "C". Bölmə üzrə öyrədilən yeni sözləri uşağın nə dərəcədə mənim-sədiyi tapşırıq vasitəsilə yoxlanılır. Uşaqqı cümləni oxuyub buraxılmış sözü verilən variantların arasından seçməlidir.

Yazı

Dərslik, səh. 78, tap. "Ç". Bu tapşırıqda cümlələrdə buraxılmış səma cisimlərinin adı yazılmalıdır. Bu tapşırıq uşağın həm yazı bacarığını inkişaf etdirir, həm də söz ehtiyatını möhkəmləndirir.

Dil qaydaları

Dərslik, səh. 76, tap. "Ç". Bu tapşırığın əsas məqsədi mətnin abzaslara bölünməsi haqqında məlumatların möhkəmləndirilməsidir. Uşaqqı mətndəki abzasların sayını müəyyənləşdirməklə bu mövzuda qazandığı bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir.

RİYAZİYYAT

II YARIMİL

*2-ci yarımildə tədris olunan
bölmə və fəsillər (mövzular)*

Bölmə	Mövzu
7. Həndəsi fiqurlar	29. Üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaqlı
	30. Fəza fiqurları
	31. Tam, yarı
8. Toplama (20-yə qədər)	32. Ədədlərin toplanması
	33. 10-a tamamlamaqla toplama
	34. Toplamanın digər üsulları
9. Çıxma (20-yə qədər)	35. Ədədlərin çıxılması
	36. 10-a qədər azaltmaqla çıxma
	37. Toplama və çıxmanın əlaqəsi
10. Ədədlər (100-ə qədər). Pullar	38. 100-ə qədər sayma
	39. Onluq və təklik
	40. Qəpik, manat
	41. Alış-veriş
11. Ölçmə	42. Uzun, qısa
	43. Santimetr
	44. Ağır, yüngül
	45. Tutum
	46. Gün, həftə, ay
	47. Saat
12. Məlumatların təsviri	48. Cədvəl, piktoqram
	49. Diaqram

- Mövzular:**
- 29. Üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaqlı
 - 30. Fəza fiqurları
 - 31. Tam, yarı

29. ÜÇBUCAQ, DAİRƏ, KVADRAT, DÜZBUCAQLI

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Göstərilən fiqurun (üçbucaq, kvadrat, düzbucaqlı, yaxud dairə) adını söyləyir.
- Verilmiş fiqurlar çoxluğundan üçbucaq, kvadrat, düzbucaqlı və dairə fiqurlarını seçib qruplaşdırır.
- Real həyatda (yaxud rəsm və ya fotosuna əsasən) üçbucaq, kvadrat, düzbucaqlı və dairə formalı əşyalara dair nümunələr göstərir.
- Müstəvi fiqurlardan ibarət şəkil kompozisiyasının hissələrinin hansı fiqurlardan təşkil olunduğunu söyləyir.
- Müstəvi fiqurlardan ibarət şəkil kompozisiyasına müxtəlif fiqurlar artırmaqla yeni kompozisiya yaradır.

Sözlük: “üçbucaq”, “dairə”, “kvadrat”, “düzbucaqlı”, “tərəf”, “təpə”

Uşaqlar məktəbə hazırlıq dövründə sadə həndəsi fiqurlarla tanış olublar. Uşaqların çoxu bu fiqurların adını da bilir. Ətrafdə gördükleri bu fiqurlara bənzəyən əşyaları, oyuncaqları hətta üçbucaq, dairə və s. kimi adlandıranlar da var. Sizin də övladınız fiqurları tanıyırsa, bu zaman ona “tərəf”, “təpə” anlayışlarını mənimsətmək daha asan olacaq. Çalışın ki, uşaq ətrafdə gördükleri əşyaların formasını həndəsi fiqurlara bənzədə, ya da müqayisə edə bilsin.

“Tərəf” anlayışını izah edəndə əvvəlcə uşağın diqqətini xətkeşə yönəldin. Belə ki, fiqurları xətkeşlə çəkən zaman “tərəf” sözündən istifadə edin: “Xətkeşi çəkmək istədiyim səmtə qoyuram və fiqurun tərəfini çəkirəm”. “Təpə” anlayışını izah etmək üçün üçbucağı dağa bənzədir. Onun təpə nöqtəsini dağın təpəsi ilə uyğunlaşdırmaq olar.

Dərsliyin II hissəsinin 6-ci səhifəsindəki “Öyrənmə” bölməsində əsas nəzəri məlumatlar qısa şəkildə verilir. Bunları təkrarlamazdan əvvəl uşağı suallar verib onu düşünməyə cəlb edin; məsələn: “Səncə, üçbucağın necə tərəfi var?” Əgər uşaq çətinlik çəkirsə, cavabı onun özünün tapması üçün ipucu verin.

Praktik fəaliyyət. Uşaqla birlikdə kartondan müxtəlif həndəsi fiqurlar kəsib rəngləyin. Onlardan istifadə edərək fərqli kompozisiyaları yaradın (məsələn: ev, maşın, dağ, araba və s.).

30. FƏZA FİQURLARI

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Üçölçülü figurun əlamətlərini öz sözləri ilə (məsələn: "yumrudur", "şkafa oxşayır", "hədiyyə qutusuna oxşayır", "topa bənzəyir", "kosa papağına oxşayır" və s.) bildirir.
- Şəkildə göstərilən və real olaraq nümayiş etdirilən bir neçə fəza fiquru arasında konus, kürə, kub, kuboid, yaxud silindri seçir və adını söyləyir.
- Ətrafindakı əşyalardan tanıdığı fəza fiqurlarına bənzəyənləri seçir və adını söyləyir.
- Şəkil kompozisiyasının hissələrinin hansı sadə fiqurlardan təşkil olunduğunu müəyyən edir və çatışmayanları söyləyir.

Sözlük: "kub", "kuboid", "silindr", "konus", "kürə"

İkiölçülü (müstəvi) fiqurların qalınlığı olmur. Yəni kvadrat, üçbucaq, düzbucaqlı və dairə qalınlığa malik deyil. Onlardan fərqli olaraq üçölçülü fiqurların qalınlığı olur: kub, kuboid, silindr və s. Uşaq gündəlik həyatda gördüyü sadə üçölçülü fiqurları (konus, kürə, kub, kuboid və silindr) öyrənməlidir. Evdə və küçədə bu fiqurlara rast gələndə onları tanımalıdır və "kub formasındadır", yaxud "konusa oxşayır" kimi ifadələrlə məlumatlı olduğunu nümayiş etdirə bilməlidir.

Oyun. "Fiqur oyu". Hər hansı bir fiqur seçin. Uşaqla növbə ilə bu fiqura bənzər əşyaların adını söyləyin. Bu zaman çalışın uşaq daha çox əşya adı çəksin. Əşya adını sonuncu deyən qalib gəlir; məsələn: konus fiquruna oxşar rupor, nəsə tökmək üçün kağız paket, qif və ya kosa papağı, santa-klaus papağı və bu kimi əşyaların adını söyləmək olar. Oyun zamanı əşya adını tapa bilmədiyinizi söyləyib uşaqdan kömək istəyə bilərsiniz. Məqsəd uşağı daha çox fikirləşməyə sövq etməkdir.

31. TAM, YARI

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Verilən əşyanın yarısını sözlərlə (məsələn: "armudun yarısı", "yarı alma" və s.) ifadə edir.
- Qrupdakı əşyaların sayca yarısını sözlərlə (məsələn: "toplın yarısı", "karandaşların yarısı") ifadə edir.
- Əşya və fiqurun yarısını müəyyənləşdirir.
- Əşya və fiqurun yarısına görə tamı müəyyən edir.
- Sayı verilmiş əşyaların sayca ikiqatını müəyyən edir.

Sözlük: "tam", "yarı"

"Tam" və "hissə" anlayışları ilə uşaq artıq tanışdır. "Yarı" da hissənin xüsusi növüdür, yəni tamın iki hissəsi bir-birinə bərabər olanda onlara "yarı"lar deyilir. Uşaq "yarı" sözünü bilir; məsələn, "yarı stəkan", "dondurmanın yarısı", "qələmin yarısı" və s. sözlər eşitmişdir. Bu dərsdə isə o, iki yarının bir-birinə bərabər olduğunu öyrənməlidir. Bu məqsədlə iki yerə asan bölünən əşya və ya meyvələrdən istifadə etmək olar, məsələn, alma və ya ərik. Sonra vərəqi iki bərabər hissəyə bölərək uşaqdan soruşa bilərsiniz:

– Vərəqi ortadan kəsdiyimi necə yoxlamaq olar?

Praktik tapşırıq. Vərəqdə bir neçə kvadrat çəkin. Uşağı bu kvadratları müxtəlif cür iki bərabər hissəyə bölməyi xahiş edin; məsələn, xətti küncdən küçə çəkməklə, bir tərəfin ortasını qarşı tərəfin ortasını birləşdirməklə və s. Özünüz kvadratı şəkildəki kimi iki hissəyə bölüb onların bərabərliyini soruşun. Eyni tapşırığı dairə ilə təkrarlamaq olar.

Uşağı həndəsi fiqurun və bəzi əşyaların verilmiş yarı hissəsinə görə tamı müəyyən edə bilməsi çox vacibdir. Bunun üçün uşaq ona tamın iki hissəsinin bərabər olub-olmadığını

araşdırmalıdır; ona, məsələn, ipi ortadan kəsib alınan hissələrin eyni uzunluqda olub-olmadığını müəyyən etməyi tapşırı bilərsiniz.

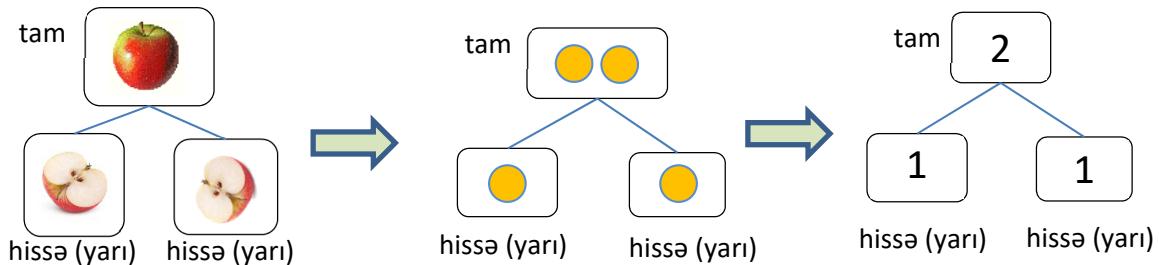
Uşaq anlamalıdır ki, əşyanın hissələri bərabər olmadıqda onlar əşyanın yarısı adlanmır; məsələn, uşaqdan peçeniyəni yarı bölməyi xahiş edin. O, peçeniyəni tən yarı bölməyə cəhd edir, lakin alınan hissələrin biri böyük, digəri kiçik olur, yaxud da ovuntulara ayrılır. Uşaq nə qədər çalışsa da, peçeniyəni yarıya bölmək mümkün olmur. Deməli, heç də həmişə əşyanın bölünən iki hissəsi yarı ola bilməz.

Uşağa yarının özünün də yarıya böldüyünü izah etmək olar; məsələn, siz almanın yarıya böləndən sonra hər bir yarını yenidən iki yarıya bölgə bilərsiniz.

Bölünmənin tərsini də müzakirə edin: iki yarı birləşib tam əmələ gətirir; məsələn, kəsilmiş yarı almalar birləşəndə tam alma olur.

Uşaqın konkret və təsviri obyektlərin yarı bölünməsinə dair təsəvvürlərinə əsasən, ona əşya qruplarındakı əşyaların sayca yarı bölünməsini öyrətmək olar. Təbii ki, bu mərhələdə yalnız cüt sayıda əşyalar nəzərdən keçirilir. “Tam-yarı” anlayışları həmçinin ədədin ikiqatı ilə də əlaqəlidir.

Konkret-təsviri-mücərrəd prinsipinə uyğun olaraq “yarı” anlayışını aşağıdakı misalın köməyi ilə izah etmək olar. Eyni zamanda bu misalı ədəd üçlüyü ilə əlaqələndirmək olar. “Ədədin ikiqatı” anlayışı isə yarının ikiqatı ilə eyniləşdirilə bilər.

- Mövzular:**
- 32. Ədədlərin toplanması
 - 33. 10-a tamamlamaqla toplama
 - 34. Toplamanın digər üsulları

32. ƏDƏDLƏRİN TOPLANMASI

GÖZLƏNİLƏN
BACARIQLAR

- 20 dairəsində toplamını ədəd oxu üzərində irəli saymaqla təsvir edir.
- Say çöpləri, karandaşlar və s. vasitəsilə ikirəqəmli və birrəqəmli ədədlərin cəmini onların birləşdirilməsi kimi modelləşdirir.
- Cəmi 20-ni aşmamaqla ikirəqəmli ədədlə birrəqəmli ədədin cəmini tapır.
- 20 dairəsində toplamaya dair məsələləri riyazi ifadələr şəklində təsvir və həll edir.

Sözlük: “irəli sayma”, “üç toplananlı ifadə”, “ədədin ikiqatı”, “ədədin ikiqatından 1 artıq”, “toplanaşlarının yerdəyişməsi”

Bu mövzuda uşağın 10-a qədər ədədləri toplama bacarıqlarına əsasən 20-yə qədər ədədləri toplama bacarıqları aşilanır.

Uşaq mövzunu anlamaqda çətinlik çəkərsə, konkret-təsviri-mücərrəd prinsipi ilə izah etməyə çalışın. Əşyaların birləşdirilməsi ilə başlayın; məsələn, iki qrup karandaşı uşağın qarşısına qoyun (I qrupda 7, II qrupda 6 karandaş). Uşaqdan xahiş edin ki, karandaşları sayıb toplasın.

Sonra təsvir mərhələsinə keçin və eyni misalı həll edin: vərəqdə 7 dairə çəkib sonra başqa rəngdə 6 dairə əlavə edərək onları toplamağı tapşırın.

Sonuncu mərhələyə – mücərrəd mərhələsinə keçib misalları yazmayı xahiş edin: $7 + 6 = 13$.

Bu mövzunu ədəd oxunda irəli saymaqla da izah etmək olar. Uşaq birinci ədədin yerini ədəd oxunda sayaraq tapır, sonra həmin nöqtədən ikinci ədəd qədər irəli saymaqla cəmi tapır.

Çalışın ki, uşaq bütün fərqli üsullardan istifadə edə bilsin. O, məsələ və misal həllində toplamanın nə zaman hansı strategiyasından istifadə edəcəyi qərarını özü verməlidir; məsələn, $1 + 9 + 9$ toplama əməlini uyğun əşyaları birləşdirərək saymaqla, böyük ədədin üzərinə kiçiyi əlavə etməklə, ədəd oxunda irəli saymaqla, ədədin ikiqatından bir artıqdan istifadə etməklə, cəmi 10 olan ədədləri ayırmalı və s. üsullarla yerinə yetirə bilər. Uşaq toplama strategiyalarını düzgün seçmə vərdişlərinə yiyələnməlidir.

Tapşırıq. $10 + 3 + 4 = ?$ Bunu bir neçə üsulla həll etməyi tapşırın.

I üsul	II üsul	III üsul
1) $10 + 3 = 13$	1) $3 + 4 = 7$	1) $10 + 4 = 14$
2) $13 + 4 = 17$	2) $10 + 7 = 17$	2) $14 + 3 = 17$

33. 10-a TAMAMLAMAQLA TOPLAMA

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- İki bərrəqəmli ədədlərin toplanmasında 10-a tamamlama üsulundan istifadə edir
- Cəmi 10-a tamamlama, birgə sayma, ədəd oxunda irəli sayma və s. üsullarından biri ilə hesablayır.
- Ədədin 10-a tamamlanması üçün məchul ədədi müəyyən edir.
- Toplama əməli ilə bağlı riyazi ifadələrdə gizlədilmiş komponenti tapır.
- 10-a tamamlamaqla toplamaya dair məsələləri riyazi ifadələr şəklində təsvir edir.

“Ədədi 10-a tamamlamaq” ədədin üzərinə elə bir ədədi əlavə etmək deməkdir ki, onların cəmi 10-a bərabər olsun; məsələn, 9-u 10-a tamamlamaq onun üzərinə 1 əlavə etmək deməkdir. Yaxud 3-ü 10-a tamamlamaq 3-ün üzərinə 7 əlavə etmək deməkdir.

10-a tamamlamanı onluq çərçivələrlə öyrətmək daha məqsədəyğindür.

Praktik tapşırıq. Vərəqdə onluq çərçivə çəkin. 10 düymə və ya lobya götürüb onlardan 10-dan az olmaq şərti ilə bir neçəsini boş xanalara qoyub soruşun: “Lobyaların sayını 10-a çatdırmaq üçün daha neçə lobya qoyulmalıdır?” Uşağa cavabı tapmaqda kömək edin. Bunu çox təkrarlayın ki, uşaqla uyğun vərdişlər formalaşın və o, xanaları saymadan cavabı tez deyə bilsin.

Bacarığı barmaqlarla da inkişaf etdirə bilərsiniz.

Praktik tapşırıq. Barmaqlarınızı açıb hər hansı bir ədəd göstərin, uşaqlı isə 10-a tamamlamaq üçün tələb olunan ədədi öz barmaqları ilə göstərməlidir; məsələn:

Siz “9” göstərirsinizsə, →

uşaqlı “1” göstərməlidir

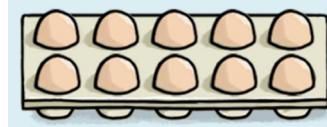
Siz “2” göstərirsinizsə, →

uşaqlı “8” göstərməlidir

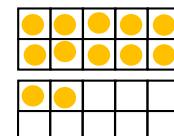
Gündəlik həyatımızdə 10-luq çərçivə kimi yumurta qablarını nümunə göstərmək olar.

Evdə bir neçə boş yeri olan 10 yerlik yumurta qabını doldurmaq üçün uşaqtan neçə yumurta tələb olunduğunu soruşun və uyğun misallar yazmağı tapşırın.

10-a qədər ədədləri 10-a tamamlama bacığını mənimsəyən uşaqa bu vərdişləri 20-yə tamamlama ilə daha da təkmilləşdirmək olar; məsələn, iki onluq çərçivə çəkin və 10-dan böyük ədədi təsvir etməyi tapşırın. Diqqət yetirin ki, uşaqlı əvvəlcə birinci çərçivəni doldurduqdan sonra ikinciye keçsin.

Praktik tapşırıq. 12 dairəni onluq çərçivəyə yiğməqla araşdırma aparın. Birinci çərçivə tam dolduqdan sonra ikinciye cəmi 2 dairə qoyulacaq.

2-ci çərçivənin tam dolması üçün 8 dairəcik lazımdır.

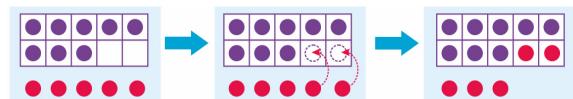
Növbəti mərhələdə toplamani 10-a tamamlamaqla yerinə yetirməyə yardım edin; məsələn:

“ $8 + 5 =$ ”. İkinci toplanan (“5”) elə hissələrə

ayılır ki, bu hissədən biri 8 ədədini 10-a

tamamlasın. Yəni 5 ədədi 2 və 3 ədədlərinə ayrılır. Onluq çərçivədə bu çox sadə izah olunur.

Toplamani müxtəlif üsullarla yerinə yetirmək olar: birgə sayma, ədəd oxunda irəli sayma, 10-a tamamlama və s. Bir üsulla həll olunmuş misalın cavabını digər üsullarla yoxlamaq olar.

34. TOPLAMANIN DİĞƏR ÜSULLARI

GÖZƏNİLƏN BACARQLAR

- 20 dairəsində cəmi hesablayarkən müxtəlif strategiyalardan (ədədin ikiqatı, 10-a tamamlama, ədəd oxunda irəli sayma və s.) istifadə edir.
- Üç toplananlı ifadələri hesablamaq üçün əvvəlcə cəmi 10-a bərabər olan iki ədədi toplayır və alınan cəmin üzərinə üçüncü toplananı əlavə edir.
- İki toplananlı ifadənin qiymətini hesablamak üçün böyük toplananın üzərinə kiçiyi əlavə edir.
- Uyğun misalları yazmaqla məchulu olan məsələləri həll edir.
- Toplamani riyazi tərəzi vasitəsilə modelləşdirərkən toplananların birinin dəyişməsi ilə tarazlığın necə dəyişdiyini izah edir. Tərəzinin gözlərini bərabərləşdirmək üçün lazımlı olan kubların sayını misal yazmaqla tapır.

Şifahi toplama zamanı toplama əməlini daha asan üsullarla yerinə yetirmək mümkündür; məsələn, üç toplananı olan ifadələrin qiymətini hesablayarkən toplananlardan cəmi 10-a bərabər olan iksinin olub-olmadığını diqqət yetirmək lazımdır. Əgər belə ədədlər varsa, uşaqlar ilkin olaraq bu ədədləri toplayır, sonra isə üçüncü toplananı 10-un üzərinə gəlir.

Üç toplananlı ifadə verilir	Cəmi 10 olan 2 ədədi tapır	Onları toplayır	Üçüncü toplananı 10-un üstünə gəlir
$3 + 8 + 7 =$	$3 + 8 + 7 =$	$(3 + 7) + 8 = 10 + 8$	$10 + 8 = 18$

Uşağa cəmi 10 olan ədədləri toplamağı tapşırın. Bunun üçün dərslikdəki misallardan istifadə etmək olar.

Başqa bir üsul da böyük ədədin üzərinə kiçik ədədi əlavə etməklə cəmin tapılmasıdır. Adətən, uşaqlar kiçik ədədin üzərinə böyük ədədi əlavə etməkdə çətinlik çəkir. Bu nə qədər əlavə saymaq lazım olması ilə əlaqədardır. Yəni I toplanan II toplanandan kiçik olarsa, o zaman cəmi tapmaq üçün daha çox irəli saymaq lazımdır. Toplamanın yerdəyişmə qaydasından istifadə etməklə uşaqlar irəli daha az saymaqla cəmi tapa bilərlər.

Ədəd oxunda irəli saymaqla məchulun tapılması da asan üsullardan biridir. Burada uşaqların çətinlik çəkdikləri problem saymaya hansı ədəddən başlanmasını düzgün təyin etməkdir. Belə ki, bəzi hallarda uşaqlar saymanı birinci toplananın özündən başlayırlar; məsələn, uşaq “11 + 4 = ?” qiymətini tapmaq üçün 11 ədədindən başlayıb sayırlar. Əslində isə 12 ədədindən başlamaq lazımdır: 1-ci addım (12) → 2-ci (13) → 3-cü (14) → 4-cü (15). Deməli, cavab 15-dir. Dərslikdə olan müxtəlif strategiyaların tətbiqinə aid çoxlu misallar verin.

9-cu BÖLMƏ

ÇIXMA (20-yə qədər)

Mövzular: 35. Ədədlərin çıxılması

36. 10-a qədər azaltmaqla çıxma

37. Toplama və çıxmanın əlaqəsi

35. ƏDƏDLƏRİN ÇIXILMASI

GÖZLƏNİLEN
BACARIQLAR

- 20 dairəsində fərqi tapmaq üçün ədəd oxunda azalandan çıxılan qədər geri sayırsınız.

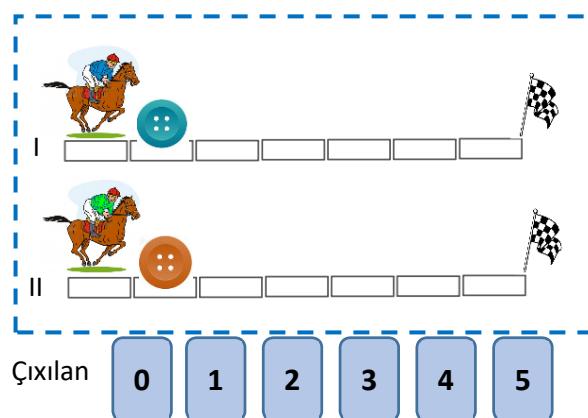
- Çıxmaya dair riyazi ifadələrin cavabını tapır.

Birinci sinifda 20-yə qədər ədədlərlə çıxma əməli birraqəmli ədəddən birraqəmli ədədin çıxılması, ikirəqəmli (20-yə qədər) ədəddən birraqəmli (9-a qədər) ədədin çıxılması ilə məhdudlaşır. İkirəqəmli ədəddən digər ikirəqəmli ədədin çıxılması ikinci sinifda keçiləcəkdir.

Oyun. Uşaqla belə bir oyun oynaya bilərsiniz. Hər oyunçuya 1 düymə və irəli getmək üçün ardıcıl xanalar çəkilmiş damalı vərəq verilir.

- Üzərinə 15-dən 19-a qədər ədədlər yazılmış qırmızı, 0-dan 5-ə qədər ədədlər yazılmış mavi kartlar masaya üzüşağı düzülür.

Azalan **15** **16** **17** **18** **19**

Çıxılan **0** **1** **2** **3** **4** **5**

- Əvvəl 1-ci oyunçu bir azalan, bir çıxılan kartı açıb fərqi tapmaq üçün misal yazır. Misal düz yazarsa, düymə bir addım irəli gedir. Kartlar üzüshağı qoyulur. Sonra növbə 2-ci oyunçuya verilir. Finiş ilk çatan oyunçu qalib gəlir. Oyunu qruplarla da keçirmək olar.
- **Praktik tapşırıq.** Evdə, küçədə sayı 10-dan 20-yə qədər əşyaların sayı belə bir cədvəldə qeyd edilir.

Təcrübə göstərir ki, I sinif şagirdlərinin ən çox çətinlik çəkdikləri bacarıqlardan biri 20 dairəsində çıxmışdır. Bu bacarıq sonradan daha mürrəkkəb bacarıqların əsasını təşkil etdiyi üçün onların formalasdırılmasının ilk mərhələsini reallaşdırın mövzuların öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Əşya	İlkin sayı (azalan)	Çıxılan	Fərqi tapmaq üçün misal
Qaşıqlar	16	5	$16 - 5 = 11$
Həyətdəki maşınlar			
Evdəki lampalar			

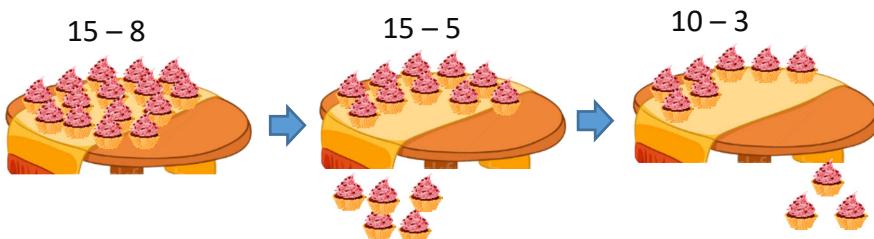
36. 10-a QƏDƏR AZALTMAQLA ÇIXMA

GÖZƏNİLEN BACARIQLAR

- Məsələ və misalların həllində 10-a qədər azaltmaqla çıxma üsulundan istifadə edir.
- Məsələni həll etmək üçün toplama, yaxud çıxma əməllərinin hansından istifadə edəcəyini müəyyənləşdirir.
- Çıxmaya dair verilmiş misalları həll edir.
- Fərqi hesablayarkən 10-a qədər azaltma strategiyasından istifadə edir.
- Məsələ və misalların həllində məchulu tapmaq üçün toplama və çıxmanın əlaqəsindən istifadə edir.

10-a qədər azaltma dedikdə əvvəl ədədi 10-a çatdırmaq, sonra isə qalan hissəni 10-ədədindən çıxmak tələb olunur; məsələn, əgər 13-dən 5 alma çıxmak lazımdırsa, əvvəl 3 alma götürülür, sonra isə 2 alma.

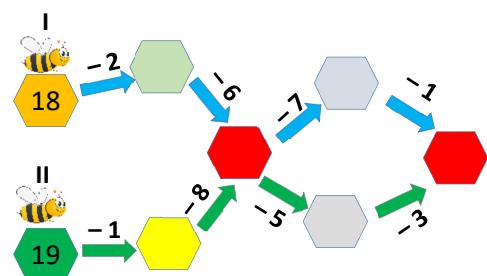
Bunu uşağa belə izah etmək olar: stolda 15 pirojna var. 8 dostunun hərəsinə 1 pirojna verdikdə neçəsi qalar:

Praktik tapşırıq. Uşağa aşağıdakı cədvəli verib onu tamamlamağı xahiş etmək olar.

İfadə	10-a qədər azaltma	10-dan qalan hissənin çıxılması	Misalı tam olaraq yazmaq
15 – 8	$15 - 5 = 10$	$10 - 3 = 7$	$15 - 8 = 7$
12 – 5			
13 – 6			
16 – 8			

Oyun. Uşaqla belə bir sxem üzrə oyun təşkil edin. Hər oyunçu bir yol seçir: I oyunçu mavi, II isə yaşıl ox üzrə hərəkət edir. Hər növbəti xanada çıxma əməlinin nəticəsi yazılmalıdır. Kəsişən qırmızı xanalarda isə eyni ədədlər (10 və 2) olmalıdır. Qırmızı xanalarda eyni ədədlər olmadıqda oyunçular kimin səhv etdiyini tapmalıdırlar. Nəticəsi düzgün olan oyunçu qalib gəlir. Hər iki oyunçu düzgün cavabı taparsa, oyun heç-heçə yekunlaşır.

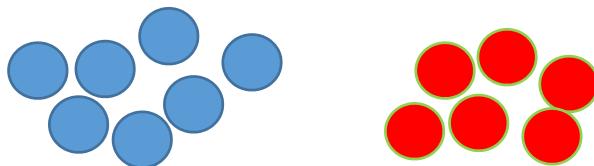

37. TOPLAMA VƏ ÇIXMANIN ƏLAQƏSİ

GÖZLƏNİLEN BACARIQLAR

- Çıxma əməlinə uyğun əlaqəli toplama əməlini yazır. Çıxma əməli üçün əlaqəli toplama əməllərindən istifadə edir (məsələn, $6 - 4 = 2$ ifadəsi ilə iki ifadə əlaqəlidir:
 $2 + 4 = 6$ və $4 + 2 = 6$).
- Ədəd üçlüyündə toplama və çıxmaya dair 4 misal yazır (məsələn, 7, 2 və 5 ədədləri 4 ifadə ilə əlaqəlidir:
 $2 + 5 = 7$; $5 + 2 = 7$; $7 - 2 = 5$; $7 - 5 = 2$).
- Toplama və çıxma əməlində üçüncü məchul komponenti tapır.
- Bərabərliyin sağ və sol tərəflərini tərəzinin gözləri arasında tarazlıq kimi təsvir edir.
- Tərəzinin gözlərini tarazlaşdırmaq üçün lazımi kubların sayını məchulu olan ifadələr yazmaqla tapır.

Toplama və çıxmanın əlaqəsini göstərmək üçün belə suallar verə bilərsiniz. Bu zaman uyğun misallar yazmağı xahiş edin; məsələn:

1. Gøy dairələrin üzərinə qırmızıları əlavə etdikdə cəmi neçə dairə alınar? $7 + 6 = 13$
2. Qırmızı dairələrin üzərinə göyləri əlavə etdikdə cəmi neçə dairə alınar? $6 + 7 = 13$
3. Bütün dairələrdən göy dairələri çıxdıqda neçə dairə qalar? $13 - 7 = 6$
4. Bütün dairələrdən qırmızı dairələri çıxdıqda neçə dairə qalar? $13 - 6 = 7$

Uşaqlara toplama və çıxmanın əlaqəsini ədəd üçlüyü ilə daha asan başa salmaq olur.

$$\begin{aligned}8 + 7 &= 15 \\7 + 8 &= 15 \\15 - 8 &= 7 \\15 - 7 &= 8\end{aligned}$$

Praktik tapşırıq. Uşaqla çöplərdən və butulka qapaqlarından oyuncaq tərəzi düzəldin. Sayı 20-dən çox olmamaq şərti ilə kiçik kürəciklər götürün. Tərəzinin gözlərinə müxtəlif sayıda kürəciklər qoyn. Uşaqdan tərəzinin tarazlığı pozulmuş gözlərini bərabərləşdirməyi və uyğun misallar yazmağı xahiş edin. Bu zaman tərəzinin bir gözündən bir neçə kürə götürmək və ya digərinə əlavə etməklə bərabərləşdirmək təklif edin.

A wooden balance scale is shown. The left pan contains three small objects: two red spheres and one blue sphere. The right pan contains four small objects: three red spheres and one blue sphere. To the right of the scale, there are two mathematical equations:
$$\begin{aligned}4 + \boxed{} &= 9 \\9 - \boxed{} &= 4\end{aligned}$$

Oyun. Dərslikdə verilmiş oyunu evdə oynayın.

İkiaddımlı məsələlər

Uşaqlarda riyaziyyata həvəs oyatmaq üçün onlarla keçdikləri mövzularla bağlı müxtəlif əyləncəli məsələlər həll etmək məqsədə uyğundur. İkiaddımlı məsələlər iki məsələdən ibarətdir: ikinci məsələni həll etmək üçün birinci məsələdən istifadə etmək lazımdır.

Uşaqla belə bir məsələ həll edin:

- 10 yerlik yumurta qutusunda 3 yumurta var.
- 2 yumurta da əlavə etsək, neçə yumurta olar?
- Qutunun dolması üçün neçə yumurta əlavə etməliyik?

Praktik təpşiriq. Uşaqla belə bir oyun oynamaq olar. Rəngli kağızdan 20 kvadrat kəsilir. 8 kartda aşağıdakı yazılar yazılıb üzüaşağı masaya düzülür.

1 kvadrat əlavə
etsək, cəmi neçə
kvadrat alınar?

2 kvadrat əlavə
etsək, cəmi neçə
kvadrat alınar?

3 kvadrat əlavə
etsək, cəmi neçə
kvadrat alınar?

4 kvadrat əlavə
etsək, cəmi neçə
kvadrat alınar?

1 kvadrat çıxsaq,
neçəsi qalar?

2 kvadrat çıxsaq,
neçəsi qalar?

3 kvadrat çıxsaq,
neçəsi qalar?

4 kvadrat çıxsaq,
neçəsi qalar?

Kvadratlardan 10 dənəsi uşağın qabağına, qalan 10 dənəsi isə kənara qoyulur. Kartlar qarışdırılır və onlardan ikisi açılır. Uşaq açılmış kartlardakı suallara bir-bir cavab vermək üçün uyğun əməliyyatları icra edir və misallar yazır. Sonra uşaq yenə iki kart açır və uyğun əməliyyatları icra edir. Beləcə, kartlar, yaxud kvadratlar qurtarana kimi oyun davam edir.

10-cu BÖLMƏ

ƏDƏDLƏR (100-ə qədər). PULLAR

Mövzular: 38. 100-ə qədər sayma

39. Onluq və təklik

40. Qəpik, manat

41. Alış-veriş

38. ƏDƏDLƏR (100-ə qədər)

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 100-lük kartdan istifadə etməklə 100-ə qədər sayı.
- 100-lük kartda və ədəd oxunda buraxılmış ədədləri bərpa edir.
- 100 dairəsində verilən ədədləri iki-iki, beş-beş, on-on sayı.
- Say çöpləri, birləşən kublar və digər manipulyativlər vasitəsilə 100-ə qədər ədədləri modelləşdirir.

1-ci sinifdə uşaqla 100 dairəsində yalnız ədədləri tanıma bacarıqları formalaşdırılır. Ədədlər üzərində əməllər isə 2-ci sinifdə öyrəniləcək. Əsas məqsəd 100-ə qədər sayma və ədədləri tanıma bacarıqlarını formalaşdırmaqdır. Bu sinifdə uşaqlara 100 dairəsində ədədlər üzərində toplama və çıxma bacarıqlarını öyrətməyə ehtiyac yoxdur.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

Praktik tapşırıq. Uşaqla belə bir tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Kağızdan 100-lük kart düzəldilir. Bu kartda hər hansı bir ədədin üzərinə kiçik bir düymə qoyulur. Həmin ədəddən başlamaqla müxtəlif suallar verilir. Düymə uyğun ədədin üzərinə sürüsdürülür və həmin ədədin adını söyləmək tapşırılır; məsələn, düymə 16 ədədinin üzərinə qoyulur.

- Bu ədəddən 1 vahid kiçik ədəd.
- Çatdırığın ədəddən 5 vahid böyük ədəd.

– Ondan 10 vahid kiçik ədəd.

– Bu ədəddən 7 vahid kiçik ədəd.

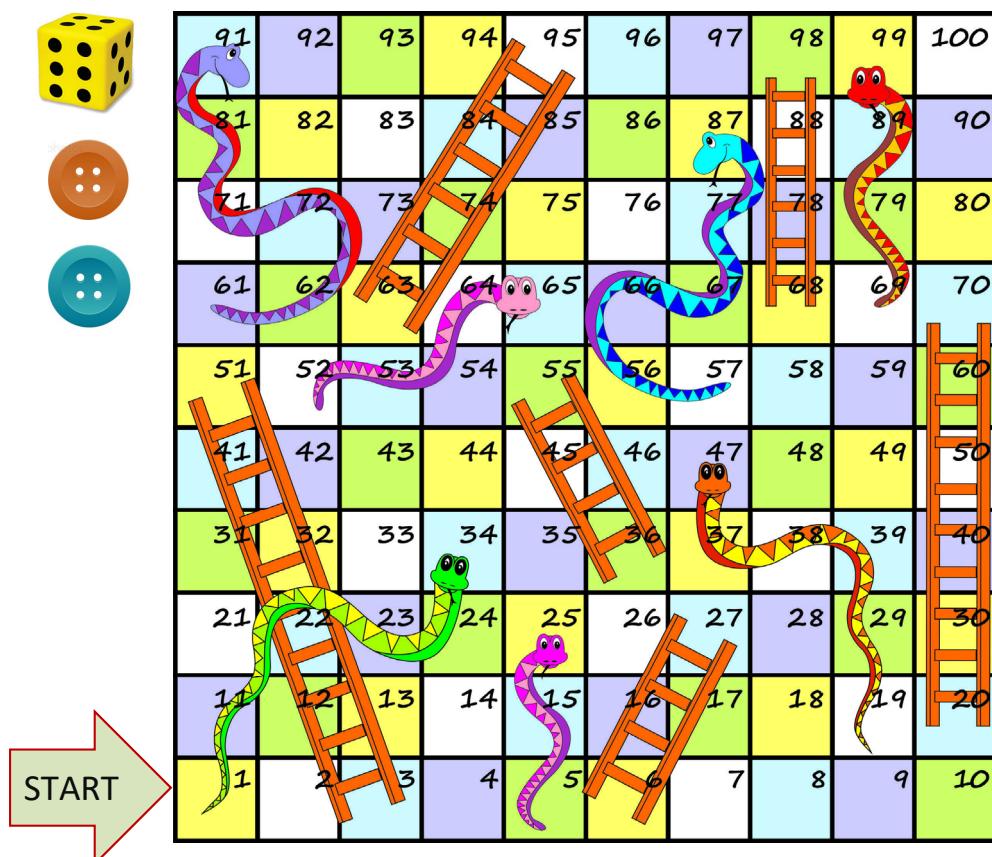
Bunu 2-2, 5-5 və 10-10 sayma ilə də davam etdirmək olar.

Eyni tapşırığı ədəd oxundan istifadə etməklə də vermək olar.

“İlan və nərdivan” oyunu. Oyunu bir neçə oyunçu da oynaya bilər. Hər oyunçu öz düyməsini START xanasına yerləşdirir. Əvvəlcə uşağa zər atmağı təklif edin. O düşən xal qədər saymaqla düyməni irəli sürüsdürür. Düymə nərdivanın ayağı olan xanaya düşərsə, o zaman düymə dərhal nərdivanın yuxarı başı yerləşən xanaya sürüsdürülür. Düymə ilanın başı olan xanaya düşərsə, o zaman ilanın quyruğu olan xanaya sürüsür. Sonra növbə digər oyunçuya keçir. Finişə birinci çatan udur. Bu oyunu göstərilən aşağıdakı saytdan istifadə etməklə kağızdan da düzəltmək olar. Ədədlər yuxarıdan aşağı, yaxud aşağıdan yuxarı yazıla bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=sNIWRJJkxcQ>

39. ONLUQ VƏ TƏKLİK

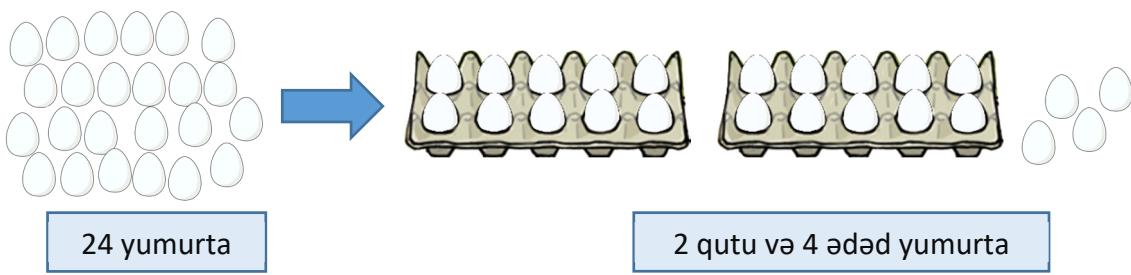
GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- 100-ə qədər hər hansı ədədi konkret əşyaların (onluq dəstlər, çöplər, birləşmiş kublar və s.) sayı ilə ifadə edir.
- Sayı 20-dən çox olan əşyaları onluqlar üzrə qruplaşdırır.
- 20-dən böyük ədədi onluq çərçivədən istifadə etməklə onluq və təkliklər şəklində təsvir edir.
- 20-dən böyük ədədin onluq və təkliklərini mərtəbə cədvəlində yazır.
- İkirəqəmli ədəddə mövqeyinə görə rəqəmin onluq, yaxud təkliklərin sayını ifadə etdiyini izah edir.

Uşaq 20 dairəsində ədədləri öyrənərkən “onluq” və “təklik” anlayışlarını bilir. Bu dərsdə isə o, 100-ə qədər ədədləri analoji qaydada onluq və təkliklərə ayırmayı öyrənməlidir.

Əvvəl 100-ə qədər hər hansı bir ədədi onluq və təkliklərinə ayırmayı əyani şəkildə nümayiş etdirin; məsələn, 1 qutuda 10 yumurta varsa, çox sayıda yumurtaların sayı ədədlə deyil, qutularla müəyyən olunur: 1 qutu və 6 ədəd yumurta, yaxud 2 qutu və 4 ədəd yumurta.

Bunu vizual şəkildə belə göstərmək olar.

24 yumurta

2 qutu və 4 ədəd yumurta

Eynilə yazmaq olar:

$$24 \text{ təklik} = 2 \text{ onluq} \text{ və } 4 \text{ təklik}.$$

Müxtəlif sayma vasitələrindən də (çöplər, birləşən kublar, karandaşlar və s.) istifadə oluna bilər. İkirəqəmli ədədlərdən danışarkən “onluq” və “təklik” anlayışları izah olunur. Uşağı onluq on təkliyin birləşdirilməsi kimi izah edilə bilər.

Praktik tapşırıq. Uşağın karşısına 50-dən çox (məsələn, 53 ədəd) kibrit çöpü qoyun və onları 10-10 qruplaşdırıb sapla bağlamağı xahiş edin. Alınmış onluq dəstələrinin sayını və təklikləri saymağı xahiş edin. Kibrit çöplərinin ümumi sayını soruşun. Sonra bu ədədi yazmağı xahiş edin. Beləcə, uşaga bir neçə dəfə müxtəlif sayıda kibrit çöplərinin sayını onluq və təkliklərlə sayıb uyğun ədədi yazdırın.

Oyun. Uşağı onluq və təklikləri söyləməklə ədədi tapmayı və onu yazmayı xahiş edin; məsələn: “iki onluq və yeddi təklik”, “beş onluq və dörd təklik”, “dörd onluq və doqquz təklik” və s. Düz yazdıqda uşaq hər dəfə 1 xal qazanır, səhv yazdıqda isə itirir.

Əyunu tərsinə də keçirmək olar; məsələn, ədəd söylənilir, uşaq isə ondakı onluq və təkliklərin sayını deyir; məsələn, “38 – üç onluq və səkkiz təklik”, “99 – doqquz onluq və doqquz təklik”, “60 – altı onluq”.

Əyunda sualların cavabını yazıqla da göstərmək olar:

$$2 \text{ onluq} \text{ və } 7 \text{ təklik} = 27$$

$$38 = 3 \text{ onluq} \text{ və } 8 \text{ təklik}$$

40. QƏPİK, MANAT

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Qəpik və manatları üzərindəki rəqəmlərdən istifadə etməklə fərqləndirir.
- Pulun alış-veriş zamanı mənasını izah edir.
- Bir neçə kağız, yaxud qəpik pulların ümumi cəmini hesablayır.
- İki pul qabında olan pulların miqdarını müqayisə edir.
- Hər hansı məbləği müxtəlif pullarla əvəz edir.

1-ci sinifdə pulların öyrədilməsində əsas məqsəd şagirdlərdə ədədlər üzərində riyazi əməl-lərin praktik vərdişlərə çevrilməsinə, toplama-çıxma vərdişlərini real situasiyalara tətbiq etməklə mücərrəd anlayışların konkretləşdirilməsinə nail olmaqdır. Bu mövzu 1-ci sinifdə indiyə kimi öyrənilən bilik və bacarıqların təkmilləşdirilməsinə xidmət edir. Bunun üçün uşaqa qəpik və manat pulları göstərib onları tanıdırın.

Hansi pul böyükdür, hansi kiçikdir? Burada ölçü və ya çəki deyil, üzərində yazılın dəyər vacibdir.

Uşaqa pulların dəyərini onların alıcılıq qabiliyyəti müəyyənləşdiridiyini izah edin; məsələn, 20 qəpiyə 10 qəpiklə müqayisədə daha çox artıq məhsul almaq olar.

Uşağın qarşısına fərqli qəpiklər qoyun və onların hansının çox, hansının az olduğunu soruşun.

Praktik tapşırıq. Riyazi əməlləri daha da təkmilləşdirmək məqsədilə pullardan istifadə etmək çox faydalıdır. Bunun üçün uşağın qarşısına fərqli sayıda 1, 3, 5 və 10 qəpikliklər qoyun. Sonra onları ixtiyaari iki hissəyə ayırin. Hansi hissədəki pulların daha çox olduğunu soruşun. Sonra pulları qarışdırıb yenə iki hissəyə ayırin və eyni suali təkrarlayın. Bunu bir neçə dəfə təkrar edə bilərsiniz. Eyni qayda ilə pulları üç hissəyə də ayırib hansi hissədə daha çox pul olduğunu soruşmaq olar.

Layihə. Uşaqa kağızdan, yaxud kartondan manat və qəpik pul nümunələri düzəltməkdə kömək edin.

41. ALIŞ-VERİŞ

GÖZLENİLƏN BACARIQLAR

- Malı alarkən onun qiyməti qədər pul ödəmək lazım olduğunu izah edir.
- Pul qabında təsvir olunmuş pulların ümumi sayını toplamaqla cəmi tapır.
- Malın qiymətini qəpik, yaxud kağız pullarla göstərir.
- Müxtəlif malların ümumi qiymətini və verdiyi pulun qalığını hesablayır.

Alış-veriş prosesi uşaqda toplama-çixma bacarıqlarını təkmilləşdirir. Uşaq bir neçə malın ümumi məbləğini taparkən toplamadan, pulun qalığını taparkən isə çıxmadan istifadə edildiyini öyrənir.

Pullarla əməliyyatlar nəticəsində mücərrəd anlayış olan “ədədlər” konkretləşdirilir. İndiyə kimi öyrənilən riyazi bacarıqlar konkret situasiyalara tətbiq edilir və təkmilləşdirilir. Bu zaman ikimərhələli məsələlərin həllinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Rollu oyun. Siz alıcı, uşaq isə satıcı olur. Əvvəlcədən bəzi əşyaları piştaxtaya düzün və üzərində qiymətlər asın. Uşağa bir, iki və ya bir neçə mal alanda nə qədər pul ödəmək lazım olduğunu, nə qədər qalıq qaytarılacağını hesablaması tapşırın.

Praktik tapşırıq. Uşaqla birlikdə yaxındakı mağazalara gedib həmin bacarıqları tətbiq etməyə çalışın. Bu bacarıqları real situasiyada sınaqdan keçirməyə çalışın və satıcıdan uşaqla ünsiyyət qurmağı xahiş edin. Nəzarətiniz altında uşaqın müstəqil alış-veriş etməsinə çalışın.

- Mövzular:**
- 42. Uzun, qısa**
 - 43. Santimetr**
 - 44. Ağır, yüngül**
 - 45. Tutum**
 - 46. Gün, həftə, ay**
 - 47. Saat**

42. UZUN, QISA

GÖZLƏNİLƏN
BACARIQLAR

- İki və daha çox əşyanı ölçmədən, gözəyari onların uzun və ya qısa olduğunu təxmin edir.
- İki əşyanı “uzundur”, “qıсадır”, “hündürdür”, “alçaqdır” sözləri ilə müqayisə edir.
- Əşyanın uzunluğunu ölçmək üçün əlverişli şərti ölçü vahidləri seçir.
- Əşyanın uzunluğunu əlverişli şərti ölçü vahidi ilə ölçür.
- Əşyaların uzunluğunu əvvəl təxmin edir, sonra isə ölçməklə qiymətləndirir.

Uşaqlarda ədəd təsəvvürləri ölçmə bacarıqları ilə daha da inkişaf edir. Müxtəlif kəmiyyətlərin qiymətlərini ədədlərlə ifadə etdikdə uşaqlarda ədədləri müqayisə və toplama çıxma bacarıqları daha da təkmilləşir.

Bölmədə uşaqlar dörd kəmiyyətlə tanış olurlar: uzunluq, kütlə, tutum və zaman. Uşaqlarda ölçmə bacarıqları, əsasən, 5 mərhələdə öyrədirilir:

1. Ölçüləcək kəmiyyətin müəyyən edilməsi.
2. Müqayisə və sıralanma (ölçüləcək obyektlərin başqaları ilə müqayisəsi).
3. Qeyri-standart (şərti) vahidlərlə ölçmə.
4. Standart vahidlərlə ölçmə.
5. Tətbiq.

Bu dərsdə uşaq “uzunluq” anlayışı ilə tanış olur. Bunun üçün “uzunluq” anlayışı izah edilir. Uşaq iki əşyanın uzunluğunu əvvəlcə təxminini müqayisə edir. Bu məqsədlə evdə, həyətdə, küçədə müxtəlif əşyaları göstərib sual verin: “Hansı uzundur?”, “Hansi qıсадır?”, “Hansi əşyalar eyni uzunluqdadır?” Sualları araşdırın zaman belə ardıcılığın gözlənilməsi çox vacibdir.

Oyun. Masanın üstünə 2-3 ədəd müxtəlif uzunluqda olan eyni əşya qoyulur (məsələn: karandaş, qələm, qaşiq və s.). Uşaqın gözləri dəsmalla bağlanır və əşyalar qarışdırılır. Əşyaları gözübağılı qıсадan uzuna olmaqla düzənmək tapşırılır. Uşaq əşyaları gözübağılı düzdükdən sonra gözlərini açır və sıralamanın doğruluğunu yoxlayır. Düzgün sıralamışsa, 1 xal qazanır. Sonrakı mərhələdə uşaq şərti ölçü vahidlərindən istifadə etməklə əşyaların uzunluqlarını ölçməlidir. Bunun üçün karandaş, qələm, qısqac, kub, kiçik sap parçası və digər əşyalardan istifadə etmək olar. Amma ən rahat şərti ölçü vahidi qarış, ayaq və addım hesab olunur. Çünkü bu vahidləri əlavə olaraq üzərimizdə “daşimağa” ehtiyac yoxdur. Bu vahidlər hər bir insan üçün fərqli olduğundan onlar ümumi, yaxud universal deyil, şərti ölçü vahidləri adlanır.

Praktik tapşırıq. Uşaqlara müxtəlif əşyaların uzunluğunu qarış, ayaq və addımlarla təqribi olaraq ölçərək belə bir cədvəl doldurmağı tapşırın. Çalışın ki, ölçülər tam vahidlərə uyğun olsun. Başqa sözlə, yarım addım, $\frac{1}{4}$ addıma uyğun əşyalar seçməyin.

Əşyanın adı	Qarışla uzunluğu	Ayaqla uzunluğu	Addımla uzunluğu	Hansı vahidlə ölçmək daha rahatdır?
Yazı masası	8 qarış	8 ayaq	2 addım	qarış
Şkaf	4 qarış	5 ayaq	1 addım	addım

Oyun: “Hansi uzundur?” Evdə uzunluqları yaxın olan 2 əşya seçin: məsələn, hər hansı kitabla hər hansı dəftər götürün. Uşaq əvvəlcə onların hansının uzun, yaxud qısa olduğunu təxmini müəyyən edir. Sonra isə rahat bildiyi vahidlə (məsələn, qarışla) onların uzunluğunu ölçüb yazır. Uşağın təxmini ilə ölçmə nəticəsi üst-üstə düşərsə, o, 1 xal qazanır.

43. SANTİMETR

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Verilmiş parçanı xətkeşlə ölçür və uzunluğunu santimetrlə ifadə edir.
- Xətkeşlə uzunluğu santimetrlərlə verilmiş parçanı çəkir.
- Müəyyən uzunluqlu parçalardan istifadə etməklə toplama-çıxma əməllərini yerinə yetirir.

Şərti ölçü vahidləri müəyyən şəraitdən asılı olaraq istifadəçi üçün rahat olan hər hansı bir vahiddir (məsələn, uzunluğu ölçmək üçün qarış, addım; ağırlığı ölçmək üçün kublar; həcmi ölçmək üçün suqabı, stəkan və s.). Standart ölçü vahidləri müəyyən vahidlər sistemində istifadə edilən vahidlərdir (santimetr, kiloqram, litr, saat və s.). Ölçmə bacarıqlarının ən mühüm səciyəsi ölçü alətlərindən düzgün istifadə edilməsidir.

Uşaqların qarşılaşdıqları ən sadə ölçmə aləti xətkeşdir. Uşaqlar xətkeşdən istifadə edərək ölçmələr aparır, verilmiş uzunluqda parça çəkir, parçaların uzunluğunu ölçməklə müqayisə edir, toplama-çıxma bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi üçün uzunluqla bağlı müxtəlif məsələlər həll edirlər.

Praktik tapşırıq. Uşağa aşağıdakı kimi sadə tapşırıqlar verilə bilər: "Şəkildə 3 düzbucaqlı təsvir olunub. Onlardan yalnız birinin uzunluğu 1 sm-dir. Bu düzbucaqlını tap". Uşaq xətkeşlə onların uzunluğunu ölçür.

Uşağa müxtəlif istiqamətli düzbucaqlıların uzunluğunu da ölçməyi tapşırın.

Başqa vacib bacarıq verilmiş uzunluqlu parçanı çəkməkdir.

Praktik tapşırıq. Uşağa uzunluğu tam santimetrlər olan hər hansı bir əşya verib dəftərdə eyni uzunluqlu parça çəkməyi tapşırın. Bunun üçün uşaq həm ölçməni, həm də verilmiş uzunluqlu parça çəkməyi öyrənir.

Layihə. Uşaqla birlikdə müxtəlif uzunluqlu (amma uzunluğu tam santimetrə bərabər olan) rəngli zolaqlar kəsin. Kəsilmiş zolaqları damalı dəftər vərəqinə yapışdırın. Uşaq bu zolaqları müstəqil olaraq ölçməyi və altından santimetrlə uzunluqlarını yazmağı tapşırın.

44. AĞIR, YÜNGÜL

GÖZLENİLƏN BACARIQLAR

- İki əşyani əlinə almaqla onların kütlələrinin ağır, yaxud yüngül olduğunu təxmin edir.
- Qollu tərəzidə əşyaların kütləsini ölçür və müqayisə edir.
- Əşyaların kütləsini tərəzidə ölçərkən nəticənin kilogramla ifadə olunduğunu nümunələrlə izah edir.
- Tərəzinin gözlərini bərabərləşdirməklə bağlı müxtəlif məsələlər həll edir.

Uşaq “ağır” və “yüngül” sözləri ilə tanışdır. Uşağa çox da ağır olmayan müxtəlif ağırlıqlı iki əşya verin və onların hansının ağır, hansının isə yüngül olduğunu soruşun.

Tərəzinin mənasını izah etmək üçün evdə hər hansı tərəzini göstərib ondan istifadə qaydasını nümayiş etdirin. Kütlələri tamla ölçülən iki əşyani (məsələn, 1 kilogramlıq un ilə 2 kilogramlıq düyüni) tərəzi ilə ölçün və nəticəsini dəftərə yazın: un – 1 kq; düyü – 2 kq. Onlardan hansının ağır olduğunu soruşun.

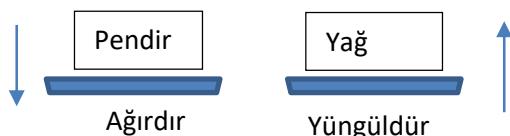
Toplama və çıxma ilə bağlı müxtəlif tapşırıqlar verə bilərsiniz. **Məsələ.** Əncir mürəbbəsi bişirmək üçün əncirin üstünə eyni kütləli şəkər tozu tökmək lazımdır. Ana 3 kilogram əncir aldı. Evdə 1 kilogram şəkər tozu varsa, mağazadan daha neçə kilogram şəkər tozu almaq lazımdır?

Bu məsələni əyani şəkildə də nümayiş etdirmək olar.

Kütlə

“Kütlə”, “ağırlıq”, “çəki” fərqli anlayışlar olduğundan onlardan kiçikyaşlı məktəblilər üçün geniş istifadə etmək məqsədə uyğun deyil. Sadəcə, izah etmək olar ki, əşyanın kütləsi nə qədər böyük olarsa, bu əşya bir o qədər ağırdır.

Layihə. Uşağa soyuducu, yaxud mətbəx masasından müxtəlif ərzaqları (məsələn, soyuducuda olan yağı və pendiri, mətbəx şkafındaki düyü və makaronu və s.) götürməklə onların kütlələrini əllə müqayisə etməyi tapşırın. Nəticəni uşaqla birlikdə dəftərdə tərəzinin gözlərinin hərəkət istiqamətini göstərməklə oxlarla təsvir edin; məsələn:

Hər evdə bu ərzaqların miqdarı fərqli olduğundan nəticələr də fərqli ola bilər.

45. TUTUM

GÖZLƏNİLƏN BACARQLAR	<ul style="list-style-type: none"> — İki qabın tutumunu “daha çox tutur”, “daha az tutur”, “təxminən eyni qədər tutur” və s. sözlərindən istifadə etməklə müqayisə edir. — Qabların tutumunu şərti ölçü vahidlərindən istifadə etməklə ölçür və “2 suqabı”, “3 stəkan” kimi sözlərlə ifadə edir. — Litrin tutumun standart ölçü vahidi olduğunu nümunələrlə nümayiş etdirir. — İki qabın tutumunu litrlərlə ifadə etməklə müqayisə edir. — Sadə məsələlərdə qabların tutumunu tapmaq üçün toplama və çıxma əməllərindən istifadə edir.
----------------------	---

Beləliklə, uşaq “uzunluq” və “kütlə” anlayışlarında “qısa – uzun” və “yüngül – ağır” ifadələri ilə tanış oldu. O, gündəlik həyatda “dolu” və “boş” ifadələri ilə də tanışdır. Məqsəd bu ifadələri “tutum” anlayışı ilə əlaqələndirməyi öyrətməkdir. Bununla da o, əşyanın əsas 3 əlamətini öyrənmiş olur:

Uzunluq	qısa – uzun
Kütlə	yüngül – ağır
Tutum	boş – dolu

Praktik təpşiriq. Masaya müxtəlif tutumu olan 3 qab (məsələn, kiçik fincan, yarımlitrlilik butulka və 1 litrlilik banka) qoyun. Yarımlitrlilik butulkanı düyü ilə doldurun. Sonra butulkadakı düyünü əvvəlcə fincana tökün. Uşaqdan nə üçün fincanın tam dolduğunu və butulkada artıq düyü qaldığının səbəbini soruşun. Sonra düyünü butulkaya qaytarın və 1 litrlilik bankaya tökün. Yenə də nə üçün bankanın tam dolmadığının səbəbini müzakirə edin.

Uşağı tutumun şərti ölçü vahidi olaraq su qabları, stəkan, qaşıq, çay qaşığı və s. olduğunu izah etmək lazımdır. Ona xəstələnəndə sulu dərmanı 1 çay qaşığı qədər qəbul etdiyini xatırlatmaq olar.

Oyun. Müxtəlif ölçülü bir neçə qazan və 1 stəkan götürün. Əvvəlcə hər qazanın təxminən neçə stəkan su tutduğunu soruşun. Sonra isə stəkanı həmin sayda su ilə doldurub qazana tökün. Uşaq qazanın tutumunu 3 stəkan xəta ilə düz söyləmişsə, 1 xal qazanır. Getdikcə xətanı azaltmaq olar. Bu barədə uşağı əvvəlcədən xəbər vermək lazımdır.

Standart tutum vahidi kimi litri izah edin. 1 litrlilik butulkanı su ilə doldurub onun tutumunun 1 litr olduğunu izah edin. Sonra isə 1 litrlilik butulkanı su ilə doldurub 2 litrlilik və 3 litrlilik balonlara tökün. Hər balona neçə litr su tökülsə, bu qabın tutumunun o qədər olduğu praktik şəkildə izah edilir.

Layihə. Boş 1 litrlilik butulka götürün. Uşaqla birlikdə evdə olan bir neçə banka, qazan və digər müxtəlif qabların tutumunu müəyyən edin. Əvvəlcə təxmini, sonra isə dəqiq ölçmə ilə onların litrlə tutumunu tapın və belə bir cədvəl doldurun.

	Qabın adı	Ölmədən qabaq, təxmini (litrlə)	Ölmədən sonra, dəqiq (litrlə)
1	Qırmızı qazan		
2	Ağ qazan		

46. GÜN, HƏFTƏ, AY

GÖZLƏNİLƏN BACARQLAR

- Verilmiş sadə hadisələrin hansının əvvəl, hansının sonra baş verdiyini müəyyən edir.
- Konkret nümunələr göstərməklə günün vaxtlarını fərqləndirir.
- Həftənin günlərini ardıcıl sıralayır.
- Ayların adlarının düzgün ardıcılığını müəyyən edir.

“Zaman” anlayışını izah etmək üçün bəzi hadisələri sadalayıb onlardan nəyin əvvəl, nəyin isə sonra baş verdiyini soruşun. Belə oyunları şəkillərlə özünü də düzəldə bilərsiniz. Uşağa bəzi şəkillərdən əvvəl və sonra baş verənləri seçib yanaşı qoymağın tapşırın.

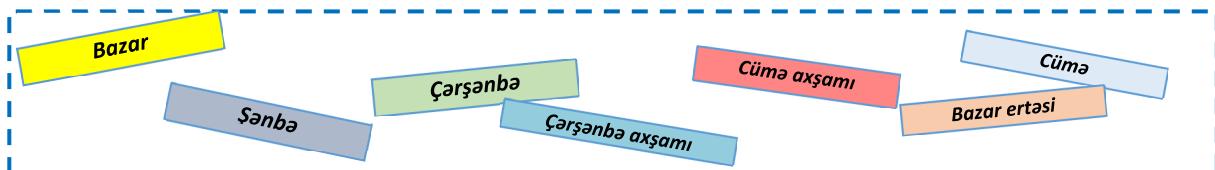

Uşağa hər hansı obyektin əvvəlki və sonrakı vəziyyəti arasında zaman keçdiyini nümunələrlə başa salmaq olar; məsələn, insanın qocalması, ağacın böyüməsi, xörəyin bisməsi, evin tikilməsi və s. Uşağa “zaman” anlayışını ilk növbədə *gecə – gündüz, bu gün – sabah, yay – qış* və s. kimi anlayışlarla izah etmək daha asandır. Uşağa günün vaxtlarını xatırladıb belə bir tapşırıq yerinə yetirmək olar.

Praktik tapşırıq. Jurnal, açıqça, kitablardan müxtəlif şəkillər göstərib onların günün hansı vaxtına uyğun olduğunu, hansı fəslə, günün hansı vaxtını aks etdirdiyini soruşun.

Uşağa həftənin neçə gündən ibarət olduğunu, necə adlandırıldığı və bu günlərin düzgün sıralanmasını izah edin. Təcrübə göstərir ki, uşaqlar həftənin günlərini çətinliklə mənimsəyir, çox vaxt onların ardıcılığını qarışdırırlar. Ona görə də uşaqla belə bir oyun oynamaq olar.

Oyun. Həftənin günləri yazılmış kağız parçalarını masanın üstünə düzüb qarışdırın. Uşaqdan onları ardıcıl düzəməyi xahiş edin. Oyunu bir neçə dəfə təkrarlayın.

Eyni qayda ilə ilin fəsilləri barədə suallar verə bilərsiniz:

- İndi hansı fəsilidir?
- Növbəti fəsil hansı olacaq.
- Əvvəl hansı fəsil idi?

Həftənin günləri ilə bağlı oyunu ilin fəsilləri ilə də oynamaq olar.

47. SAAT

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- Saatin gün ərzində vaxtı göstərdiyini nümunələrlə izah edir.
- Saat modelində bir gündə saatın kiçik əqrəbinin iki dəfə dövr etdiyini nümayiş etdirir.
- Gündəlik fəaliyyət cədvəlinə əsasən görüləcək işlərin vaxtını saat modelində göstərir.
- Əqrəbli saatın göstəricisinə əsasən tam saatları söyləyir.
- Hadisənin başvermə müddətini saatlarla söyləyir.

Uşağa günün vaxtlarının saatla ölçüldüyü izah olunur. Ona saatı öyrətməzdən öncə saatın əhəmiyyəti izah olunmalıdır; məsələn, belə bir söhbət etmək olar:

– “Səhər”, “günorta”, “axşam” və “gecə” ümumi sözlər olduğu üçün vaxtı dəqiq ölçmək tələb olunur; məsələn, məktəbdə dərs səhər başlayır. Amma saat neçədə başladığını bilməsək, hər şagird məktəbə fərqli vaxtlarda gələcək. Bu gecə ilə növbəti gecə arasındaki vaxt 24 saatdır.

Praktik məşğələ. Uşaqla birlikdə əqrəbli saat modeli düzəldin. Saatın düzəldilməsinin müxtəlif üsullarını bu videomateriallardan izləmək olar:

<https://www.youtube.com/watch?v=758oCA0z6W0>

<https://www.youtube.com/watch?v=uLD9I5rzVQU>

https://www.youtube.com/watch?v=S_WYeILQakw

Saatı düzəld dikdən sonra uşağı onun bəzi hissələri ilə tanış edin.

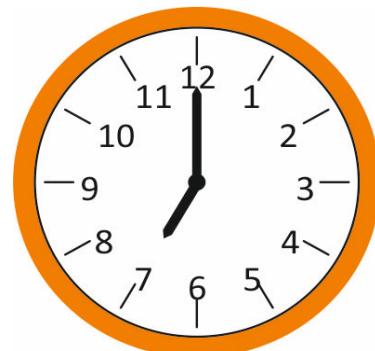
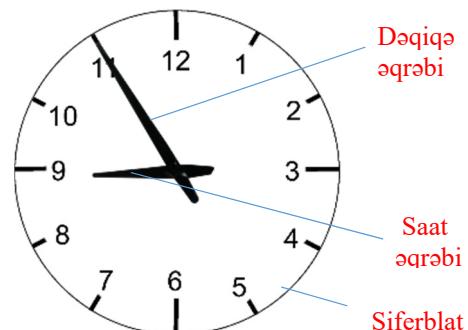
• *Saatin siferblati.* Hər bir saatın üzü var. Bu, siferblat adlanır. Siferblat dairə boyunca 12 bərabər hissələrə bölünmüştür. Bu hissələr 1-dən 12-yə qədər rəqəmlərlə işarə edilmişdir. Həmin rəqəmlər saatı göstərir.

• *Saatin əqrəbləri.* Saat iki əqrəbin köməyi ilə müəyyən edilir (bəzi saatlarda saniyə əqrəbi olsa da, indiki mərhələdə bu barədə danışmaq məqsədə uyğun deyil). Bu əqrəblər eyni uzunluqda olmur: biri uzun, digəri isə qıсадır. Uzun əqrəb dəqiqəni, qısa əqrəb isə saatı göstərir.

Uşağın ən çətin qavradığı məqam saatın göstəricisinin təkrarlanması (dövrü) ilə əlaqəlidir.

• *Saat əqrəblərinin hərəkəti.* Saatın əqrəbləri həmişə eyni istiqamətdə hərəkət edir. Uşağa xatırladılır ki, saatın kiçik əqrəbinin eyni vəziyyətini gün ərzində iki dəfə görmək olur. Uzun əqrəb (dəqiqə əqrəbi) 12 rəqəminin üstündə olduqda “saat tamamdır” deyilir; məsələn, uzun əqrəb 12-nin, qısa əqrəb isə 7-nin üzərindədirse, deyilir: “Saat 7 tamamdır”.

Saat modelindən istifadə etməklə saatın neçəni göstərdiyi barədə uşağa müxtəlif suallar verin.

12-ci BÖLMƏ

MƏLUMATLARIN TƏSVİRİ

Mövzular: 48. Cədvəl, piktoqram

49. Diaqram

48. CƏDVƏL, PİKTOQRAM

GÖZLƏNİLƏN BACARIQLAR

- “Dostlarım”, “Sevdiyim yeməklər”, “Kitablarım” və s. adlı sadə siyahılar tərtib edir.
- “Sevimli nağıł”, “Dayanacaqdakı qırmızı, ağ və qara maşınların sayı”, “Dondurmaların qiyməti” və bu kimi sadə cədvəllər qurur.
- Sadə sorğular (“Hansı meyvəni sevirsən?”, “Ad günün hansı aydadır?”, “Hansı idmanı sevirsən?” və s.) keçirir və nəticəni piktoqram şəklində təqdim edir.
- Qrafik formada təsvir olunmuş verilənlərə aid “neçə dənə”, “ən çox”, “ən az”, “cəmi neçə dənə” və bu kimi sözlərdən istifadə etməklə suallar verir.

Mağazada, məktəbdə, avtobus dayanacağında və bir çox yerlərdə cədvəl və siyahıları uşağa göstərib izah edin. Məlumatın bu şəkildə verilməsi onu daha tez anlamağa yardım edir. Uşaqla belə bir eksperiment aparın.

Praktik tapşırıq. Əvvəlcə uşağa belə bir yazı təqdim edin.

Sosisli buterbrod – 2 manat

Hamburger – 3 manat

Alma şirəsi – 1 manat

Pitsa – 4 manat

Portağal şirəsi – 2 manat

Ananas şirəsi – 3 manat

Uşağa siyahıda əvvəlcə ən ucuz yemək və şirəni, sonra isə ən bahalı yemək və şirəni seçməyi tapşırın. 5 manat pula bu qidalardan hansıları almaq mümkün olduğunu soruşun.

Sonra aşağıdakı kimi ikinci bir yazı təqdim edin və eyni suallara cavab verməyi tapşırın.

Yeməklər

Sosisli buterbrod – 2 manat

Hamburger – 3 manat

Pitsa – 4 manat

Şirələr

Alma şirəsi – 1 manat

Portağal şirəsi – 2 manat

Ananas şirəsi – 3 manat

Uşaqla hansı yazının daha rahat qavranıldığı müzakirə edin.

Uşağa müxtəlif siyahılar (kitablar, oyuncاقlar və s.) tərtib etməyi tapşırın; məsələn:

Kitablarım

Nağıł kitabları – 3 ədəd

Heyvanlar haqqında – 5 ədəd

Ensiklopediya – 2 ədəd

Oyuncaqlarım

Maşınlar – 7 ədəd

Toplar – 3 ədəd

Əsgərlər – 10 ədəd

Siyahi və cədvələ aid biliklər verildikdən sonra uşaq piktoqramla tanış edilir. Piktoqramda məlumat sözə deyil, kiçik şəkillə təsvir olunur; məsələn, filmə beş adam baxıb və onu 4-ü bəyənib:

Filmi bəyənənlər

Filmi bəyənməyənlər

Layihə. Uşağa “Sevimli şirniyyatlar” adlı piktoqram hazırlayıın. Uşaqla birlikdə dostları, böyük bacı-qardaşı, yaxın qohumlarından hansı şirniyyatı daha çox sevdiklərini soruşun. Belə bir piktoqram hazırlayıın.

Sevimli şirniyyatlar	
Pirojna	
Milli paxlava	
Türk paxlavası	
Şəkərbura	
Şəkərcörəyi	
Kətə	

49. DİAQRAM

GÖZLƏNİLƏN
BACARIQLAR

- Verilənləri təsvir etmək üçün sadə diaqram qurur.
- Sadə diaqramlardakı məlumatlara əsasən “neçə dənədir”, “hansı daha çoxdur”, “cəmi neçə dənədir”, “neçə dənə çoxdur”, “neçə dənə azdır” və bu kimi suallara cavab verir.
- Verilmiş sadə piktoqramları sütunlu diaqram şəklində təqdim edir, diaqrama suallar verir və bu sualları cavablandırır.

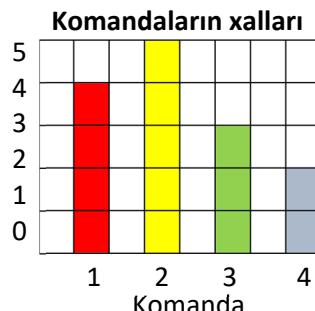
Diaqram məlumatların təsvir olunmasının daha bir formasıdır. Yanaşı düzülmüş sütunların uzunluğu verilənləri bir-birinə görə daha asan müqayisə etmək imkanı verir. Dərslikdən, yaxud digər mənbələrdən sadə diaqram seçib ona aid müxtəlif suallar verin. Uşaqla birlikdə hər hansı bir cədvəli tərtib edin və onu diaqrama çevirin; məsələn:

Birinci komanda	4 xal
İkinci komanda	5 xal
Üçüncü komanda	3 xal
Dördüncü komanda	2 xal

Bu cədvəli diaqrama çevirəndə ən uğurlu komanda daha aydın görünür. Diaqramı qurarkən onun elementlərinin düzgün qeyd olunmasına nəzarət etmək lazımdır. Hər bir diaqramın adı olur. Üfüqi və şaquli oxların adları qeyd edilir. Sayı göstərilən əşyaların ya adları, ya da onların simvolları qeyd olunur.

Layihə. Aşağıdakı mövzuların birini seçin və diaqram qurmaqda uşağa yardım edin.

- “Sevimli kitablarım” – nağıllar, heyvanlar haqqında, avtomobillər və s. kitablardan neçə dənə olduğu diaqramda təsvir edilir.
- “Həyətdəki maşınlar” – həyətdə dayanmış maşınların rənginə görə sayıları.
- “Mətbəx əşyaları” – qasıq, çəngəl, bıçaq, qazan və s. sayı.
- “Bağçadakı gülər” – bağçada olan çiçəklərin rənginə görə sayıları.

Uşağa diaqrama aid suallar verin və ondan da sual verməyi xahiş edin.

BURAXILIŞ MƏLUMATI

VALİDEYN BƏLƏDÇİSİ

*Ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfinə
gedən şagirdlərin valideynləri üçün tövsiyələr*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Kamran Salayev**
Leyla Şamilova
Ülkər Nurullayeva
Mələk Reştiyeva

Layihə rəhbəri: **Zaur İsayev**

Məsləhətçilər: **Rafiq İsmayılov**
Ayhan Kürşət Erbaş

Redaktor: **Rasim Abdurazaqov**
Bədii redaktor: **Taleh Məlikov**
Texniki redaktor: **Zeynal İsayev**
Rəssam: **Fərid Quliyev**
Korrektor: **Aqşin Abdallı**

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun
hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron
informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi: 14,6. Fiziki çap vərəqi: 16.
Səhifə sayı 128. Formatı: 57x82 1/8.

Şriftin adı və ölçüsü: "Times new roman", 10-11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş____ Tirajı _____. Pulsuz. Bakı – 2020.

Əlyazmanın yiğima verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 01.05.2020

Çap məhsulunu hazırlayan:
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).

Çap məhsulunu istehsal edən:
"Çaşıoğlu" mətbəəsi (Bakı ş. M.Müşfiq küç., 2 A).

Pulsuz